

**Atskaite
par zinātnisko pētījumu**

**“Lauksaimniecības izcelsmes produktu
pievienotās vērtības ķēžu ekonomiskā analīze”**

2006. gada 10. jūlija
līgums
Nr. 100706/s372

Projekta vadītājs _____
/Ieva Leimane/

Konsultants _____
/Andris Miglavs/

2006.gada ____.

Rīga 2006

Lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības ķēžu ekonomiskā analīze

Saturs

Tabulu saraksts	5
Attēlu saraksts	7
Saīsinājumi.....	9
Ievads.....	10
1. Tēmas aktualitāte un pētījumā izmantotie teorētiskie pieņēmumi.....	12
1.1. Tēmas aktualitāte	12
1.2. Pētījumā izmantotie teorētiskie pieņēmumi.....	13
2. Pievienotās vērtības veidošanās Latvijas lauksaimniecībā salīdzinājumā ar ES valstīm..	16
2.1. Saimniecību ekonomiskais lielums.....	16
2.2. Saimniecību ieņēmumi un neto pievienotā vērtība	18
2.3. Neto pievienotā vērtība	19
2.4. Secinājumi	20
3. Piena sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze	22
3.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze piena ražošanas sektorā.....	22
3.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze piena apstrādes un pārstrādes sektorā	28
3.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze piena sektorā	33
3.4. Secinājumi	36
3.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums piena sektorā	37
4. Liellopu sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze....	39
4.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze liellopu gaļas ražošanas sektorā	39
4.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze liellopu apstrādes un pārstrādes sektorā.....	43
4.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze liellopu sektorā.....	47
4.4. Secinājumi	51
4.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums liellopu gaļas sektorā	51
5. Cūku sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze	53
5.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze cūkgaļas ražošanas sektorā.....	53
5.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze cūkgaļas apstrādes un pārstrādes sektorā	59
5.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze cūku sektorā	61

5.4.	Secinājumi	64
5.5.	Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums cūkgaļas sektorā ..	65
6.	Graudu sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze	66
6.1.	Pievienotās vērtības faktoru analīze graudu ražošanas sektorā	66
6.2.	Pievienotās vērtības faktoru analīze graudu apstrādes un pārstrādes sektorā	71
6.3.	Pievienotās vērtības ķēdes attīstības analīze graudu sektorā	75
6.4.	Secinājumi	79
6.5.	Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums graudu sektorā	79
7.	Rapša sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze	81
7.1.	Pievienotās vērtības faktoru analīze rapša ražošanas sektorā	81
7.2.	Pievienotās vērtības faktoru analīze rapša apstrādes un pārstrādes sektorā	85
7.3.	Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze rapša sektorā	87
7.4.	Secinājumi	89
7.5.	Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums rapša sektorā	90
8.	Priekšlikumi pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšanai lauksaimniecības sektoros un to piemērošana	91
8.1.	Priekšlikumi pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanas veicināšanai lauksaimniecības sektoros	91
8.2.	Izvirzīto priekšlikumu pielietošana pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanai atsevišķos sektoros	94
Pielikumi	.....	102

Tabulu saraksts

2-1. tabula. SUDAT (FADN) saimniecību vidējais ekonomiskais lielums 2004.gadā, ELV (standartizētie rezultāti)	17
2-2. tabula. NPV vidēji lauksaimniecībā un pa specializāciju virzieniem 2004.g.	19
3-1. tabula. Izmaksas ganāmo mājlopu specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā	24
3-2. tabula. Izmaksu īpatsvars saražotās produkcijas vērtībā ganāmo mājlopu audzēšanas specializācijas saimniecībās pa saimniecību lielumiem 2004.gadā (%)	25
3-3. tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā liellopu audzēšana un piena lopkopības saimniecību 2004.gadā (%)	26
3-4. tabula. Piena izlietojuma struktūra (%)	27
3-5. tabula. Piena pārstrādes produktu realizācija (tūkst.Ls)	31
3-6. tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.5 uzņēmumos 2003.-2005.g. %	32
4.1.tabula. Audzējamo liellopu īpatsvars saimniecību grupās 2004. un 2005.gadā	42
4.2.tabula. Liellopu gaļas izlietojuma struktūra 2000.-2005.gadā (%)	43
4.3.tabula. Gaļas pārstrādes produktu realizācija (tūkst.Ls)	46
4.4.tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.1 uzņēmumos 2003.-2005.g. %	46
5.1.tabula. Izmaksas cūkkopības un putnkopības specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā	56
5.2.tabula. Ražošanas izmaksas cūkkopības un putnkopības specializācijas saimniecībās atkarībā no to lieluma (ELV)	56
5.3.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā cūkkopības saimniecību izlasē 2004.gadā (%)	57
5.4.tabula. Saražotās cūkgaļas izlietojums	58
5.5.tabula. Gaļas pārstrādes uzņēmumu tirgus koncentrācijas pakāpe Latvijā 2005. g.	59
5.6.tabula. Pārstrādes uzņēmumu iepirktais, nokautais cūku skaits un kautmasa dinamika no 2001. -2005.gadam	59
5.7.tabula. Saražotās produkcijas realizācija* 2000.-2005. gadā	60
5.8. tabula. Cūkgaļas pārstrādes produktu ārējā tirdzniecība 2003.-2005. gadā	61
6.1.tabula. Graudaugu sējplatības, kopražā un vidējā ražība Latvijā no 2000. līdz 2005. gadam	66
6.2.tabula. Graudaugu audzēšanas apjomi saimniecību grupās 2004. un 2005. gadā	66
6.3.tabula. Izmantotā un neizmantotā LIZ reģionos 2005. gadā	67
6.4.tabula. Izmaksas laukaugu specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā	68
6.5.tabula. Ražošanas izmaksas laukaugu specializācijas saimniecībās atkarībā no lieluma	68
6.6.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā graudu saimniecību izlasē 2004.gadā (%)	69
6.7.tabula. Saražoto graudu izlietojums	70
6.8.tabula. Graudu pārstrādes uzņēmumu tirgus koncentrācija Latvijā 2005. g.	71
6.9.tabula. Pārstrādes uzņēmumu iepirktais graudu apjoma dinamika 2000.-2005.gadam	71
6.10.tabula. Graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana 2004.-2005.g.	72

6.11.tabula. Graudu pārstrādes produktu ārējā tirdzniecība 2003-2005. gadā	73
6.12.tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.5 uzņēmumos 2003.-2005.g. %	74
7.1. tabula. Rapšu sējplatības, kopražā un vidējā ražība Latvijā no 2001. līdz 2005.gadam	81
7.2.tabula. Rapšu sējplatības, kopražā un ražība saimniecību grupās 2005. gadā	81
7.3.tabula. Rapšu sējplatību īpatsvars no kopējām graudaugu un rapšu sējplatībām	82
7.4.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā rapša audzēšanas saimniecību izlasē 2004.gadā (%)	83
7.5.tabula. Saražotās produkcijas izlietojums 2000. - 2005. gadā	84
7.6.tabula. Biodegvielas ražošanas esošās un plānotās rūpnīcas Latvijā	85
7.7.tabula. 2005.gadā kopējais patērētās degvielas daudzums	89

Attēlu saraksts

1.2-1. attēls. Pievienotās vērtības ekonomiskais aprēķins atsevišķu sektora posmu ietvaros	14
1.2-2. attēls. Pievienotās vērtības radīšanas ķēde lauksaimniecības un pārtikas sektorā	14
3-1.attēls. Piens ražošanas apjomi 1995.-2005.gadā (tūkst. tonnas)	22
3-2.attēls. Piens ražotāju cena 1995.-2005.gadā (Ls/tonna)	23
3-3.attēls. Slaucamo govju skaits saimniecību grupās 2000.-2005.gadā (tūkst.)	24
3-4.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra piens izlases saimniecībās 2004.gadā (%)	27
3-5.attēls. Vietēji ražotā piens iepirkums pārstrādē 2000.-2005.gadā (tūkst. tonnas)	28
3-6.attēls. Piens pārstrādes uzņēmumu realizācijas vērtība pa nozīmīgākajiem produkcijas veidiem 2000.-2005.gadā (tūkst.Ls)	29
3-7.attēls. Nozīmīgāko piens produktu realizācijas apjomi 2000.-2005.gadā (tūkst. tonnas)	30
3-8.attēls. Piens produkcijas realizācijas cenas 2000.-2005.gadā (Ls/kg)	31
3-9.attēls. Piens un tā produktu eksports 2003.-2005.gadā (tūkst.Ls)	32
3-10.attēls. Aptuvena piens pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra	33
3-11.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde piens sektorā	34
3-12.attēls. Izejvielas, pārstrādes un realizācijas īpatsvars Holandes siers mazumtirdzniecības cenā, dinamika 1995.-2005.g.	35
3-13.attēls. Piens un piens produktu (izņemot sviestu) patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot piensā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, litros	35
4-1.attēls. Liellopu gaļas ražošana kautsvārā 1995.-2005.gadā (tūkst. tonnas)	39
4-2.attēls. Liellopu gaļas ražošanas struktūra 2005.gadā (%)	40
4-3.attēls. Liellopu gaļas ražotāju cenas 1995.-2005.gadā (Ls/tonna kautsvārā)	40
4-4.attēls. Vidējās liellopu gaļas iepirkuma cenas Latvijā un ES 2005.gadā (EUR/100 kg kautsvārā)	41
4-5.attēls. Liellopu skaits saimniecību grupās 2000.-2005.gadā (tūkst.)	42
4-6.attēls. Vietēji ražotās liellopu gaļas iepirkums pārstrādei kautsvārā (tūkst. tonnas)	44
4-7.attēls. Gaļas produktu realizācija pa nozīmīgākajiem produkcijas veidiem 2000.-2005.gadā (tūkst.Ls)	45
4-8.attēls. Gaļas pārstrādes uzņēmumu produkcijas realizācijas cenas (Ls/kg)	45
4-5.attēls. Aptuvena gaļas pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra	47
4-9.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu gaļas sektorā	48
4-10. attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkta realizācijas īpatsvars liellopu gaļas (1.kat.) galapatēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.	49
4-11.attēls. Gaļas un gaļas produktu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot svaigā gaļā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg	50
4-12.attēls. Liellopu gaļas produktu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot svaigā gaļā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg un atkarībā no iedzīvotāju ienākuma līmeņa	50
5-1.attēls. Cūku skaita dinamika gada sākumā (tūkst. dzīvnieku)	53
5-2.attēls. Cūku skaita sadalījums pēc to skaita saimniecībā 2005.g.	53
5-3.attēls. Cūkgaļas ražošanas dinamika 2000. – 2005.gadam	54
5-4. attēls. Vidējās cūkgaļas cenas kautmasā (LVL/t)	54

5-5. attēls. Ražošanas izmaksu struktūra cūkkopības izlases saimniecībās 2004.gadā (%)	58
5-6.attēls. Pārstrādes uzņēmumu vidējās produkcijas realizācijas cenas dinamika 2000. – 2005. gadā	60
5-7.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde cūkgaļas sektorā	62
5-8.attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkcijas realizācijas īpatsvars cūkgaļas galpatēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.	63
5-9. attēls. Cūkgaļas patēriņš 1990.-2005.g., kg. uz vienu mājsaimniecības locekli gadā un cūkgaļas patēriņš kg/gadā atkarībā no ienākumiem	64
6-1.attēls. Graudu ražotāju cenu dinamika (LVL 100kg)	67
6-2.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra graudkopības izlases saimniecībās 2004.gadā (%)	70
6-3.attēls. Saražotās produkcijas realizācija* 2000.-2005. gadā	73
6-4. attēls. Pārstrādes uzņēmumu vidējās produkcijas realizācijas cenas	73
6-5.attēls. Aptuvena lopbarības ražošanas izmaksu struktūra	74
6-6. attēls. Aptuvena lopbarības ražošanas izmaksu struktūra	75
6-7.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde graudu sektorā	76
6-8.attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkcijas realizācijas īpatsvars kviešu miltu (augstākais labums) gala patēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.	77
6-9.attēls. Maizes un labības izstrādājumu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot miltos), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg	78
7-1.attēls. Rapša cenas (ražotāju) dinamika 2000. – 2005.gadam latos/100kg	82
7-2.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra rapšu audzēšanas saimniecību izlasē 2004.gadā (%)	84
7-3.attēls. Aptuvena biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksu struktūra	86
7-4.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde rapšu sektorā	87
7-5.attēls. Augu eļļas patēriņš 1990.-2005.g., kg. uz vienu mājsaimniecības locekli gadā un augu eļļas patēriņš kg/gadā atkarībā no ienākumiem	88

Saīsinājumi

ELV – ekonomiskā lieluma vienība

LVAEI – Valsts aģentūra „Latvijas valsts agrārās ekonomikas institūts”

CSP – Centrālā Statistikas pārvalde

SUDAT – Saimniecību uzskaites datu tīkls

Eurostat – Eiropas oficiālās statistikas birojs

LDV – lauksaimniecības darba vienība

LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme

LLV – nosacītā mājlopa vienība

PV – pievienotā vērtība

NPV – neto pievienotā vērtība

PZA – peļņas vai zaudējumu aprēķins

KLP – Kopējā Lauksaimniecības politika

ES – Eiropas Savienība

Ievads

Pēdējo gadu laikā, īpaši sākot ar 2002. gadu, kad sākās SAPARD programmas līdzekļu praktiskā apgūšana, Latvijas lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas sektoros veikti nozīmīgi ražošanas tehnoloģiskā procesa modernizācijas un darbaspēka produktivitātes paaugstināšanas pasākumi. Šo darbību rezultātā lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas efektivitāte paaugstinājusies, sekmējot sektoru konkurētspējas uzlabošanu. Neraugoties uz to, pievienotā vērtība uz vienu nozarē strādājošo Latvijā joprojām būtiski atpaliek no ES valstu vidējā rādītāja.

Ievērojot vispārējo tendenci Latvijas darbaspēka tirgū – darbaspēka izmaksu strauju kāpumu, lauksaimniecības izcelsmes produktu ražotājiem bez turpmākiem ieguldījumiem ražošanas tehnoloģiskā procesa modernizācijā, jāmeklē un jāapsver arī citas iespējas savas ražotās produkcijas konkurētspējas paaugstināšanai.

Analizējot līdzšinējo Latvijas lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības ķēžu attīstību, tika izvirzīta hipotēze, ka neracionāli tiek izmantoti vietēji saražotie lauksaimniecības produkti – pārstrādes resursi. Lauksaimniecības produkcijas ražotāji eksportē zemas pievienotās vērtības produktus, savukārt pārstrādes sektors importē resursus lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanai (apkopotā informācija par Latvijas graudu 2004./2005. gada ražu liecina, ka no Latvijas kā resurss eksportēti 16,5% no saražoto graudu apjoma, bet valstī turpmākai pārstrādei importēti 9,8% no vietējam patēriņam nepieciešamā graudu apjoma). Līdzīgas tendences attīstās arī piena sektorā. Līdz ar to kavēta ir vietējās lauksaimniecības atsevišķu sektoru attīstība un ražošanas potenciāla pilnvērtīga izmantošana, mazinot sektoru kopējo konkurētspēju.

Projekta „Lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības ķēžu ekonomiskā analīze”¹ izstrādei izvirzītais mērķis ir **izpētīt Latvijas lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības ķēžu attīstības pakāpi atsevišķu sektoru² griezumā un izstrādāt priekšlikumus tās paaugstināšanai, kā arī balstoties uz tirgus attīstības prognozēm Eiropas Savienībā un pasaulē, iezīmēt izvēlēto sektoru attīstības tendences Latvijā.**

Pētījuma mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- ◆ veikt ražošanas un tirgus ekonomisko analīzi izvēlētajos sektoros un novērtēt lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības ķēžu veidošanos tajos, attēlojot grafiski novērtējuma rezultātus;
- ◆ formulēt izvēlēto sektoru savstarpējo ietekmi uz produktu pievienotās vērtības ķēžu attīstību;
- ◆ izpētīt pārtikas patēriņa struktūras izmaiņas un formulēt to ietekmi uz izvēlēto sektoru lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas apjomu un tirgus ietilpību;
- ◆ izstrādāt priekšlikumus Latvijas lauksaimniecības izcelsmes produktu pievienotās vērtības palielināšanai izvēlēto sektoru griezumā;

---

¹ Pēc LR ZM pasūtījuma, līgums par valsts subsīdiju saņemšanu Nr. 100706/s372

² Šī projekta analītiskās izpētes ietvaros paredzēts iekļaut sekojošus lauksaimniecības izcelsmes produktus ražojošos sektorus – piena sektors, cūkgaļas sektors, liellopu gaļas sektors, graudu sektors, rapša sektors.

- ◆ balstoties uz tirgus attīstības prognozēm ES un pasaulē, analizēt un formulēt izvēlēto sektoru iespējamās attīstības tendences Latvijā.

Projekta izpildi veica LVAEI ekspertu grupa:

- ◆ Ieva Leimane, Mg.oec., LVAEI pētniece, projekta vadītāja;
- ◆ Andris Miglavs, Dr.oec., LVAEI Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas vadītājs, zinātniskais konsultants;
- ◆ Agnese Krieviņa, Mg. oec., LVAEI ekonomiste;
- ◆ Imants Iesalnieks, LVAEI ekonomists;
- ◆ Armands Vēveris, LVAEI pētnieks;
- ◆ Aleksandrs Golovčenko, LVAEI pētnieks

Pētījumā izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās analīzes metodes. Izmantojot statistiskās analīzes un loģiski konstruktīvās analīzes metodes, apkopoti datu analīzes rezultāti, radošo diskusiju un interviju rezultāti, šajā gala atskaitē iekļautie secinājumi izriet no veiktā pētnieciskā darba. Balstoties uz sagatavoto analītisko materiālu un radošo diskusiju darba gaitā, sagatavoti priekšlikumi.

Sagatavotā gala atskaite atspoguļo projekta realizācijas gaitā paveikto darbu un tā rezultātus. Atskaitē ietvertas 8 nodaļas un 3 pielikumi. Informācijas vieglākai uztveršanai, gala atskaites nodaļas papildinātas ar atbilstošiem attēliem un tabulām.

1. Tēmas aktualitāte un pētījumā izmantotie teorētiskie pieņēmumi

1.1. Tēmas aktualitāte

Pēdējo 3-5 gadu laikā Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektorā bija iestājusies stabilizācija – ražošanas apjomi pieauga un ārējās tirdzniecības bilanci sāka samazināties negatīvais saldo. Tomēr vairāki iekšējie un ārējie faktori liek paraudzīties uz šīs izaugsmes ilgtspēju.

1.1.1. KLP reformas virzība

„Veicināt uz tirgu orientētas lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstību, kas, ņemot vērā pārmaiņas tirgū, lauksaimniekiem pavērs plašākas iespējas un ļaus pielāgoties tirgus vajadzībām.”

Tas ir viens no trijiem galvenajiem 2003. gadā formulētajiem ES Kopējās Lauksaimniecības politikas (KLP) reformēšanas mērķiem un būtībā ietver divus nozīmīgus paziņojumus:

1) pārmaiņas tirgū – jauni *spēles noteikumi*.

Lai panāktu uz tirgu orientētas lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstību reformas ietvaros, visos lauksaimniecības sektoros paredzēts pakāpeniski no ražošanas atdalīt visa veida sabiedrisko atbalstu un tiešmaksājumus; samazināt valsts intervenci lauksaimniecības izcelsmes produktu tirgū (tajā skaitā – pakāpeniski atverot ES iekšējo tirgu trešo valstu ražotājiem), kā arī pakāpeniski atteikties no lauksaimnieciskās ražošanas kvantitatīvajiem ierobežojumiem;

2) plašākas iespējas un pielāgošanās tirgus vajadzībām – izaicinājums lauksaimniecības un tās produktu pārstrādes sektoriem.

Sabiedriskā atbalsta un tiešmaksājumu atdalīšana no lauksaimnieciskās produkcijas ražošanas vairāku līdz šim nozīmīgāko produkcijas veidu ražotājiem nozīmēs būtisku no ražošanas gūto ienākumu samazinājumu. Vienkāršākais paņēmieni zaudēto ienākumu kompensēšanai – paaugstināt ražotās produkcijas cenu, var neizdoties, jo pārstrādes sektora iespējas maksāt par izejvielu ierobežo konkurence gala patēriņa tirgū. Paredzams arī, ka tirgus liberalizācija - intervences pasākumu un ražošanas kvantitatīvo ierobežojumu atcelšana, ārējās tirdzniecības barjeru mīkstināšana - papildus ierobežos cenu pieauguma iespējas.

Tādējādi ES KLP reforma kā ārējs spēks, spēji iedarbojoties uz pastāvošo kārtību, izjauc līdzšinējo ekonomisko līdzsvaru sektorā, un rada pretrunu, kuras atrisināšana kļūst par izaicinājumu – lauksaimniecības un tās produktu pārstrādes sektoram:

būt vai nebūt uz tirgu orientētai lauksaimnieciskajai uzņēmējdarbībai.

1.1.2. Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektoru

Novērtējot Latvijas lauksaimniecības un tās produktu pārstrādes sektora konkurētspēju – gan iekšējā faktoru tirgū, gan ārējā preču tirgū, izmantojām vienu no biežāk lietotajiem sektoru konkurētspējas salīdzināmajiem rādītājiem - bruto pievienoto vērtību/1 strādājošo (tūkst. Ls).

1-1. tabula. Bruto pievienoto vērtību/1 strādājošo (tūkst. Ls) 2004.gadā Latvijā un citās ES valstīs

Valstis	Nīderlande	Čehija	Dānija	Francija	Somija	Īrija	Ungārija	Latvija	Vidēji ES
L/s-ba	53,3	11,7	51,7	69,9	82,6	98,1	19,2	6,6	44,5
Pārtika	61,2	13,0	40,0	42,8	42,6	78,2	10,3	19,8**	33,5

Avots: Eurostat

*Latvijai pārtikas sektorā – produkcijas izlaide uz 1 strādājošo, bruto PV būtiski mazāka. Avots: CSP

Salīdzinājumā redzams, ka Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektora konkurētspējas rādītāji katastrofāli atpaliek gan no vidējā ES līmeņa, gan arī lielākās daļas atsevišķo valstu.

Tāpēc par svarīgākiem pētījuma gaitā atbildamiem jautājumiem kļuva:

- 1) Vai ir iespējams un kas jādara, lai paaugstinātu ražošanas ekonomisko efektivitāti, tādējādi nodrošinot sektorā strādājošajiem ierasto ieņēmumu līmeni, nepaaugstinot ražotās produkcijas cenu?
- 2) Vai ir iespējams un kas jādara, lai saražotu produktu, par kuru patērētājs galaprodukcijas tirgū būtu gatavs maksāt vairāk?

1.2. Pētījumā izmantotie teorētiskie pieņēmumi

Pētījuma ietvaros pievienotās vērtības ķēžu attīstības izpēte atsevišķu sektoru griezumā veikta, analizējot faktoru kopu, kuri ietekmē pievienotās vērtības veidošanos un ražošanas efektivitāti.

1.2.1. pētījumā izmantotās definīcijas:

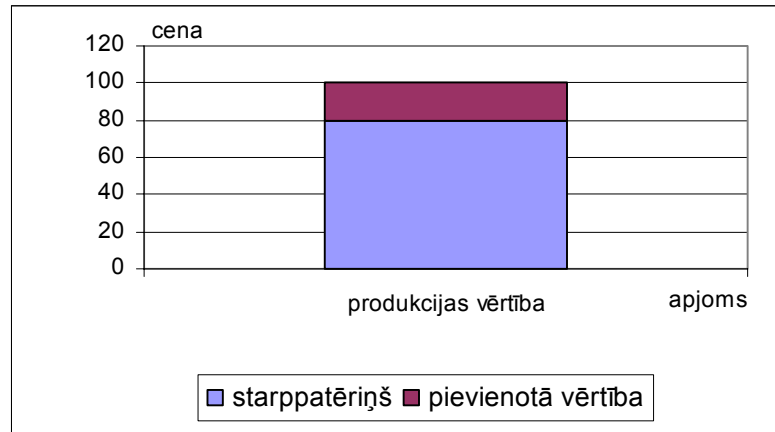
- 1) pievienotā vērtība – ražošanas faktoru (darbaspēka, zemes, kapitāla) radīta produkta vērtība, kas rada ienākumus atsevišķo faktoru īpašniekiem;
- 2) vērtības pievienošanas ķēde (produktu vērtības veidošanās ķēde) lauksaimniecības izcelsmes produktiem – tādu produktu tapšanas posmu, pasākumu un aktivitāšu kopums, kuru ietvaros notiek lauksaimniecības izcelsmes produkta radīšana, sākot no primārās ražošanas un beidzot ar gala produkcijas piegādi patērētājam (no lauka līdz galdam vai cita veida gala patēriņa formai), atbilstoši konkrētiem kvalitātes, apjoma, termiņu un citiem nosacījumiem.
- 3) efektīva pievienotās vērtības ķēde lauksaimniecības izcelsmes produktiem – tāds produktu tapšanas posmu, pasākumu un aktivitāšu kopums, kur visi posmi ir intelektuāli un tehnoloģiski augsti attīstīti un to dalībnieki gatavi rīkoties saskaņoti patērētāja pieprasītā produkta radīšanas procesā.

1.2.2. pētījumā analizētie faktori

Pētījumā analizētie faktori izriet no:

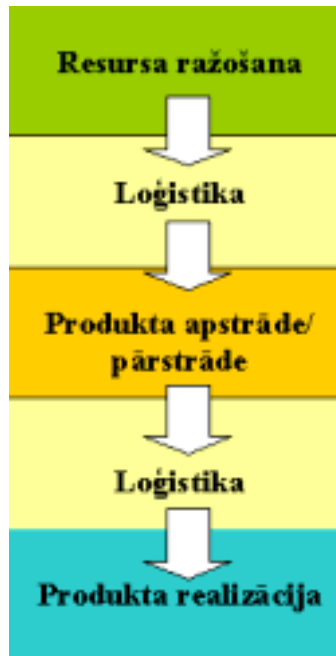
- 1) pievienotās vērtības (PV) aprēķināšanai izmantojamās ekonomiskās formulas

$$PV = \text{produkcijas vērtība (PW)} - \text{starppatēriņš (SP)}$$

1.2-1. attēls. Pievienotās vērtības ekonomiskais aprēķins atsevišķu sektora posmu ietvaros

- 2) atziņas, ka lauksaimniecības sektora konkurētspēja jāskata visas agroindustrijas kontekstā. Pievienotā vērtība agroindustrijas sektorā kopumā veidojas ne tikai kā atsevišķu posmu radītās pievienotās vērtības summa, bet arī kā efekts no saskaņotas sektora atsevišķu posmu darbības (no tā, cik attīstīta ir vertikālā koordinācija PV ķēdē).

1.2-2. attēls. Pievienotās vērtības radīšanas ķēde lauksaimniecības un pārtikas sektorā

1.2.3. Pētījuma objekts

Pētījuma ietvaros resursu ražošanas un pārstrādes atsevišķajos posmos analizētas:

- ◆ Produkcijas vērtība (to ietekmējošie faktori - cena un ražošanas apjoms);
- ◆ Ražošanas izmaksas.

Pētījuma ietvaros sektorā kopumā analizēta:

- ◆ Vertikālā koordinācija starp PV ķēdes posmiem;
- ◆ Pārtikas produktu gala patēriņš.

1.2.4. pētījumā izmantotie informācijas avoti

Pievienotās vērtības veidošanās lauksaimniecībā (2. nodaļa) Latvijā, salīdzinot ar ES valstīm, analizēta, izmantojot 2004. gada SUDAT (FADN) standartizētos rezultātus. Avots: Eurostat publiskā datu bāze – informācijai par visām salīdzinājumā iekļautajām valstīm, izņemot Latviju (šeit informācijas avots: Latvijas lauku saimniecību darba ekonomiskās analīzes rezultāti 2004.)

Salīdzinājums veikts par 15 ES valstīm - Franciju, Nīderlandi, Dāniju, Somiju, Zviedriju, Ungāriju, Austriju, Čehijas Republiku, Itāliju, Īriju, Grieķiju, Kipru, Luksemburgu un Portugāli, par kurām Eurostat publiskajā datu bāzē bija pieejama salīdzinājuma veikšanai nepieciešamā informācija, kā arī Latviju.

Izmaksas SUDAT saimniecībās ir analizētas pēc to struktūras - starppatēriņš pa sastāvdaļām, nolietojums, ārējās izmaksas (darba alga, noma un procentu maksājumi).

Šajā pētījumā analizēti arī SUDAT saimniecību darbības rezultāti atsevišķi pa specializācijas virzieniem:

- ◆ laukkopības specializācija (graudaugi, eļļas un šķiedraugi, pākšaugi, pārējās kultūras aramzemē);
- ◆ ganāmo mājlopu audzēšana (piena lopkopība, liellopu audzēšana, aitas, kazas u.c. ganāmie mājlopi);
- ◆ cūkkopība un putnkopība (cūku, putnu un trušu audzēšana).

Izmaksu analīze ir veikta pa specializāciju veidiem, aplūkojot gan visas izmaksas kopumā (starppatēriņš, nolietojums un ārējās izmaksas), gan atsevišķi vērtējot starppatēriņa posteņus.

Atsevišķu sektoru darbības ekonomiskajai analīzei izmantota CSP informācija par resursu ražošanas apjomiem un struktūru. Analizējot saražoto resursu cenu un izlietojumu, izmantota Lauksaimniecības ekonomiskās kopaprēķina (LEK) apkopotā informācija. Analizējot resursu ražošanas izmaksas, izmantota SUDAT informācija (2002. – 2004.g.) specializāciju griezumā.

Uzsākot pētījumu, tika izstrādāta anketa un nosūtīta lauksaimniecības izcelsmes produktu ražotājiem (12 ražotājiem katrā no sektoriem). Anketā bija iekļauti jautājumi par ražošanas izmaksām konkrētu produktu griezumā. Atpakaļ aizpildītas saņēmām tikai divas anketas no 60 izsūtītām. Atklājās, ka lauksaimniecības izcelsmes produktu ražotāji neuzskaita ražošanas izmaksas atsevišķu produktu griezumā, t.i., ražošanas izmaksas tiek uzskaitītas tikai kopumā pa saimniecību un visiem tās realizētajiem darbības virzieniem.

Lai tomēr radītu iespēju analizēt resursu ražošanas izmaksas, izmantojot SUDAT datu bāzi par saimniecību darbības rezultātiem 2004.gadā, tika izveidotas saimniecību izlases ar pēc iespējas augstāku konkrētā produkta realizācijas īpatsvaru kopējā realizētās produkcijas vērtībā. Piemēram, analizējot piena resursu ražošanas izmaksu struktūru, izmantota informācija, kas iegūta no SUDAT datu bāzē ganāmo mājlopu audzēšanas specializācijā ietilpstošu saimniecību izlases ar piena un liellopu gaļas realizācijas īpatsvaru 86% kopējā no saimniecības pārdotās produkcijas vērtībā.

Ņemot vērā, ka SUDAT datu bāzē ietilpstošo saimniecību vidū nebija pietiekams daudzums saimniecību, lai izveidotu specializētu liellopu gaļas ražojošu saimniecību izlasi, piena ražošanas un liellopu gaļas ražošanas izmaksu struktūra analizēta kopā.

Analizējot pievienotās vērtības faktorus sektoru apstrādes un pārstrādes posmā, kā informācijas avots izmantota CSP apkopotā informācija par produktu ražošanas apjomiem, struktūru un produktu cenām. Analizējot pārstrādes produktu ražošanas izmaksas izmantota CSP apkopotā

informācija par uzņēmumu saimnieciskās darbības finanšu rezultātiem NACE klasifikatoru grupu ietvaros, kā arī intervijās ar pārstrādes uzņēmumu pārstāvjiem iegūtā informācija, kas gan sniedz tikai ilustratīvu priekšstatu par analizējamo tēmu.

Pētījuma gaitā pētījuma izstrādes grupa ir izstrādājusi produktu vērtības veidošanās ķēdes shematiskus attēlojumus katrā no analizējamajiem sektoriem. Saskaņā ar šīm shēmām veikts vertikālās koordinācijas attīstības novērtējums katrā no sektoriem.

Pārtikas produktu patēriņa attīstības tendences analizētas, izmantojot CSP apkopoto informāciju par pārtikas patēriņu laika periodā no 1995. – 2005.gadam.

Sektoru attīstības prognozes (pievienotas atskaitei kā 3. pielikums) veidotas, ņemot vērā FAPRI izstrādātās sektoru attīstības prognozes 2007. – 2015.gadam (produktu cenas un ražošanas apjomi) ES valstīm kopumā, pārtikas patēriņa attīstības tendences Latvijas iekšējā tirgū, kā arī AG-MEMOD modeļa ietvaros veidotās Latvijas lauksaimniecības atsevišķo sektoru attīstības prognozes.

2. Pievienotās vērtības veidošanās Latvijas lauksaimniecībā salīdzinājumā ar ES valstīm

2.1. Saimniecību ekonomiskais lielums

2004.gadā Latvijas SUDAT kopā ietverto saimniecību (visi specializācijas virzieni) ekonomiskais lielums ir 10,1 Eiropas lieluma vienība (ELV). Salīdzinājumā ar ES valstīm, par kurām informācija atrodama Eurostat datu bāzē (turpmāk – valstu grupa), tas atbilst kontinenta dienvidos esošo valstu grupai - Grieķija, Portugāle, Kipra, kur saimniecību vidējais ekonomiskais lielums ir 9,4-11,5 vienības. Tomēr, ņemot vērā, ka šo rādītāju ietekmē cenu līmenis attiecīgā valstī, un Latvijā tas bijis zemāks, lai sasniegtu līdzīgu ekonomisko lielumu, Latvijā bijis jāsarāžo vairāk produkcijas. Savukārt, piemēram Ungārijā– saimniecību vidējais ekonomiskais lielums ir 17 vienības. Īrijā, ar kuru situācija Latvijā tiek bieži salīdzināta, tas ir divreiz lielāks kā Latvijā – 22,5 vienības. Valstis ar vidēji lielākajām saimniecībām ir Nīderlande, Čehija, Dānija un Francija. Ziemeļos no mums esošajā Somijā saimniecību vidējais ekonomiskais lielums ir 3,5 reizes lielāks nekā Latvijā.

Laukkopības saimniecības Latvijā ir salīdzinoši lielākas nekā citu specializācijas virzienu saimniecības. Ja vidēji Latvijā saimniecību vidējais ekonomiskais lielums bija 10,1 ELV, tad laukkopībā – 17,1 ELV. Vairākām valstīm grupā, t.sk. Somijā, Itālijā, Luksemburgā, Ungārijā u.c. laukkopības saimniecību ekonomiskais lielums ir salīdzināms ar Latviju.

Salīdzinot lauksaimniecībā izmantojamās zemes apjomu un darbieguldījumu, redzam, ka Latvijā laukkopības saimniecības pat pārspēj citu valstu vidējos rādītājus. Latvijā ir otrais augstākais LIZ apjoms (vidēji 110 ha), bet arī darbieguldījums (2,5 LDV) atpaliek tikai no Čehijas. Vidējā LIZ platība Latvijā ir 2 reizes lielāka nekā Somijas, Austrijas, Nīderlandes un Dānijas laukkopības saimniecībās. Arī salīdzinot nodarbinātības līmeni un LIZ, redzams, ka vidēji uz 100 ha LIZ darba patēriņš Latvijā nav augstāks kā vidēji citās valstīs.

Tātad var secināt, ka **salīdzinoši mazāks ekonomiskais lielums Latvijā rodas nevis no mazāka saimniecību fiziskā lieluma, bet gan no sliktākas produkcijas/resursu cenu attiecības vai arī no neefektīvāka resursu patēriņa**, kas arī ir turpmākās šajā darbā veiktās analīzes objekts.

Ganāmo mājlopu specializācija ir virziens, kur Latvijas saimniecību vidējais ekonomiskais lielums ievērojami atpaliek no ES. **Vidēji Latvijas ganāmo mājlopu saimniecības ekonomiskais lielums ir tikai 6,8 ELV, kas ir 6 reizes mazāk nekā vidēji valstu grupā.**

Vērā ņemams iemesls tik mazam radītājam ir zemā liellopu un piena iepirkuma cena 2000.gadā, jo pašreiz izmantotie standarta bruto seguma (SBS) rādītāji tika rēķināti 2000.gada cenās. Tomēr arī vidējais mājlopu skaits (26,6 liellopu vienības) ir vismaz divreiz mazāk nekā vidēji ES-15 valstu grupā, lai gan vairākās valstīs (Austrija, Portugāle, Grieķija) mājlopu vidējais skaits ir līdzīgs kā Latvijā. Savukārt zemes platību ziņā Latvijas saimniecības pārspēj vidējos rādītājus, atpaliekot tikai no zemēm ar izteiktu lielražošanu – Čehijas, Dānijas, Zviedrijas, Francijas.

Cūkkopības un putnkopības saimniecības ir lielākās starp specializācijas veidiem gan ES kopumā, gan arī Latvijā. Kaut arī to vidējais ekonomiskais lielums Latvijā ir gandrīz 2 reizes mazāks nekā citās valstīs (63 ELV pret 114 ELV), tomēr šo saimniecību vidējais lielums pārsniedz atbilstošo rādītāju Ungārijā, Austrijā un Portugālē, turklāt lopu skaita attiecība starp Latviju un citām valstīm ir tuvāka ekonomiskā lieluma attiecībai – Latvijā uz 1 ELV ir tikai par 13% vairāk nosacīto lopu vienību nekā vidēji citās valstīs. Toties darba patēriņš Latvijas saimniecībās ir augstāks nekā citās valstīs.

Dati par saimniecību vidējo ekonomisko lielumu apkopoti 2.-1.tabulā.

2-1. tabula. SUDAT (FADN) saimniecību vidējais ekonomiskais lielums 2004.gadā, ELV (standartizētie rezultāti)

Valsts	Vidēji	Laukaugu saimniecības			Ganāmo mājlopu saimniecības				Cūku un putnkopības saimniecības		
	ELV	ELV	LDV skaits	LIZ (ha)	ELV	LDV skaits	LIZ (ha)	LLV (skaits)	ELV	LDV skaits	LLV (skaits)
Nīderlande	140,4	93,5	1,91	55	106,8	1,54	40,7	105,2	133,3	1,69	521,1
Čehija	109,9	65,5	4,4	179,5	43,4	6,19	225,4	112	221,1	10,95	699,1
Dānija	97,7	46,9	0,86	60,2	128,5	1,76	86,4	138,4	254,6	2,7	531
Francija	75,9	80	1,58	101,9	50	1,57	75,5	80,2	116,2	2,02	434,9
Luksemburga	60,8	21	1,19	58,8	62,8	1,68	85,8	107	-	-	-
Zviedrija	55,7	38,1	0,96	91,4	72,2	1,82	96,9	73,9	95	1,6	231,8
Somija	36,3	21,6	0,76	54,3	42,6	1,95	41,8	35,6	87,1	1,92	157,7
Itālija	28,6	23,8	1,26	25,3	51,1	1,81	37,9	62,9	158,5	3,82	688,2
Austrija	27,2	28,4	1,24	50	22,8	1,66	22,3	26,2	46,4	1,5	79,6
Īrija	22,5	53,2	1,19	71,6	20,4	1,15	39,6	49,6	-	-	-
Ungārija	17,1	17	1,45	67,5	18,6	2,03	53,5	50,1	42,2	4,89	188,4
Kipra	11,5	19,1	1,53	24,6	28,5	1,74	16,5	40,4	72,3	5,5	551,6
Portugāle	10,8	19,3	1,52	30,2	16,8	1,48	32,3	26,8	60,2	2,39	223,7
Latvija	10,1	17,1	2,49	110	6,8	2,33	55,9	26,6	63,1	7,3	244,1
Grieķija	9,4	10,5	0,99	10	14,3	1,62	5,8	28,3	-	-	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>35,5</i>	<i>32,6</i>	<i>1,27</i>	<i>44,1</i>	<i>41</i>	<i>1,57</i>	<i>46,7</i>	<i>59,3</i>	<i>113,7</i>	<i>2,68</i>	<i>387,2</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

2.1.1. Saimniecību izmaksu apmēra un struktūras salīdzinājums

Salīdzinot izmaksu līmeni Latvijā un valstu grupā, jāsecina, ka, rēķinot uz 1 ELV, Latvijā ir vienas no augstākajām ražošanas izmaksām (1. pielikuma 1. tabula). Kopējo izmaksu līmenis Latvijā par 50% pārsniedz izmaksu līmeni vidēji salīdzināmajās valstīs. Izmaksu struktūrā Latvijā augstāks ir starppatēriņa īpatsvars, kas ir 77% no izlaides vērtības (neiekļaujot subsīdijas), salīdzinājumā ar vidēji 64% pārējās valstīs. Augstāks īpatsvars aplūkoto valstu starpā ir tikai Somijā (88%) un Zviedrijā (78%), bet vidēji – tikai 56%.

Izmaksu struktūrā (1. pielikuma 4. tabula), ievērojami augstāks īpatsvars Latvijā ir lopbarībai (28% pret 18% vidēji) un enerģijas izmaksām (15% pret 6%). Mazāks īpatsvars ir ārējām izmaksām (11% pret 19%), tajā skaitā nomas maksai (1% pret 5%). Arī nolietojuma īpatsvars izmaksās Latvijā ir mazāks (12% pret 17% vidēji).

Vērtējot kopējās izmaksas pret produkcijas izlaidi (tirgus cenās), Latvijā laukkopības saimniecībās izmaksu/ izlaides proporcija ir līdzīga kā vidēji citās valstīs (95% pret 94%), ganāmo mājlopu saimniecībās izmaksas Latvijā sastāda mazāku īpatsvaru produkcijas izlaidē (84% pret 92%), bet cūkkopības un putnkopības saimniecībās – nedaudz lielāku daļu (94% pret 90%). Tas varētu ļaut vērtēt, ka kopējā ekonomiskā efektivitāte Latvijā uz citu valstu fona nav slikta, īpaši ņemot vērā, ka pirmo divu specializācijas veidu saimniecībās vienīgi Itālijā un Grieķijā izmaksu īpatsvars ir zemāks nekā Latvijā, bet daudzās valstīs izmaksas pārsniedz tirgus ieņēmumus, līdz ar to ienākumi tiek gūti tikai ar subsīdiju palīdzību (1. pielikuma 2. tabula).

Tomēr jāievēro, ka kopējās izmaksas Latvijā samazina salīdzinoši mazākas ārējās izmaksas (darba algas un nomas maksājumu līmenis, kredīta procenti), kā arī mazāks nolietojums, sakarā ar mazāku ilgtermiņa ieguldījumu īpatsvaru. Taču šo posteņu izmaksas pēdējos gados Latvijā strauji pieaug, tādēļ šīs priekšrocības Latvija tikpat strauji zaudē.

Savukārt starppatēriņa īpatsvars produkcijas izlaidē vērtībā Latvijā ir augstāks nekā citās valstīs, īpaši laukkopībā (69% pret 57% vidēji). Vēl augstāks starppatēriņa īpatsvars izlaidē vērtībā nekā Latvijā ir tikai Somijā un Zviedrijā, līdzīgs kā Latvijā – Čehijā. Līdzīgs stāvoklis ir arī ganāmo mājlopu audzēšanā, nedaudz labāks – cūkkopībā un putnkopībā. Starppatēriņa izmaksas ir nozīmīgākās arī izmaksu struktūrā (1. pielikuma 3. tabula).

Kopējo izmaksu struktūrā ievērojami augstāks īpatsvars Latvijā salīdzinājumā ar citām valstīm ir enerģijai (laukkopības specializācijā 17% pret 7%, bet ganāmo mājlopu specializācijā 14% pret 5%). Ganāmo mājlopu specializācijā augsts īpatsvars ir lopbarībai (41% pret 30% vidēji). Savukārt laukkopībā izmaksu īpatsvars mēslojumam Latvijā sasniedz 13% pret 9% citās valstīs, bet pārējo tiešo izmaksu (sēkla, augu preparāti) īpatsvars ir līdzīgs kā citur (1. pielikuma 5. tabula).

2.2. Saimniecību ieņēmumi un neto pievienotā vērtība

2.2.1. Ieņēmumi no tirgus un subsīdijas

Vidējās Latvijas SUDAT saimniecības ieņēmumi no tirgus 2004. gadā veidojuši EUR 26,1 tūkst., kas ir par 62% mazāk nekā vidējie ieņēmumi citās ES valstīs, ar kurām tiek veikts salīdzinājums. Tomēr ES valstu starpā vidējie saimniecību ieņēmumi ir ļoti atšķirīgi, bet tikai divās valstīs – Grieķijā un Portugālē – tie ir vēl mazāki nekā Latvijā.

Ieņēmumi no tirgus Latvijas SUDAT saimniecībās ir pietiekami, lai nosegtu izmaksas – ieņēmumu un izmaksu attiecība ir 1,01 (1. pielikuma 6. tabula). Kaut arī vidēji pārējās valstīs šī

attiecība ir 1,14, tomēr aptuveni pusē aplūkoto valstu tirgus ieņēmumi nenosedz izmaksas. Vislielākais iztrūkums ir Somijā (0,75), Zviedrijā (0,84) un Dānijā (0,93). Labākā ieņēmumu/izmaksu attiecība ir dienvidu zemēs – Grieķijā un Itālijā. Arī Francijā attiecība ir līdzīga kā Latvijā – 1,02.

Par produkcijas izlaides intensitāti var spriest pēc tās vērtības uz vienu nodarbināto. Rēķinot uz 1 nodarbināto vienību, Latvijā izlaides vērtība ir zemākā starp salīdzinājumā iekļautajām valstīm, kā arī 4-5 reizes atpaliek no vidējā rādītāja.

Subsīdiju līmenis un to īpatsvars dažādās ES valstīs ir ļoti atšķirīgs. Piemēram, Nīderlandē un Čehijā, kur izlaides vērtība vidēji saimniecībā ir gandrīz vienāda, subsīdiju apjoms atšķiras 4 reizes par labu Čehijai. Subsīdiju īpatsvars ieņēmumos svārstās no 3% Nīderlandē līdz 40% Somijā. Latvija ar 24% ieņem vietu visvairāk subsidēto valstu grupā (1.pielikuma 6.tabula). Lai gan uz vienu nodarbināto subsīdiju apjoms ir salīdzinoši zems.

Latvijā aplūkoto specializācijas veidu saimniecību vidējie ieņēmumi no tirgus, salīdzinot ar vidējiem citās aplūkotajās valstīs, veido: laukkopībā – 74%, cūkkopībā un putnkopībā – 50%, bet ganāmo mājlopu audzēšanā – 37%. Mazāki vidējie ieņēmumi nekā Latvijā ir dažās dienvidu valstīs, kā arī Somijā, bet cūkkopībā un putnkopībā – Austrijā (1. pielikuma 7.tabula).

Subsīdiju īpatsvars ieņēmumu struktūrā dažādās ES valstīs ir ļoti dažāds arī pa specializācijas veidiem. Latvijā subsīdiju īpatsvars laukkopības saimniecībās veido 25% no kopējiem ieņēmumiem, ganāmo mājlopu saimniecībās – 23% (tas par dažiem % punktiem pārsniedz vidējo), bet cūkkopības un putnkopības saimniecībās – 2% (pret 4% vidēji).

2.3. Neto pievienotā vērtība

Izplatītākais saimniecību darba efektivitātes rādītājs ir neto pievienotā vērtība (NPV) un tās attiecinājums uz ieguldīto darbaspēku. Vidēji Latvijas saimniecībās šis rādītājs Latvijā sasniedzis 13 581 EUR, kas pārsniedz Portugāles, Kipras un Grieķijas rādītājus, pusotru reizi atpaliekot no Ungārijas, divas reizes – no Somijas, Zviedrijas u.c. (2.-2. tabula) NPV absolūtais apjoms Latvijas laukkopības saimniecībās veido 2/3 no vidējā citās valstīs, bet citos specializācijas veidos – nedaudz zem 50% no vidējā. Atsevišķās valstīs tā ir vēl zemāka. Piemēram, Somijas laukkopības saimniecībās neto pievienotā vērtība ir vēl par 25% mazāka nekā Latvijā.

2-2. tabula. NPV vidēji lauksaimniecībā un pa specializāciju virzieniem 2004.g.

Valsts	Vidēji lauksaimniecībā			Laukaugu specializācija		Ganāmo mājlopu specializācija		Cūku un putnkopības specializācija	
	NVP (EUR)	NPV/LDV (EUR)	Subsīdiju īpatsvars NPV (%)	NVP (EUR)	NPV/LDV (EUR)	NVP (EUR)	NPV/LDV (EUR)	NVP (EUR)	NPV/LDV (EUR)
Nīderlande	96892	38132	10%	56261	29517	67652	43882	89229	52653
Čehija	94434	9706	42%	52275	11882	59514	9621	86815	7932
Dānija	64476	44320	41%	35712	41710	85204	48540	141436	52334
Francija	49221	25459	53%	45240	28706	32361	20628	44382	22018
Luksemburga	56096	32887	68%	19273	16205	55663	33060	-	-
Zviedrija	28491	20084	103%	22109	22978	34180	18824	25769	16106
Somija	29660	19576	139%	15412	20220	37633	19254	51237	26737
Itālija	35764	25007	19%	40254	31842	51134	28304	251321	65850

Austrija	30908	18913	62%	38807	31250	25913	15579	32245	21483
Īrija	22501	19323	69%	43148	36136	20803	18076	-	-
Ungārija	18111	9652	49%	20446	14056	15782	7763	46743	9555
Kipra	11675	9247	50%	11417	7456	44718	25755	117544	21365
Portugāle	8457	5830	50%	16215	10693	12982	8759	29931	12503
Latvija	13581	5652	61%	20441	8200	15058	6476	37011	5073
Grieķija	12116	9857	33%	10166	10302	19439	11984	-	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>31432</i>	<i>20066</i>	<i>37%</i>	<i>30464</i>	<i>23999</i>	<i>33088</i>	<i>21065</i>	<i>86878</i>	<i>32412</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

Savukārt NPV uz 1 pilna laika nodarbināto Latvijā (5 652 EUR) bijusi zemākā analizējamo valstu grupā, no Kipras, Ungārijas un Čehijas – atpaliekot gandrīz 2 reizes. Savukārt ziemeļvalstīs – Somijā un Zviedrijā – NPV uz vienu pilna laika nodarbināto ir gandrīz četrkārt augstāka nekā Latvijā.

Pa specializācijas veidiem augstākā NPV Latvijā ir laukkopības saimniecībās – 8200 EUR/LDV, kas ir gandrīz trīsreiz mazāk nekā citās valstīs vidēji. Šis līmenis nedaudz apsteidz vienīgi Kipru, par 20-25% atpaliek no Grieķijas un Portugāles, bet no Somijas un Zviedrijas – 2,5 un vairāk reizi. Augstākā NPV aplūkoto valstu vidū ir Dānijā – 41700 EUR / pilna laika nodarbināto.

Savukārt ganāmo mājlopu, kā arī cūkkopības un putnkopības saimniecībās NPV uz 1 nodarbināto Latvijā ir zemāka kā citās aplūkotajās valstīs. Turklāt zemāks absolūtais līmenis, kā arī lielāka atšķirība no vidējiem rādītājiem ir cūkkopības un putnkopības saimniecībās. Tas saistīts ar salīdzinoši lielu darbaspēka patēriņu šī specializācijas veida saimniecībās. Salīdzinot, piemēram, ar Nīderlandi un Dāniju, Latvijas cūkkopības un putnkopības saimniecībās NPV/ LDV ir 10 reizi mazāka, bet ganāmo mājlopu saimniecībās – 7 reizes mazāka.

Zemais NPV rādītājs uz 1 nodarbināto ir būtiskākā problēma, jo tas tieši ietekmē lauksaimnieku ienākumus un sektora konkurētspēju.

Nozīmīgs rādītājs ir subsīdiju īpatsvars neto pievienotajā vērtībā. Latvijā tas ir augstāks nekā vidēji citās valstīs ((61% pret 37%), tomēr salīdzinoši zemo vidējo procentu nodrošina dienvidu valstis un Nīderlande, savukārt vidējos platuma grādos esošām valstīm subsīdiju īpatsvars NPV ir salīdzināms ar Latvijas rādītāju. Ziemeļvalstīs – Somijā un Zviedrijā – tas ir izteikti augstāks – attiecīgi 139% un 103%. Tas liecina, ka šajās valstīs pievienoto vērtību lauksaimniecībā pilnībā nodrošina subsīdijas.

Salīdzinot subsīdiju īpatsvaru NPV dažādos specializācijas virzienos, neatklājas būtiskas atšķirības Latvijā pret citu valstu vidējiem rādītājiem. Laukkopībā tas salīdzinoši augstāks ir Latvijā – 67% pret vidējo 54%. Ganāmo mājlopu saimniecībās līmenis ir tuvs vidējam – 57% pret 55%, bet cūkkopībā un putnkopībā ir zem vidējā –11% pret 16%. Pēdējā saimniecību grupā subsīdiju īpatsvars NPV ir īpaši atšķirīgs, svārstoties no 1% Kiprā un 3% Nīderlandē līdz 61% Zviedrijā un 133% Somijā. Arī vairākās citās valstīs – Dānija, Francija, Austrija, Ungārija – subsīdiju īpatsvars šajā grupā ir ievērojami augstāks kā Latvijā.

2.4. Secinājumi

Salīdzinot Latvijas SUDAT saimniecību rezultātus pa specializācijas virzieniem, iezīmējas vairākas nosacīti stiprās, kā arī vājās vietas saimniecību ekonomikā. Objektīvāki ekonomiskā

lieluma salīdzinājumi būtu iespējami, ja šis rādītājs tiktu rēķināts, izmantojot 2005.gada produkcijas un resursu cenas, jo pašreiz lietotās cenas ir novecojušas. Taču galvenās problēmas, ko analīze ļauj definēt, ir:

- ◆ zemā pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto (īpaši lopkopībā), kā arī
- ◆ ārējo izmaksu (darba alga, nomas maksa, procentu maksājumi) salīdzinoši zems īpatsvars kopējā izmaksu struktūrā šobrīd pozitīvi ietekmē kopējo izmaksu īpatsvaru pret produkcijas izlaidi un nodrošina resursu eksporta konkurētspēju. Paaugstinoties ārējām izmaksām šī konkurētspēja var tikt zaudēta nākamo 2-3 gadu laikā;
- ◆ vairāku tiešo izmaksu pozīciju augsts līmenis, pirmām kārtām enerģijas izmaksas kopumā, laukaugu specializācijā – mēslojuma un ganāmo mājlopu grupā – lopbarības izmaksas.

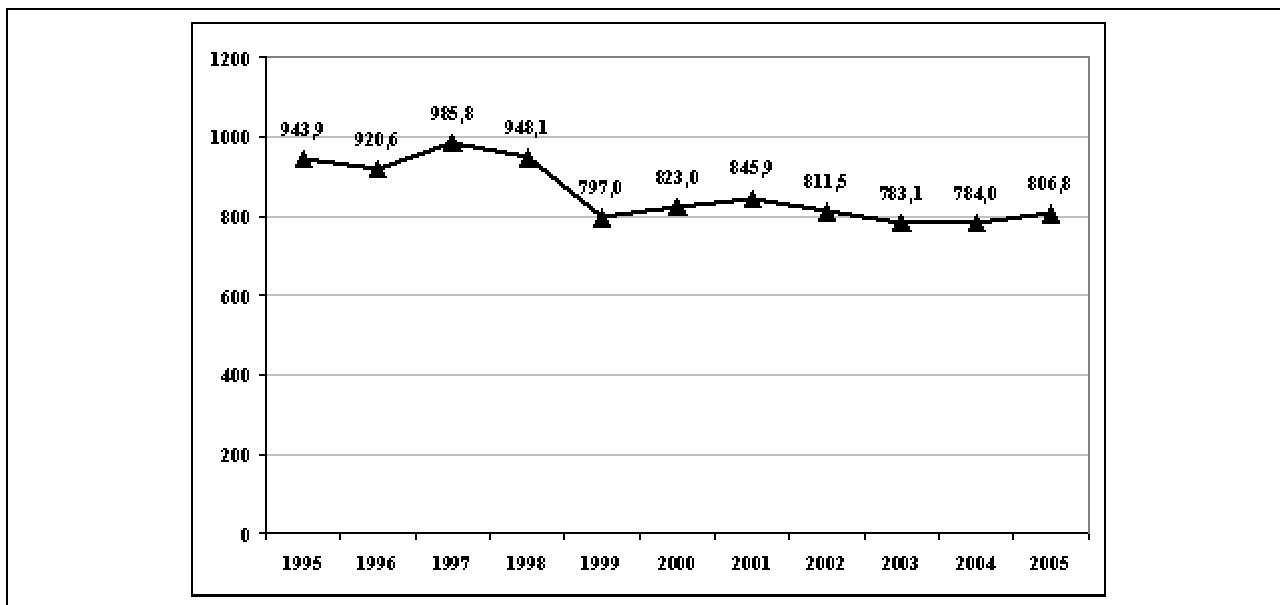
3. Piena sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze

3.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze piena ražošanas sektorā

3.1.1. Piena ražošanas apjomi, cena un struktūra

Novērtējot pašreizējos piena ražošanas apjomus, jāpiezīmē, ka, salīdzinot ar 90.gadu vidu, tie ir samazinājušies (skat. 3-1.attēls). 2005.gadā tika saražots par 15% mazāk piena nekā 1995.gadā, kas ir ievērojams apjoma samazinājums, ņemot vērā, ka absolūtā izteiksmē tas ir gandrīz puse no rūpniecības iepirkta piena apjoma 2004.gadā. Taču saskaņā ar produktu bilances datiem, saražotais piena daudzums joprojām pārsniedz vietējā patēriņa vajadzības, pašapgādes līmenim sasniedzot 121% 2005.gadā, līdz ar to šī nozare uzskatāma par eksportorientētu.

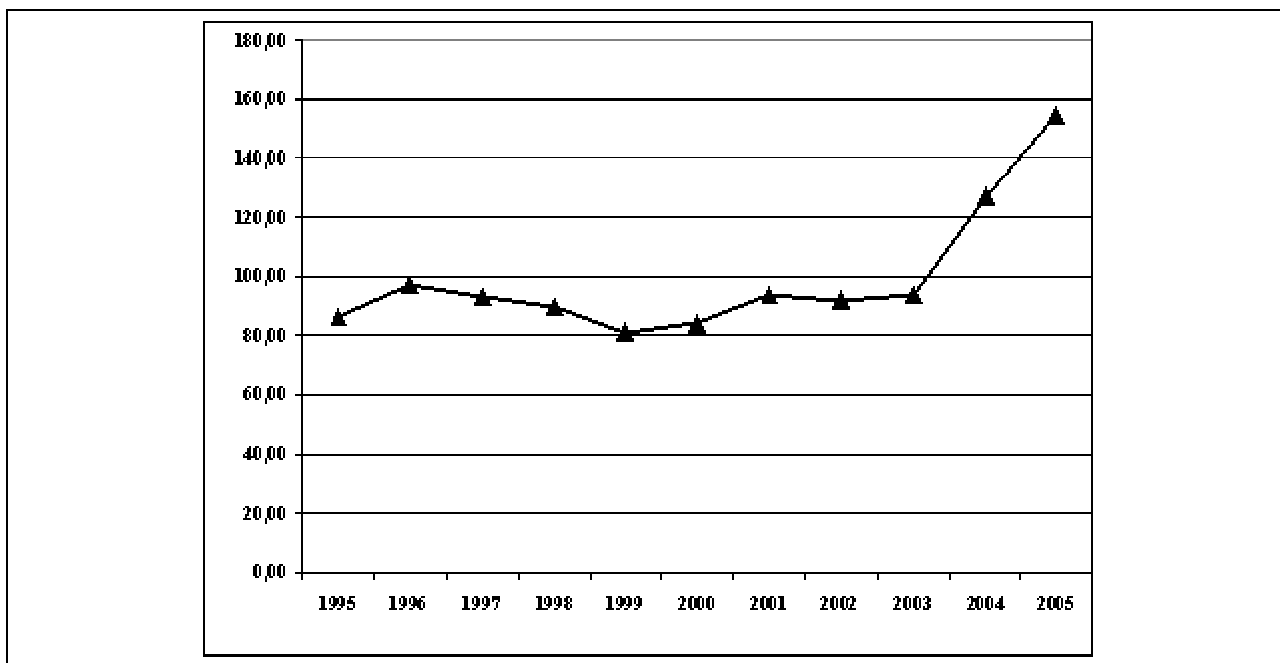
Ja piena ražošana notiktu galvenokārt uz tirgu orientētajās saimniecībās, sākotnēji piešķirtā pārdošanas kvota pie pašreizējā ražošanas apjoma jau būtu sasniegta, taču pie pašreizējās saimniecību struktūras vēl ir neliela rezerve. Latvijai piešķirtā piena ražošanas kvota (kopā ar papildus piena kvotu) ir 728,6 tūkst. tonnas.

LVAEI aprēķins pēc CSP "Lauku saimniecības Latvijā" datiem

3-1.attēls. Piena ražošanas apjomi 1995.-2005.gadā (tūkst. tonnas)

3-2.attēlā atspoguļota ražotāju piena pārdošanas vidējās cenas dinamika pa gadiem. Šī cena aptver tos produkcijas izlietojuma veidus, kas atbilstoši LEK metodoloģijai ietilpst gala produkcijā. Pienam tie ir visi izlietojuma veidi, izņemot zudumus, patēriņu lopbarībai un saimniecībā uz vietas veikto pārstrādi. Pēc nelielām svārstībām iepriekšējos gados, piena cena ievērojami palielinājās pēc Latvijas pievienošanās ES kopējam tirgum, kas saistīts ar cenas izlīdzināšanos ES iekšienē.

LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

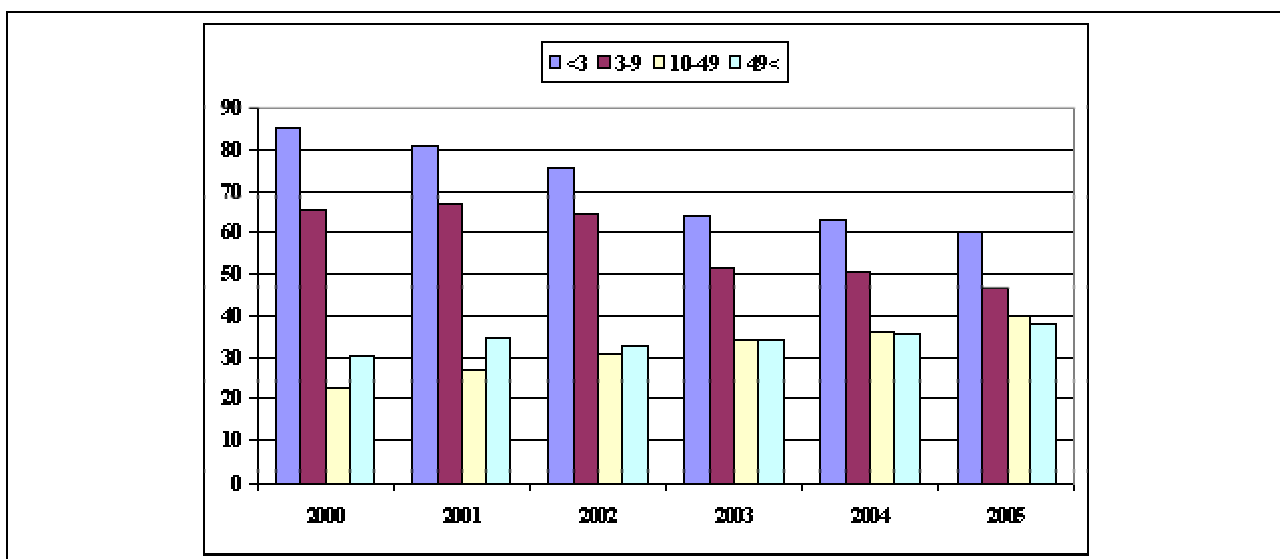
3-2.attēls. Piena ražotāju cena 1995.-2005.gadā (Ls/tonna)

Balstoties uz Holandes Piensaimnieku Asociācijas ziņojumu par vidējo piena iepirkuma cenu lielākajos piena pārstrādes uzņēmumos ES 2005.gadā, kas aprēķināta standartizētam pienam ar 4,2% tauku saturu, 3,35% olbaltumvielu daudzumu un ikgadējo piegāžu apjomu 350 tonnas, kā arī ar kopējo baktēriju daudzumu 24 999/ml un somatisko šūnu skaitu 249 999/ml, tās vērtība veidoja 286,5 EUR par tonnu. Savukārt Latvijā vidējā piena iepirkuma cena 2005.gadā, izteikta eiro veidoja 220,8 EUR par tonnu, pie vidējā tauku satura 4,25% un vidējā olbaltumvielu daudzuma 3,31%, bet Latvijas kvalitatīvākā piena ražotāju kooperatīvu saņemtā cena par uz Lietuvu eksportēto pienu ir sasniegusi Rietumeiropā dominējošajai cenai līdzvērtīgu līmeni. Ņemot vērā nozares eksportorientēto raksturu, piena cenas pieaugums vidēji valstī var notikt, tikai uzlabojoties piena ražošanas struktūrai (paaugstinoties piegāžu apjomiem no vienas saimniecības, kā arī uzlabojoties vidējai piena kvalitātei).

Piena ražošana Latvijā ir sadrumstalota, ir ļoti daudz sīku saimniecību, kas katra atsevišķi saražo nelielu apjomu piena. 2005.gadā 78% no kopējā piena ražojošo saimniecību skaita veidoja pašpatēriņa saimniecības, kurās ir tikai viena vai divas govīs, un tajās bija 58% no kopējā slaucamo govju skaita. Savukārt uz tirgu orientēto saimniecību (ne mazāk kā desmit govīs) īpatsvars bija 4%.

Lai arī pašpatēriņa saimniecībās piena izslaukums ir mazāks, tomēr to saražotā piena īpatsvars kopējā produkcijas apjomā joprojām ir liels.

Pie pašreizējās ražošanas struktūras sektors kopumā veido mazāku pievienoto vērtību, nekā tas būtu iespējams, jo daļēji naturālajās saimniecībās piens tiek izmantot galvenokārt pašpatēriņa vajadzībām, tātad neiekļaujas turpmākajā vērtības pievienošanas ķēdē, tajās ir zems ražīgums, līdz ar to augstas piena ražošanas kopējās ekonomiskās izmaksas, tajās ievērtējot arī ieguldītā darba vērtību.

LVAEI aprēķins pēc CSP "Lauku saimniecības Latvijā" datiem

3-3.attēls. Slaucamo govju skaits saimniecību grupās 2000.-2005.gadā (tūkst.)

Pēdējos gados nozarē ir pozitīva tendence, - samazinās govju skaits saimniecībās līdz 9 govīm un pieaug saimniecību grupās no 10 govīm (skat.3-3.attēlā). Tajās ir lielāks izslaukums un augstāks īpatsvars realizētajai produkcijai. Tādējādi, samazinoties kopējam slaucamo govju skaitam, piena ražošana palikusi gandrīz nemainīga augstāka vidējā izslaukuma dēļ, savukārt kopējais piena iepirkums pārstrādei - pieaudzis. Tomēr šie struktūras maiņas tempi ir lēni.

3.1.2. Piena ražošanas izmaksas

Līdz ar pārdošanas cenas pieaugumu tomēr strauji palielinās arī ražošanas izmaksas. Saimniecībās ar specializāciju ganāmo mājlopu audzēšana (SUDAT), 2004.gadā uz vienu liellopu vienību izmaksas vidēji saimniecībā bija Ls 604, par 21% vairāk nekā 2003.gadā.

Izmaksas pa atsevišķiem izmaksu posteņiem attēlotas 3.-1. tabulā.

Ja salīdzina izmaksas uz vienu produkcijas vērtības vienību, tad 2004.gadā tie bija 0,85Ls, kas savukārt ir par 8% mazāk nekā iepriekšējā gadā. Tas galvenokārt izskaidrojams ar faktu, ka lopkopības produkcijas cenas pieaugums bijis straujāks nekā resursu cenu pieaugums.

3-1. tabula. Izmaksas ganāmo mājlopu specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā

	Izmaksas uz 1 LLV			Izmaksas uz produkcijas LLs			Izmaiņas	
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2004/2003	2004/2002
	Izmaksas kopā	529	501	604	1,00	0,92	0,85	21%
Starppatēriņš kopā	407	392	494	0,77	0,72	0,69	26%	-4%
Specifiskās izmaksas kopā	283	273	329	0,54	0,50	0,46	21%	-8%
Augkopības izmaksas	35	27	41	0,07	0,05	0,06	50%	14%
Lopkopības izmaksas	245	240	283	0,46	0,44	0,40	13%	-10%
- lopbarības izmaksas	224	218	248	0,42	0,40	0,35	14%	-13%
- veterinārās izmaksas	13	13	17	0,03	0,02	0,02	26%	-4%
- pārējās specif. lopk. izmaksas	8	8	18	0,01	0,01	0,02	119%	67%
Pārkājo rozaru izmaksas	3	6	6	0,01	0,01	0,01	-4%	-27%
Pieskaitāmās izmaksas	124	122	163	0,24	0,22	0,23	34%	2%
Ēku un tehnikas uzturēšana	31	26	43	0,06	0,05	0,06	64%	25%
Degviela un smērvielas	57	54	67	0,11	0,10	0,09	25%	-5%
Elektrība un kuzināmais	12	12	14	0,02	0,02	0,02	21%	-8%
Darbi un pakalpojumi	7	13	15	0,01	0,02	0,02	13%	-10%
Pārējās izmaksas	17	17	24	0,03	0,03	0,03	37%	4%
Izmaksu korekcija ražas gadam	0	-3	2	0,00	-0,01	0,00	-155%	-142%
Nolietojums	36	45	53	0,07	0,08	0,07	20%	-9%
Ārējās izmaksas	81	59	52	0,15	0,11	0,07	-13%	-34%
Algotais darbspēks	71	51	40	0,13	0,09	0,06	-21%	-40%
Nomas maksa	4	4	4	0,01	0,01	0,01	11%	-16%
Procentu maksājumi	7	5	8	0,01	0,01	0,01	55%	13%
Ražošanas nodokļi un nodevas	6	5	5	0,01	0,01	0,01	9%	-17%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

3-2. tabula. Izmaksu īpatsvars saražotās produkcijas vērtībā ganāmo mājlopu audzēšanas specializācijas saimniecībās pa saimniecību lielumiem 2004.gadā (%)

	vidēji saimn.	ļoti mazas saimn. (<4ELV)	mazas saimn. (4-8ELV)	vidēji mazas saimn. (8-16ELV)	vidēji lielas saimn. (16-40 ELV)	lielas saimn. (40-100ELV)	ļoti lielas saimn. (100<250 ELV)
Izmaksas kopā	85%	82%	80%	85%	82%	91%	98%
Starppatēriņš kopā	69%	72%	69%	72%	65%	68%	68%
Specifiskās izmaksas kopā	46%	50%	45%	50%	40%	46%	46%
Augkopības izmaksas	6%	3%	5%	4%	3%	8%	10%
Lopkopības izmaksas	40%	45%	38%	45%	35%	38%	34%
- lopbarības izmaksas	35%	41%	34%	38%	29%	33%	31%
- veterinārās izmaksas	2%	3%	2%	2%	3%	2%	2%
- pārējās specif. lopk. izmaksas	1%	0%	2%	1%	0%	0%	2%
Pārkājo rozaru izmaksas	23%	21%	23%	22%	25%	22%	22%
Ēku un tehnikas uzturēšana	6%	5%	5%	6%	8%	6%	5%
Degviela un smērvielas	9%	8%	11%	9%	9%	11%	10%
Elektrība un kuzināmais	2%	3%	2%	2%	2%	2%	2%
Darbi un pakalpojumi	2%	4%	2%	2%	1%	1%	2%
Pārējās izmaksas	3%	2%	3%	4%	4%	2%	4%
Izmaksu korekcija	0%	1%	0%	0%	0%	-1%	0%
Nolietojums	7%	6%	7%	7%	10%	8%	7%
Ārējās izmaksas	7%	2%	4%	3%	6%	14%	23%
Algotais darbspēks	6%	1%	3%	3%	3%	13%	21%
Nomas maksa	1%	1%	0%	1%	0%	1%	1%
Procentu maksājumi	1%	0%	1%	2%	1%	0%	1%
Ražošanas nodokļi un nodevas	1%	1%	1%	1%	1%	0%	1%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Analizējot izmaksas uz saražotās produkcijas vērtību dažāda lieluma saimniecībās (3.-2. tabula), var secināt, ka starppatēriņa izmaksas mazākās saimniecībās ir augstākas nekā vidējās un lielajās saimniecībās. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir augstāks lielajās saimniecībās, jo ievērojami augstāks ir algotā darbaspēka samaksas īpatsvars.

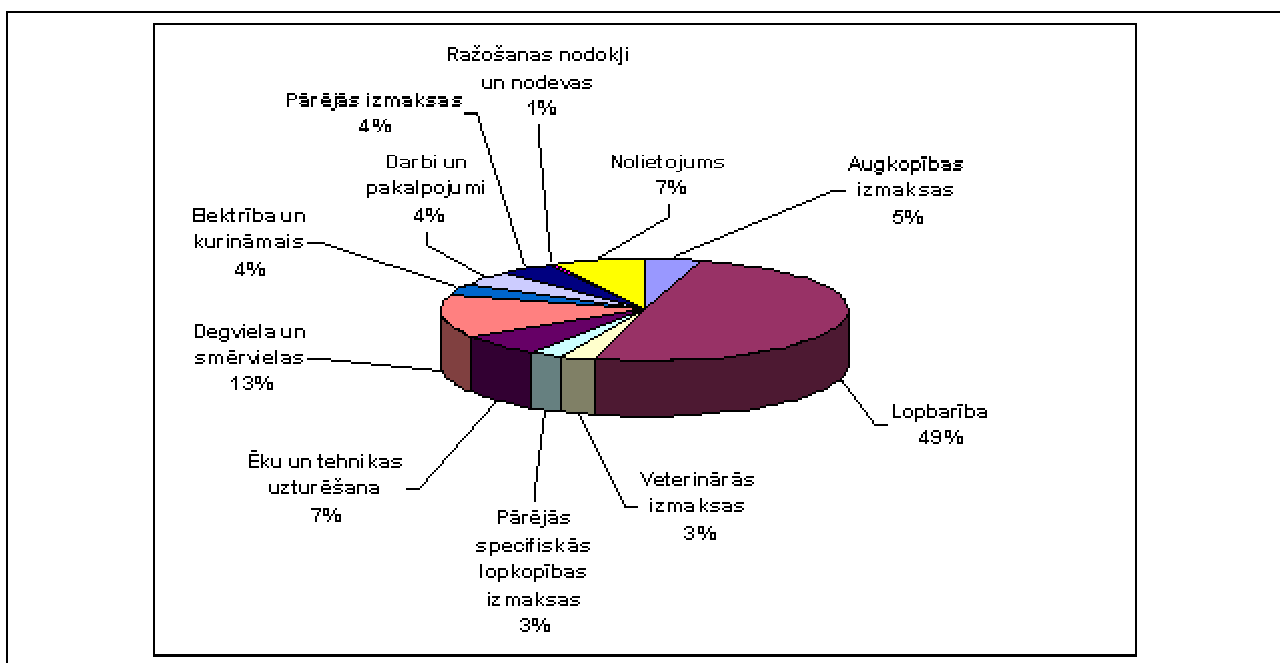
Tā kā pievienotā vērtība tiek aprēķināta, produkcijas vērtībai pieskaitot ražošanas subsīdijas un atņemot starppatēriņu, nolietojumu un ar ražošanu saistītos nodokļus, tad tālāk sīkāk tiks apskatīti tikai šie izmaksu posteņi saimniecību izlasē, kurā produkcijas vērtībā lielāko īpatsvaru veido piens un liellopu produkcija (vidēji 87% no kopējās produkcijas vērtības, iepriekš apskatītajās ganāmo mājlopu audzēšanas specializācijas saimniecībās 2004.gadā šis īpatsvars veidoja 62%).

3-3. tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā liellopu audzēšana un piena lopkopības saimniecību 2004.gadā (%)

	Izmaksu pozīciju min., max. un vidējais īpatsvars		
	Vidēji izlasē	Min. īpatsvars izlasē	Max. īpatsvars izlasē
Izmaksas kopā	69%	60%	99%
Starppatēriņš kopā	64%	50%	96%
Specifiskās izmaksas kopā	41%	16%	56%
Augkopības izmaksas	3%	0%	4%
Lopkopības izmaksas	38%	16%	53%
- lopbarības izmaksas	34%	16%	50%
- veterinārās izmaksas	2%	0,5%	6%
- pārējās specif. lopk. izmaksas	2%	0%	11%
Pieskaitāmās izmaksas	23%	15%	47%
Ēku un tehnikas uzturēšana	5%	1%	12%
Degviela un smērvielas	9%	4%	33%
Elektrība un kurināmais	3%	0%	5%
Darbi un pakalpojumi	3%	0%	16%
Pārējās izmaksas	3%	0%	7%
Izmaksu korekcija	-1%	-1%	0%
Nolietojums	5%	1%	18%
Ražošanas nodokļi un nodevas	0,4%	0,1%	1%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Kopējais izmaksu īpatsvars saražotās produkcijas vērtībā vidēji veidoja 69%, ar augstāko īpatsvaru izlasē 99%, bet zemāko – 60% (3.-3. tabula).

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

3-4.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra piena izlases saimniecībās 2004.gadā (%)

Lielākā izmaksu grupa analizējamajā saimniecību izlasē bija lopbarība, kuras īpatsvars veido gandrīz pusi no visām izmaksām, tālāk seko izdevumi degvielai un smērvielu iegādei, kā arī izdevumi, kas saistīti ar pamatlīdzekļu nolietojumu un to uzturēšanu (3-4.attēls).

3.1.3. *Saražotā piena izlietojums*

Nemot vērā, ka piena nozarē lielu īpatsvaru veido saimniecības, kas galvenokārt pienu ražo personīgajam patēriņam, pēc 2004.gada datiem 30% kopējā saražotā piena paliek uz vietas saimniecībās, no kura 14% tiek izlietoti uzturam, bet 16% - izbaroti lopiem (3.-4. tabula). Tikai 70% piena 2005.gadā nonāca tirgū. Salīdzinājumam var minēt, ka uz tirgu orientētajās saimniecībās, ja par tādām uzskata tās saimniecības, kurās ir ne mazāk kā 10 govīs, 2004.gadā pārdotā piena īpatsvars kopējās saražotā daudzumā veidoja 88%.

3-4. tabula. Piena izlietojuma struktūra (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saražots	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Pārdots	56%	57%	56%	59%	64%	70%
<i>pārstrādes uzņēmumiem</i>	48%	48%	47%	56%	61%	62%
<i>tirdzniecības uzņēmumiem, tiešajā tirdzniecībā</i>	8%	10%	8%	3%	3%	7%
Pārdots pārstrādāts piens	1%	1%	1%	1%	1%	0,3%
Patērēts uzturam	22%	22%	21%	20%	18%	14%
Izlietots lopbarībai	21%	20%	22%	21%	18%	16%
Zudumi	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%

LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

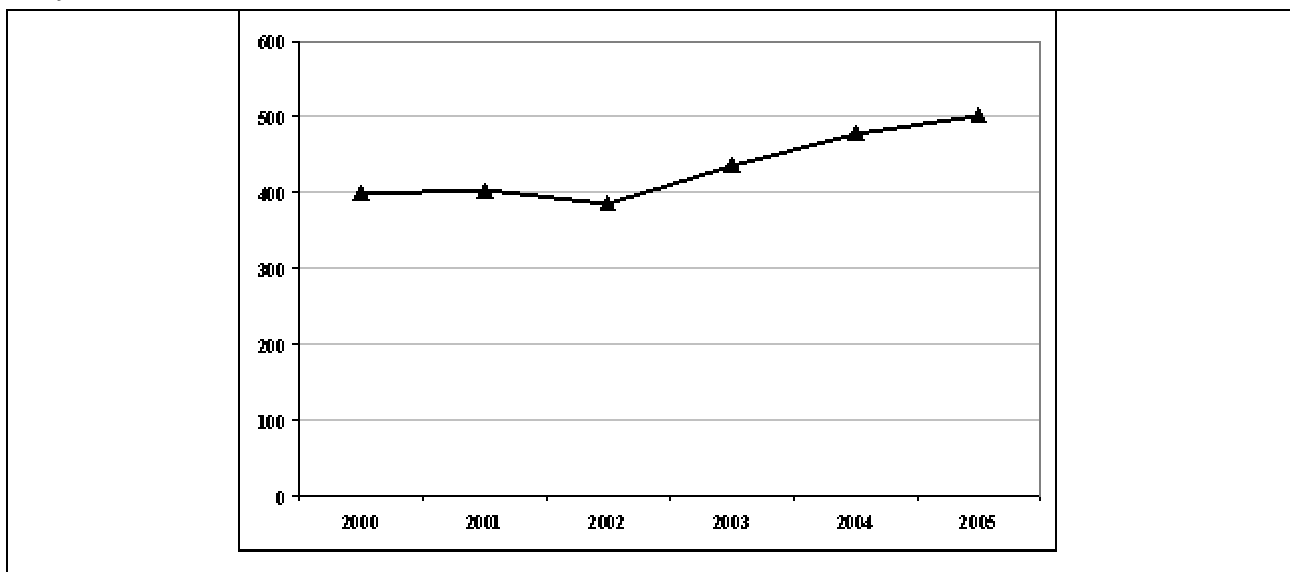
Uz vietas saimniecībās pārdošanai pārstrādātā piena īpatsvars ir nenozīmīgs. Tomēr pārstrādātā pārdošanai piena vidējā cena 2005.gadā par 54% pārsniedza vidējo piena pārdošanas cenu.

Pārstrādes uzņēmumiem pārdota lielākā daļa piena, tas ir, 62% no kopējā saražotā piena daudzuma, atlikušais apjoms realizēts tirdzniecības uzņēmumiem un tiešajā tirdzniecībā.

3.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze piena apstrādes un pārstrādes sektorā

3.2.1. Piena produktu ražošanas struktūra

Pēc CSP datiem, Latvijā 2005.gadā darbojās 33 piena pārstrādes uzņēmumi, kas atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem (vismaz 20 nodarbināto un iepriekšējā gada apgrozījums virs 300 tūkst. Ls). Piens sektorā pastāv ir visai augsta koncentrācijas pakāpe, jo četri lielākie piena pārstrādes uzņēmumi kontrolē vairāk nekā pusi no vietējā produktu tirgus (2005.gadā – 61%), savukārt apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem piena pārstrādes uzņēmumiem veido 83%.

LVAEI aprēķins pēc CSP "13-iekums" veidlapas datiem

3-5.attēls. Vietēji ražotā piena iepirkums pārstrādē 2000.-2005.gadā (tūkst. tonnas)

Pārstrādes uzņēmumu vietējā piena iepirkuma daudzums laika posmā no 2000.gada līdz 2005.gadam pieaudzis, 2005.gadā veidojot 501,7 tūkst. tonnas (3-5.attēls).

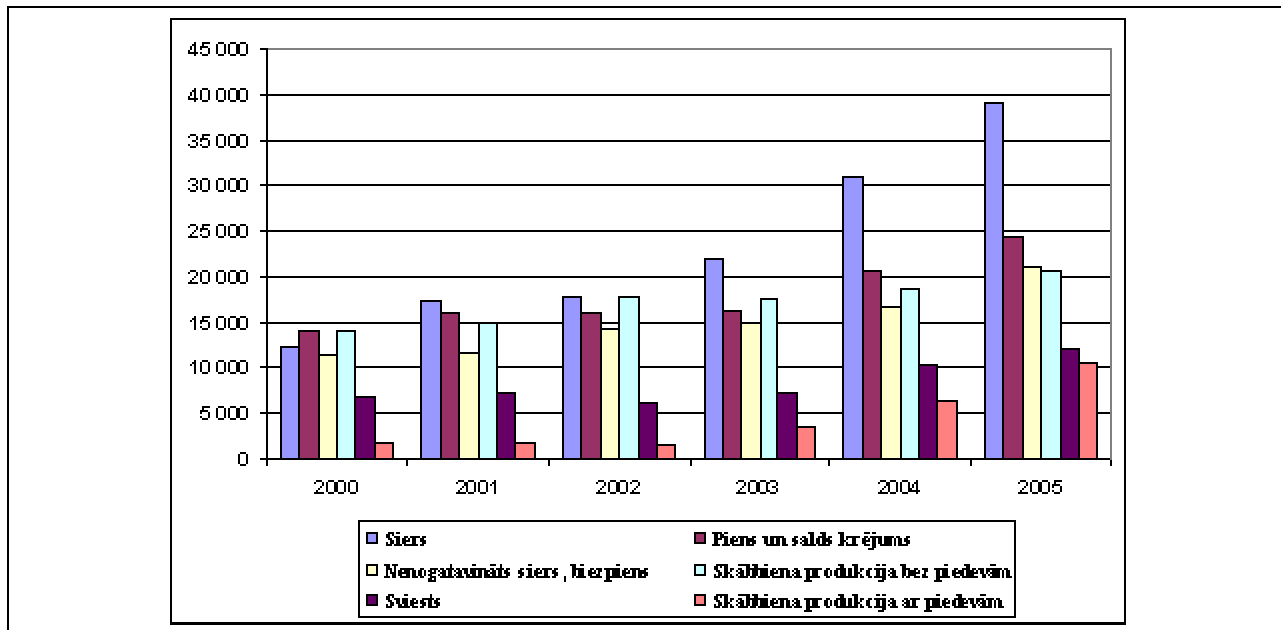
2005.gadā tika importētas 13,7 tūkst. tonnas nefasēta piena, līdz ar to pārstrādes nozares kopējie piena resursi veidoja 515,4 tūkst. tonnas, no tiem tikai 3% veido izejvielu imports.

Tajā pašā laikā jāuzsver, ka, pēc Latvijas Piensaimnieku Centrālās savienības novērtējuma piena produktu ražošanas jauda Latvijas piena pārstrādes uzņēmumos kopā sasniedz 1,25 milj. tonnas piena gadā, tādējādi šā brīža jaudu noslogojums ir aptuveni 40%. Aprēķini liecina, ka uzlabojot piena pārstrādes jaudu noslodzi sektorā kopumā par 100 tūkst. tonnām piena (apjoms, kas šobrīd tiek eksportēts kā nefasēts piens – izejviela), Latvijas piena pārstrādes sektors kopumā, nemainot ražošanas izmaksu apjomu, spētu paaugstināt maksu par piena resursiem aptuveni par LVL 0,05/kg piena.

3.2.2. Piens produktu ražošanas apjomi un cena

Nozīmīgākie piena pārstrādes produkti, ņemot vērā realizācijas vērtību, ir siers, kura īpatsvars kopējā piena produktu realizācijas vērtībā 2005.gadā veidoja 26%, pēc tam seko piens un saldais krējums (16%), nenogatavināts siers, biezpiens un skābpiena produkcija bez piedevām (14%), sviests (8%) un skābpiena produkcija ar piedevām (7%).

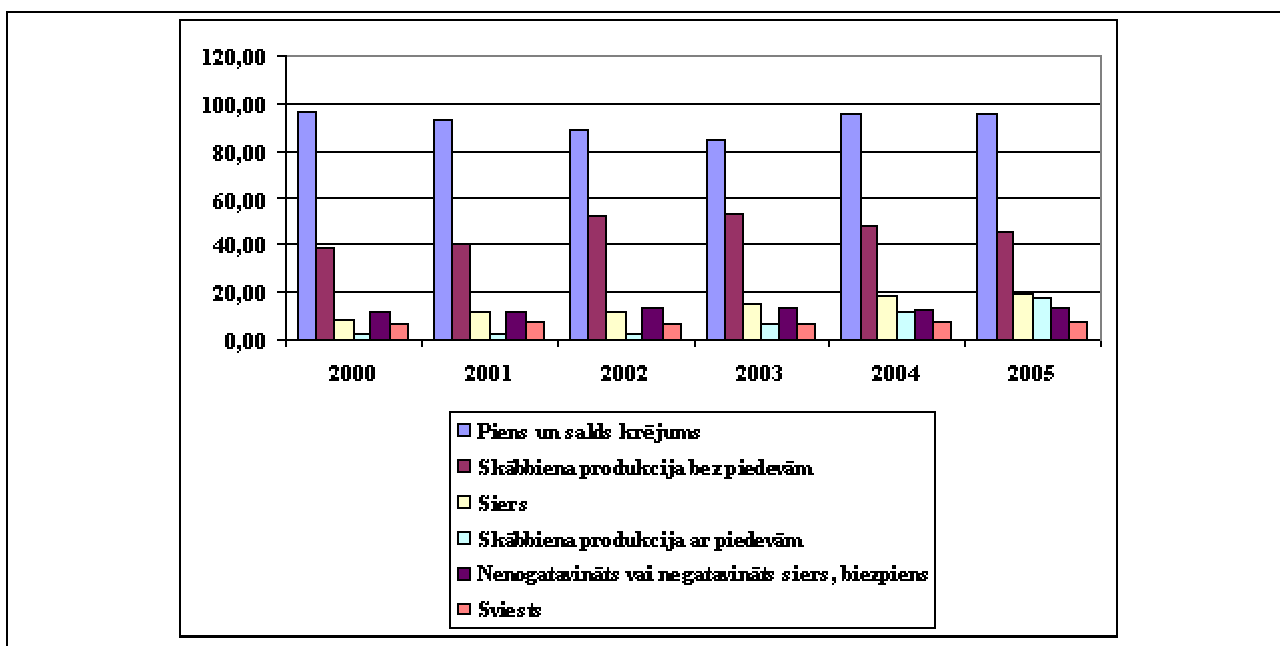
Izmaiņas nozīmīgāko piena produktu realizācijas struktūrā laika periodā no 2000. līdz 2005.gadam aplūkojamas 3-6.attēlā.

LVAEI aprēķins pēc CSP "Rūpniecības biļetens" 2000. – 2005.g. datiem

3-6.attēls. Piena pārstrādes uzņēmumu realizācijas vērtība pa nozīmīgākajiem produkcijas veidiem 2000.-2005.gadā (tūkst.Ls)

Laika periodā no 2000. līdz 2005.gadam palielinājusies visu produktu realizācijas vērtība, bet visstraujākais pieaugums bijis skābpiena produkcijai ar piedevām (6 reizes, salīdzinot ar 2000.gadu) un sieram (3 reizes), izteikti kļūstot par nozīmīgāko produkcijas veidu. Šāds straujš vērtības pieaugums noticis galvenokārt apjomu pieauguma rezultātā. No nozīmīgākajiem produkcijas veidiem šajā periodā samazinājies tikai piena realizācijas apjoms (skat.3-7.).

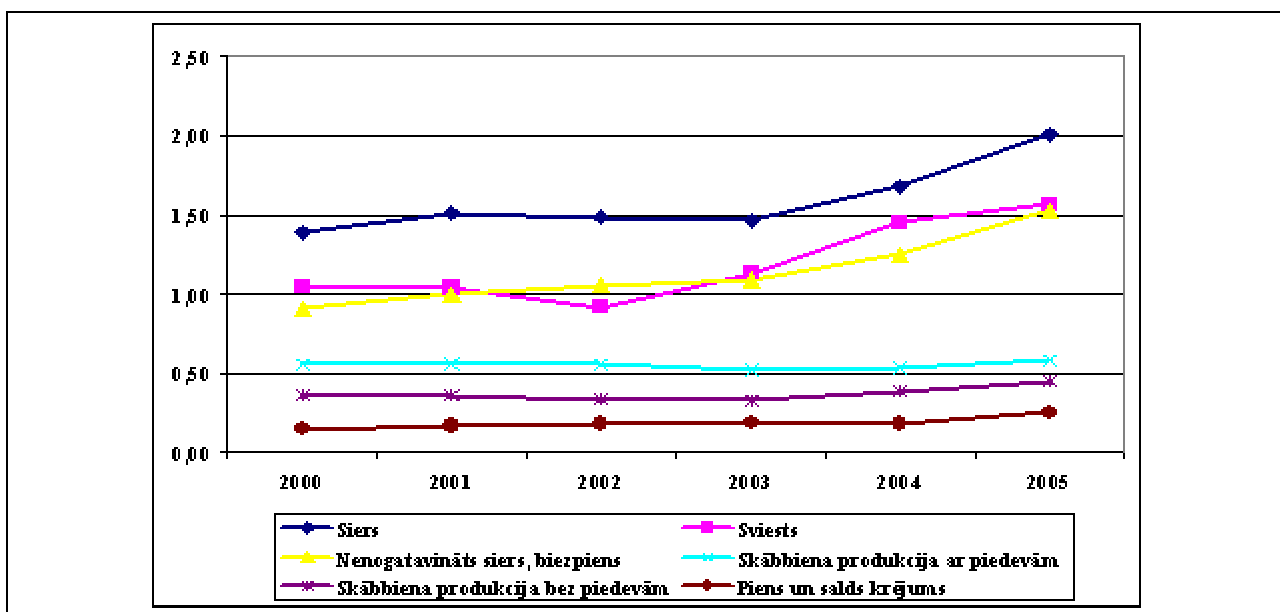

LVAEI aprēķins pēc CSP "Rūpniecības biļetens" 2000. – 2005.g. datiem

3-7.attēls. Nozīmīgāko piena produktu realizācijas apjomi 2000.-2005.gadā (tūkst. tonnas)

Piena iepirkuma cenas, sākot ar 2004.gadu, palielinājušās straujāk nekā piena pārstrādes produktu cenas aplūkotajiem produktiem (attiecīgi 61,5% un 32,9% 2005./2003.g.). Ievērojot orientējošo piena resursu īpatsvaru produkcijas realizācijas gala cenā, aprēķini liecina, ka pārstrādāto produktu realizācijas cenās pilnā mērā nav ietverts šis resursu izmaksu pieaugums. Tas nozīmē, ka samazinājusies pārstrādes nozares pievienotā vērtība uz šo izmaksu rēķina. Vērtējot aprēķināto faktisko piena iepirkuma cenas īpatsvaru atsevišķu produktu realizācijas cenā, tas ievērojami palielinājies zemākas cenas produktiem, savukārt produktiem ar augstāku realizācijas cenu šis pieaugums nav tik būtisks, kas arī liecina, ka realizācijas cenā pilnā mērā nav ietverts piena resursu sadārdzinājums, ņemot vērā, ka pārējām izmaksām nebija pamata samazināties, uz kā rēķina arī varētu izskaidrot īpatsvara pieaugumu. Nozīmīgāko piena produktu cenu dinamika attēlota 3-8.attēlā.

Ņemot vērā piena pārstrādes produktu realizācijas cenas, pie *augstākas cenas* produktiem pieskaitāms siers, sviests, nenogatavināts siers un biezpiens, bet *zemās cenas* produkts ir piens. Kopš 2000. gada palielinājies produktu ar visaugstāko realizācijas cenu īpatsvars, bet samazinājies piena īpatsvars kopējā realizācijas apjomā, kas ir produkts ar viszemāko cenu. Izsakot 2005.gada produkcijas apjomus 2000.gada cenā, arī tiek iegūts, ka vidējā produkcijas cena šajā laika posmā palielinājusies, jo pieaudzis augstākas cenas produktu īpatsvars realizācijas apjomā (vidējā cena 2000.gadā 0,36Ls/kg, bet 2005.gadā – 0,45Ls/kg), lai arī joprojām realizācijas apjomā dominē *zemas cenas* produkti, par ko liecina vidējā cena.

LVAEI aprēķins pēc CSP "Rūpniecības biļetens" 2000. – 2005.g. datiem

3-8.attēls. Piena produkcijas realizācijas cenas 2000.-2005.gadā (Ls/kg)

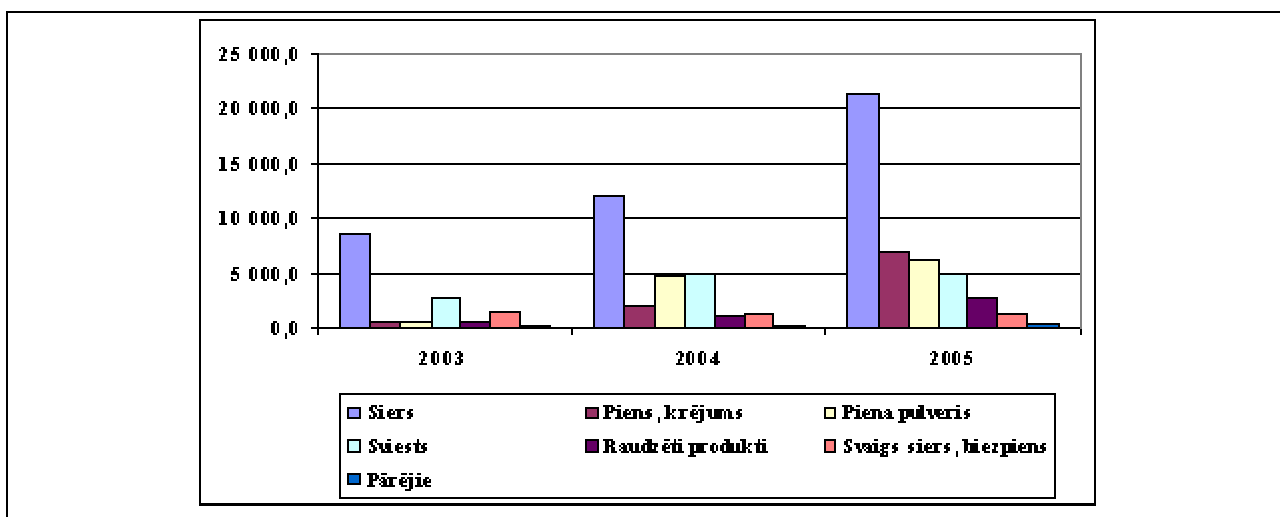
Piena produkcijai ir nozīmīgs eksports. 2005.gadā eksports veidoja 26% no kopējās realizētās produkcijas vērtības (3.-5. tabula). Realizācijas dati apkopoti par tiem uzņēmumiem, kas atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem (vismaz 20 nodarbināto un iepriekšējā gada apgrozījums virs 300 tūkst. Ls).

3-5. tabula. Piena pārstrādes produktu realizācija (tūkst.Ls)

	Realizācija, tūkst.Ls			Īpatsvars, %		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Vietējais tirgus	81 323	93 191	112 261	79%	74%	74%
Eksports	21 870	32 881	39 265	21%	26%	26%
Kopā	103 193	126 072	151 526	100%	100%	100%

Avots: CSP "Rūpniecības biļetens"

Pēc ārējās tirdzniecības datiem par kopējo piena un tā produkcijas eksportu, nozīmīgākā eksporta prece pēc realizācijas vērtības ir siers, tā īpatsvars kopējā eksporta vērtībā 2005.gadā veidoja gandrīz pusi (49%), pēc tam seko piens un krējums, piena pulveris un sviests (3-9.attēls).

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

3-9.attēls. Piena un tā produktu eksports 2003.-2005.gadā (tūkst.Ls)

Taču apjoma ziņā eksportā šobrīd dominē *zemās cenas* produkti. Vidējā pārstrādātu piena produktu eksporta cena 2005.gadā bija Ls 1,41/kg. Kopumā analizējamā laika periodā (no 2003.gada līdz 2005.gadam) **visstraujāk pieaudzis tieši piena eksporta apjoms, kā rezultātā samazinājusies vidējā piena produkcijas eksporta cena.** Jāpiezīmē, ka pienam eksportu galvenokārt veido piena kā izejvielas eksports. Kopumā piena izejvielai palielinājusies ārējā divvirzienu kustība, jo šajā periodā būtiski pieauga arī nefasēta piena imports. Taču kā pozitīvs faktors minams tas, ka ievērojami pieauguši arī siera eksporta apjomi.

Piena kā nepastrādātas izejvielas eksports rada papildus slogu uz valstī strādājošajiem pārstrādes uzņēmumiem, jo neizmantotās jaudas palielina fiksēto izmaksu apjomu uz vienu produkcijas vienību, kas, savukārt, samazina uzņēmumu starptautisko konkurētspēju.

3.2.3. Piena produktu ražošanas izmaksas

NACE klasifikatora grupā „Piena produktu ražošana”(1.1.- 15.5.) ietilpstošo uzņēmumu saimnieciskās darbības finanšu rezultātu apkopojums liecina, ka piena produktu ražošanas izmaksas pārsniedz apgrozījumu un peļņu uzņēmumi laika periodā no 2003.-2005.gadam guvuši pateicoties citiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Būtiskāko daļu kopējās izmaksās veido produkcijas ražošanas izmaksas (3.-6. tabula), laika periodā no 2003. – 2005.gadam tās ir pieaugušas straujāk nekā ieņēmumi no produkcijas realizācijas – ražošanas izmaksas palielinājušās par 55%, neto apgrozījums – par 52%.

3-6. tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.5 uzņēmumos 2003.-2005.g. %

Izmaksu pozīcija no PZA	2003.	2004.	2005.
Ražošanas izmaksas	87,5	88,7	89,0
Pārdošanas izmaksas	6,2	6,2	5,9
Administrācijas izmaksas	4,2	3,4	3,0

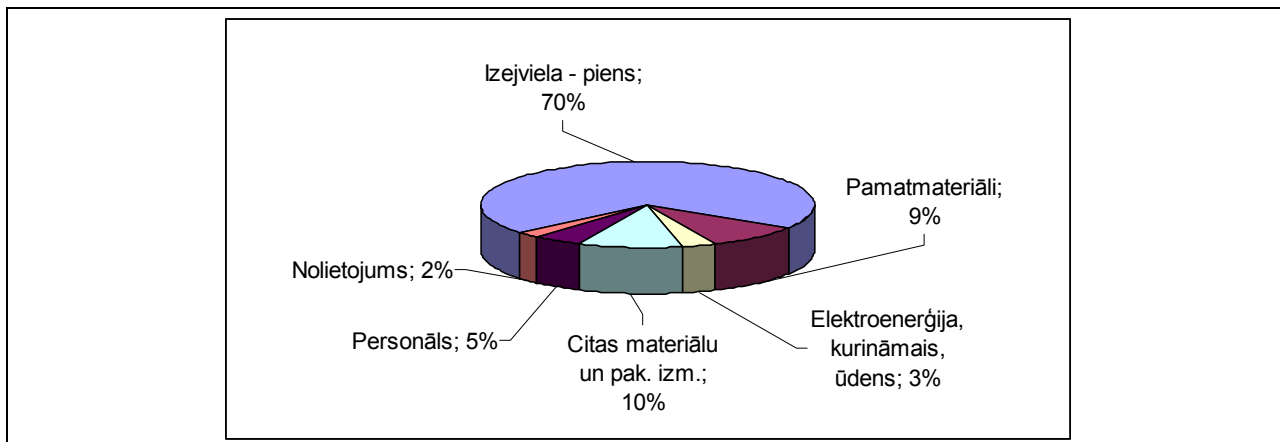
LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

Analizējot ražošanas izmaksu struktūru, kas izstrādāta pēc intervijām ar piena pārstrādātājiem, redzams, ka nozīmīgāko daļu piena produktu ražošanas izmaksās veido piena kā izejvielas

iegāde, aptuveni 70% no kopējām produkcijas ražošanas izmaksām, ražošanas materiālu, citu materiālu un pakalpojumu iegāde veido aptuveni 19% no personāla izmaksas – 5% un elektroenerģija un kurināmais – 3% (3-10.attēls).

Aptuvenā piena pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra norāda uz piena kā izejvielas cenas ietekmi uz turpmāko pārstrādes produkta cenas veidošanos.

LVAEI aprēķins pēc piena pārstrādātāju sniegtās informācijas

3-10.attēls. Aptuvena piena pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra

3.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze piena sektorā

3.3.1. Ķēdes attīstība un vertikālā koordinācija

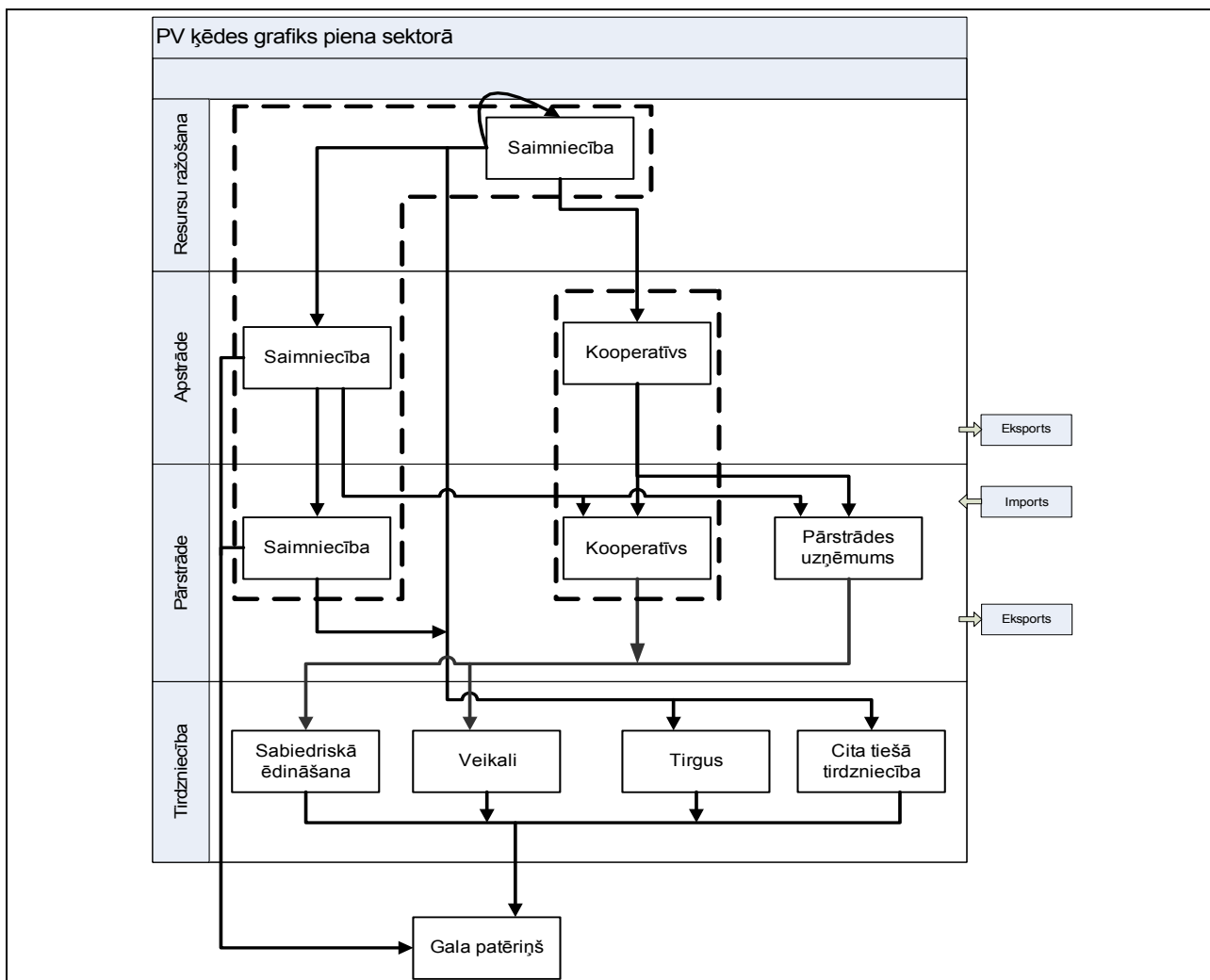
3-11. attēlā shematiski parāda produktu vērtības veidošanās ķēdi piena sektorā. Kopumā ķēdē izdalāmi četri vērtības pievienošanas posmi – resursu ražošana, apstrāde, pārstrāde un tirdzniecība. Redzams ķēdes duāls raksturs. Jo daļa no saražoto piena resursu (62%) nonāk tālākā apstrādē un pārstrādē, bet daļa resursu tiek patērēta saimniecībā vai tieši realizēta gala patērētājam *tiesajā tirdzniecībā* (no saimniecības).

Piena produkti tiek eksportēti gan apstrādes stadijā (kā izejviela turpmākai pārstrādei), gan pārstrādes stadijā (kā produkts, kas gatavs patēriņam vai izmantojams citu produktu ražošanā).

Sektora attīstība netieši ietekmē tikai liellopu gaļas ražošanas sektoru, kas līdz šim Latvijā attīstījies kā piena ražošanas sektora blakus sektors.

Sektorā vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes, kad vienā īpašnieku struktūrā tiek īstenotas vairākas produktu vērtības veidošanās stadijas (attēlā uzņēmumu savstarpējā vertikālā koordinācija attēlota ar raustītu līniju). Tāpat ir sākusies ķēdes dalībnieku kooperācija, galvenokārt, piena apstrādes posmā, tādējādi risinot piena apstrādes un loģistikas jautājumu.

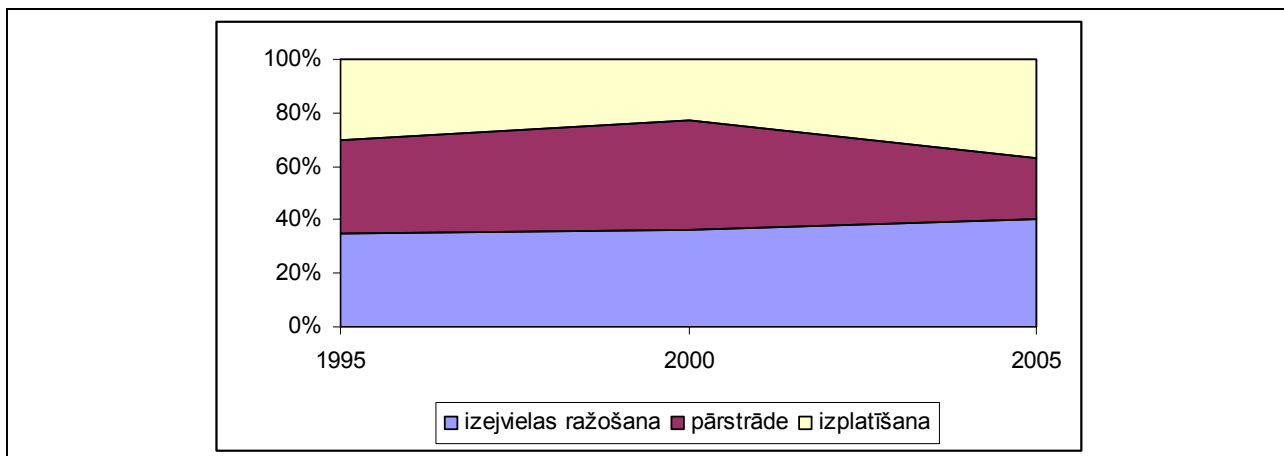
Tomēr lielākā daļa uzņēmumu sadarbību veido uz nenoteikta termiņa (vai apjomu) līgumu pamata, kas pēc būtības nenodrošina sadarbības ilglaicīgumu. Ņemot vērā, ka dažādiem ķēdes dalībniekiem katram ir dažādi biznesa mērķi, sadarbība, ko saista tikai līgumiskas attiecības, var pārtraukties, mainoties situācijai tirgū un tirgus spēku sadalījumam.

Avots: LVAEI

3-11.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde piena sektorā

3-12.attēls parāda, kā kopš 1995. gada mainījies trīs ķēdes posmu ietekme un loma galaprodukta mazumtirdzniecības cenas veidošanā. Attēlā skaidri atspoguļojas pārstrādes posma ietekmes samazināšanās. To ietekmē ķēdes dalībnieku kooperācija apstrādes posmā un produkcijas izplatītāju vienotība.

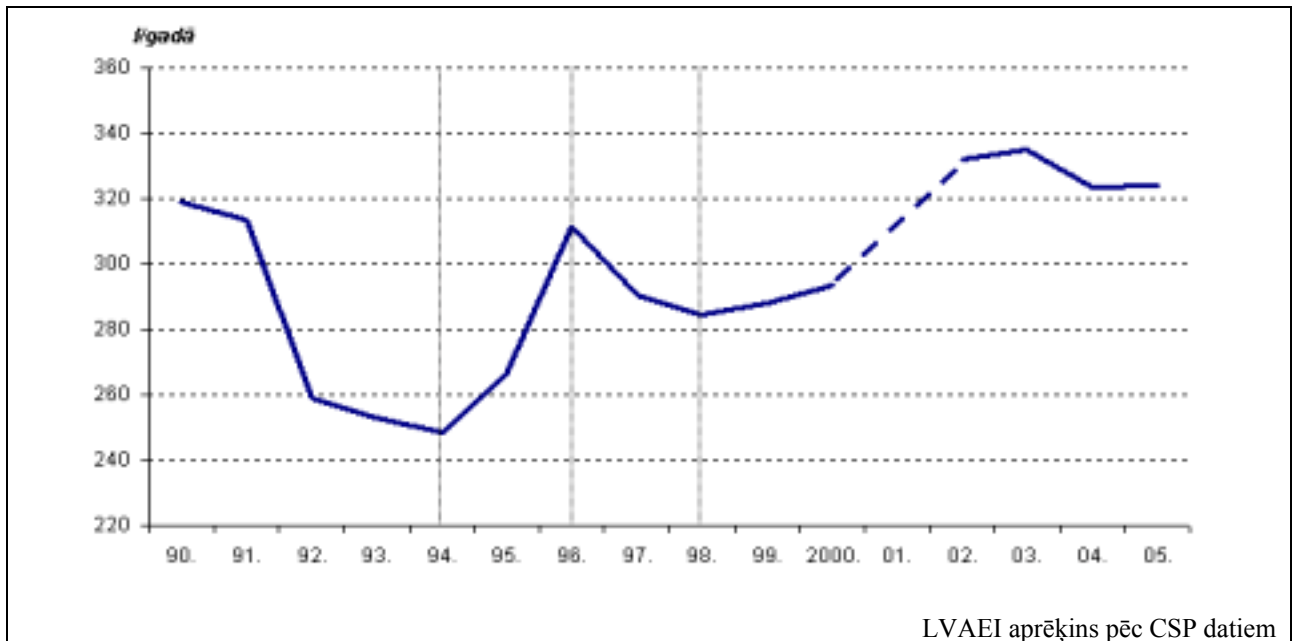

3-12.attēls. Izejvielas, pārstrādes un realizācijas īpatsvars Holandes siera mazumtirdzniecības cenā, dinamika 1995.-2005.g.

3.3.2. Pienu produktu patēriņš

Pārtikas izdevumu struktūrā piena produkti veido 16,8% un ierindojas otrajā vietā. Piena un piena produktu kopējā patēriņā 1990.-2004.gados bija vērojamas dažādas tendences:

- ◆ diezgan straujš samazinājums 1990.- 1994.g.,
- ◆ tikpat straujš palielinājums 1995.-1996.g.,
- ◆ sekojošajos divus gadus – atkal samazinājums,
- ◆ no 1999.gada līdz 2003.gadam vērojamā patēriņa pieauguma tendence, kaut arī pēdējos trīs gados patēriņš nedaudz samazinājās (3-13.attēls).

3-13.attēls. Piena un piena produktu (izņemot sviestu) patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot pienā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, litros

Sākot ar 1995.g., saskaņā ar ES pieņemto pārtikas produktu klasifikāciju, LR Centrālā statistikas pārvalde izslēdza sviestu no piena un piena produktu grupas un pārnesa uz grupu "Taukvielas". Līdz ar to šīs grupas kopējā patēriņa aprēķinos nav ņemti vērā sviesta daudzumi.

Raksturojot atsevišķu piena produktu patēriņa dinamiku, var secināt, ka vienīgi pilnpiena patēriņš nemitīgi samazinājās un 2005.gada sastādīja tikai 42,1% no 1990.gada līmeņa (2.pielikuma 1.attēls). Tajā pašā laikā piens ar pazemināto tauku saturu iekaro arvien lielāko popularitāti. Ja 1994.g. to patēriņš bija fiksēts 0,25 litru līmenī, tad 2005.g. – 11,0 litri. Tomēr kopumā piena patēriņš Latvijā atpaliek no dažu Eiropas valstu patērējamiem daudzumiem: Dānijā – 80-85 l, Vācijā – ap 90 l, Zviedrijā – pat līdz 140 l cilv./gadā.

Krējuma patēriņš ļoti krasi nokrita no 1990.g. līdz 1992.g. – gandrīz par trešdaļu (-30,9%). Turpmāko patēriņa attīstību var raksturot kā svārstības ap 13,0 kg cilv./gadā. Citās Eiropas valstīs krējumu patērē mazākos daudzumos. Piemēram Dānijā un Zviedrijā – vidēji 9-10 kg, bet Vācijā – mazāk par 8 kg cilv./gadā.

Cieta siera patēriņš analizējamā perioda pirmajā pusē (līdz 1996.g.) ikgadēji samazinājās no 4,4 kg līdz 3,1 kg, bet otrajā pusē ar līdzīgo ikgadējo tempu palielinājās līdz 5,1 kg (2. pielikuma 3. attēls). Rietumeiropas valstīs cieta sieru patērē daudz vairāk:

- ◆ Vācijā ~ 20-22 kg,
- ◆ Zviedrijā ~ 13 kg,
- ◆ Dānijā ~ 16-17 kg.

Tādu divu līdzīgo piena produktu, ka biezpiens un mājas siers patēriņš līdz 1998.gadam samazinājās par 15%, bet pēdējos 7 gados nenozīmīgi svārstās zem 8 kg cilv./gadā.

Jogurta un raudzētā piena produktu pieprasījums stabili un strauji pieaug. Jogurta patēriņš no 1997.gada līdz 2005.gadam palielinājās 4 reizes, raudzēta piena produkcijas – 1,5 reizes, attiecīgi sasniedzot patēriņa līmeni: jogurts – 5,7 kg, raudzēta piena produkcija – 11,5 kg. Salīdzinājumā Dānijā jogurta patēriņš ir ap 8 kg cilv./gadā.

Analizējamā periodā pieauga arī piena konservu un sausā piena patēriņš, kaut to daudzumi ļoti nelieli – 0,40-0,50 kg cilv./gadā.

Neskatoties uz to, ka sviests vairs neatrodas šajā produktu grupā, tomēr novērtēsim arī tā patēriņa dinamiku. Sviesta patēriņš 1990.-1997.g. nokrita 3,8 reizes – no 7,3 kg līdz 1,9 kg, turpmāk nedaudz pieauga līdz 2,4 kg uz mājsaimniecības locekli gadā (2. pielikuma 5.attēls). Galvenais iemesls pieprasījuma kritumam, mūsdiā, šī produkta cenas un iedzīvotāju ienākumu attiecība, jo šajā pat laikā tikpat strauji palielinājās margarīna un augu eļļas patēriņš. Kaut arī dažas Eiropas valstīs sviesta patēriņš ir ļoti dažāds:

- ◆ Vācijā ~ 7 kg,
- ◆ Zviedrijā ~ 1,5 kg,
- ◆ Dānijā ~ 2 kg,
- ◆ Austrijā ~ 3,6 kg.

Atsevišķu piena produktu patēriņš atkarībā no iedzīvotāju ienākuma līmeņa ir atšķirīgs. Sviesta un pilnpiena patēriņš samazinās, palielinoties ieņēmumu līmenim, savukārt jogurta un siera patēriņš – pieaug, palielinoties iedzīvotāju ieņēmumu līmenim (2. pielikuma 2., 4. un 6. attēls).

3.4. Secinājumi

- 1) Produktu vērtības veidošanās ķēdei piena sektorā ir duāls raksturs, jo tikai 62% no vietēji saražotajiem piena resursiem nonāk tālāk pārstrādē, pārējais saražotā piena resursu daudzums tiek realizēts tiešajā tirdzniecībā vai patērēts uz vietas saimniecībā. Piena sektorā produktu vērtības veidošanās ķēdē vērojama spēcīga horizontālā kooperācija piena apstrādes posmā, risinot piena savākšanas, apstrādes un loģistikas jautājumu. Tāpat ķēdē fragmentāri vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes, kad vienā īpašnieku struktūrā tiek īstenoti vairākas produktu vērtības veidošanās posmi. Kopumā produktu vērtības veidošanās ķēde piena sektorā vērtējama kā vāji attīstīta.
- 2) Piena sektoram ir netieša ietekme uz liellopu gaļas sektora attīstību. Šobrīd aptuveni 24% no vietēji saražotās liellopu gaļas, kas tiek realizēta tālākai pārstrādei tiek iegūta no piena liellopiem (piena govju gaļa). Paredzams, ka arī turpmāk piena sektors saglabās savu ietekmi uz liellopu gaļas sektoru kā pārstrādei paredzētu gaļas resursu piegādātājs. Piena sektoram ir ietekme arī uz graudu sektoru – piena pārstrādes produkti tiek izmantoti graudu 2. līmeņa pārstrādes pārtikas produktu ražošanā, tomēr piena produktu īpatsvars graudu 2. līmeņa pārstrādes pārtikas produktu ražošanas izmaksās ir salīdzinoši neliels,

tāpēc nav būtiskas nozīmes vai piena pārstrādes produkts ir vietējas vai importa izcelsmes.

- 3) Piena produktu patēriņā pēdējo desmit gadu laikā vērojama pozitīva pieauguma tendence, kā arī iekšējās strukturālas izmaiņas – gan kopumā, gan vērtējot piena produktu patēriņu atkarībā no iedzīvotāju ienākuma līmeņa popularitāti gūst produkti ar zemāku tauku saturu, savukārt samazinās sviesta un pilnpiena patēriņš.
- 4) Priekšlikumi pievienotās vērtības paaugstināšanai piena sektorā apkopoti šā pārskata 8.2.1. sadaļā.
- 5) Piena resursu cenai turpmāko gadu laikā prognozējama stabilizēšanās (atbilstošas produkta kvalitātes rādītāju ietvaros) ES līmenī, jo, ņemot vērā, ka piena cenu ES ietekmē valsts intervences pasākumi, kā arī tam Latvijā ir eksportorientēta sektora raksturs, piena resursu cena ilgtermiņā nevar būt augstāka par citās ES dalībvalstīs novēroto. Piena resursu ražošanas apjomi Latvijā varētu saglabāties līdzšinējā līmenī, piedzīvojot izmaiņas piena resursu ražošanas struktūrā (palielinoties uz tirgu orientēto saimniecību skaitam un samazinoties daļēji naturālo saimniecību skaitam) (3. pielikums).

3.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums piena sektorā

- 1) Lai gan pēdējo gadu laikā ir pieaudzis govju skaits saimniecībās virs 10 un 49 govīm un samazinājies govju skaits saimniecību grupā no 1-3 govīm, piena ražošanai arvien ir sadrumstalota struktūra. Uz tirgu orientēto saimniecību skaits veido tikai 4% no kopējā saimniecību skaita. Analīzes rezultāti liecina, ka piena ražošanas sadrumstalotības ietekmē:
  - ◆ piena ražošanas apjomi katrā atsevišķā saimniecībā ir nelieli. Tas apgrūtina un sadārdzina šajās saimniecībās saražotā piena iesaistīšanu pārstrādē, tādējādi tikai 62% no valstī kopā saražotā piena tiek realizēti tālākai pārstrādei;
  - ◆ ir grūtības nodrošināt viendabīgu ražotā piena kvalitāti
  - ◆ starppatēriņa izmaksu īpatsvars kopējās piena ražošanas izmaksās mazās saimniecībās ir augstāks nekā lielās saimniecībās.
- 2) Piena ražotāju cena pēdējo divu gadu laikā ir strauji pieaugusi, tuvojoties piena cenai ES. Ņemot vērā piena nozares eksportorientēto raksturu, ilgtermiņā var prognozēt piena cenas nelielu kāpumu un stabilizāciju. Tajā pašā laikā analizējot piena ražošanas izmaksas, nākas secināt, ka šobrīd, salīdzinājumā ar citās valstīs novēroto, zemās ārējās izmaksas (nomas maksa, darbaspēka atalgojums un procentu maksājumi), pēdējo gadu laikā ir strauji paaugstinājušās un to pieaugums prognozējams arī turpmākajos gados, tādējādi iespējama piena ražošanas efektivitātes krišanās, un izejvielu eksporta konkurētspējas samazināšanās turpmāko 2-3 gadu laikā.
- 3) Saimniecībās ar specializāciju ganāmo mājlopu audzēšana kopējo izmaksu struktūrā 41% veido lopbarības izmaksas. Analizējamo ES valstu grupā šās specializācijas saimniecībās lopbarības izmaksu īpatsvars starppatēriņā vidēji bija 29%. Ievērojamā atšķirība norāda uz iespējamām efektivitātes paaugstināšanas *rezervēm* Latvijas ganāmo mājlopu audzēšanas specializācijas saimniecībās.
- 4) Lai gan Latvijas iekšējā tirgus mērogā, piena pārstrādes produktu ražošanai ir salīdzinoši augsta koncentrācijas pakāpe (četri lielākie piena pārstrādes uzņēmumi aizņem 61% tirgus), ES vienotā tirgus ietvaros katra atsevišķā Latvijas piena pārstrādes uzņēmuma

tirgus spēks ir niecīgs, tādējādi arī piena pārstrāde vērtējama kā sadrumstalota ar raksturīgu:

- ◆ salīdzinoši nelieliem saražotās produkcijas apjomiem;
- ◆ augstu izmaksu slogu (pret neto apgrozījumu), kuru palielina nepilnīga pieejamo tehniski ekonomisko piena produktu ražošanas jaudu noslodze.

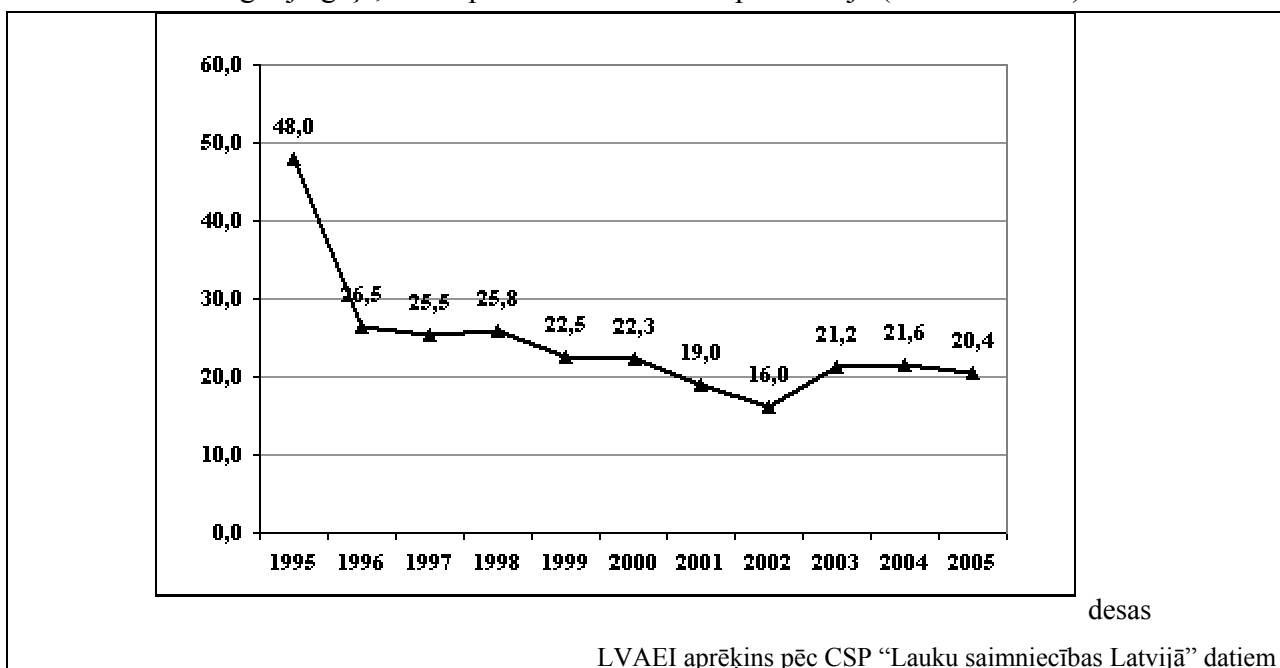
- 5) Piena pārstrādes ražošanas izmaksu aptuvenā struktūrā noteicošas ir piena – izejvielu izmaksas.
- 6) Piena pārstrādē dominē t.s. *masu produkti* (piens, skābpiena produkti, siers, sviests), kuru realizācijas cenu noteic situācija ES un pasaules tirgū, tādējādi uzņēmumi nav spējīgi ietekmēt cenu veidošanos, tādējādi kompensējot ražošanas izmaksu paaugstināšanos. 26% no Latvijā saražotās piena pārstrādes produkcijas tiek eksportēts. Lai gan eksportā dominē siers, kas vērtējams kā *augstās cenas produkts*, eksportēto piena produktu vidējā cena 2005.gadā bija Ls 1,41/kg. Tas nozīmē, ka eksportēti galvenokārt tiek *rūpnieciskā produkcija*, kas tiek izmantota vai nu citu pārtikas produktu ražošanā vai citādi tiek apstrādāta pirms nonāk pie patērētājiem. *Rūpnieciskās produkcijas* realizācija neveicina Latvijā ražoto produktu atpazīstamību eksporta tirgos.
- 7) Produktu vērtības veidošanās ķēdē piena sektorā tikai fragmentāri vērojamas kooperācijas un vertikālās koordinācijas (konkrēti – vertikālās integrācijas) pazīmes. Pārsvarā gadījumu ķēdes dalībnieki sektorā darbojas neatkarīgi viens no otra, īstenojot nesaistītus mērķus un sadarbību balstot galvenokārt uz līgumisku attiecību bāzes. Ķēdē iesaistīto dalībnieku lielais skaits neatļauj to aprēķināt, tomēr ļauj izvirzīt hipotēzi, ka neatkarīgo ķēdes dalībnieku darbības saskaņošanās varētu samazināt neproduktīvo izmaksu slogu uz sektoru kopumā un katru tās dalībnieku atsevišķi, kā arī izlīdzināt atsevišķo posmu ietekmi uz produkta mazumcenas veidošanos.
- 8) Pārtikas patēriņa tendences liecina par kopējo piena produktu patēriņa pieaugumu analizējamā laika periodā. Piena produktu patēriņa pieaugums ir prognozējams arī turpmākajos gados, tomēr piena produktu pārstrādātājiem jāreķinās ar strukturālajām izmaiņām piena produktu patēriņā, ņemot vērā, gan produktu īpašību, gan iedzīvotāju ienākuma līmeņa ietekmi uz produktu izvēli.

4. Liellopu sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze

4.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze liellopu gaļas ražošanas sektorā

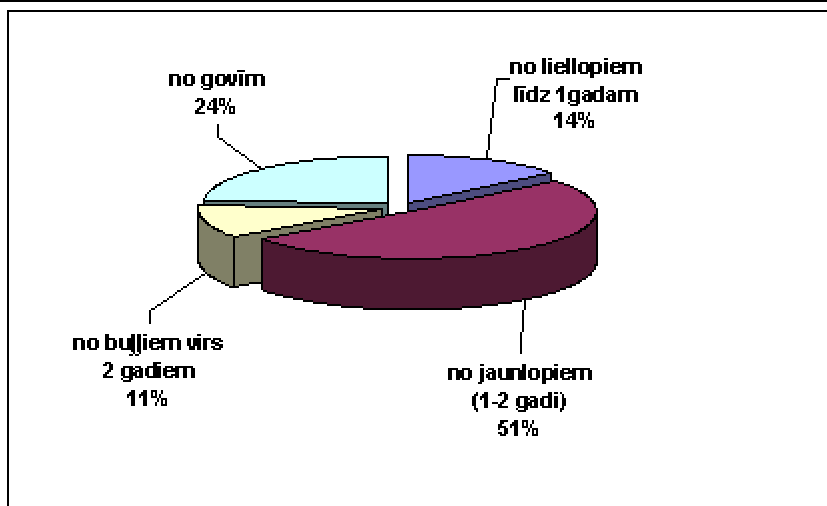
4.1.1. Liellopu audzēšanas struktūra liellopu gaļas ražošanas apjomi un cena

Pašreizējie liellopu gaļas ražošanas apjomi ir nelieli gan salīdzinot ar 90.gadu sākuma produkciju (saražotās liellopu gaļas daudzums dzīvsvārā sarucis par 50%, salīdzinot ar 1995.gadu), gan ar cūkgaļas ražoto daudzumu. 2005.gadā tika saražots 20,4 tūkst. tonnas liellopu gaļas (skat. 4-1.attēlu), kas ir par 47% mazāk nekā cūkgaļa (ņemot vērā kautsvaru – “tīros” gaļas izmantojamos resursus), kvalitatīva liellopu gaļa, ja par tādu pieņem produkciju, ko tieši var uzskatīt par liellopu gaļas ražošanas nozares produkciju, nevis blakusnozaru produkciju, veidoja par 59% mazāk nekā saražotās cūkgaļas daudzums, jo 24% no kopējā saražotā liellopu gaļas daudzuma veido govju gaļa, kas ir piena nozares blakusprodukcija (skat.4-2.attēlu).

4-1.attēls. Liellopu gaļas ražošana kautsvarā 1995.-2005.gadā (tūkst. tonnas)

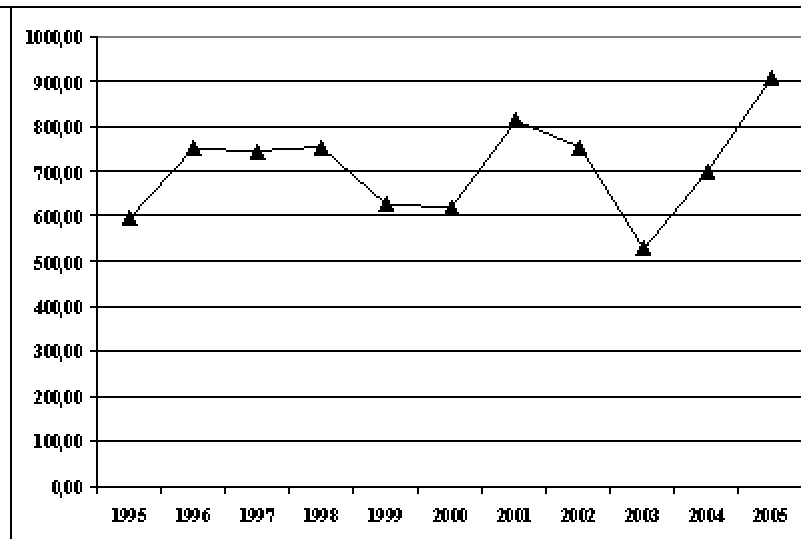
Aplūkojot arī iekšējā pieprasījuma – piedāvājuma attiecības, jāpiezīmē, ka, neskatoties uz nelielo pieprasījuma daudzumu, kas liellopu gaļai ir par 68% mazāks nekā cūkgaļai, saražotās liellopu gaļas daudzums ir nepietiekams, lai nodrošinātu pašapgādes līmeni un veido 87% no kopējā patērētā gaļas un tās produktu daudzuma, līdz ar to no ražošanas apjoma viedokļa šis sektors uzskatāms par importorientēto.

LVAEI aprēķins pēc CSP veidlapas 24-ls; Lauku saimniecību lopkopības apsekojums; Pielikums lauku saimniecību apsekojuma 2005. gada 1. pusgadā; 11- iepirkums datiem

4-2.attēls. Liellopu gaļas ražošanas struktūra 2005.gadā (%)

Attiecībā uz liellopu gaļas ražošanas rādītāju dinamiku jāatzīmē, ka pēc ievērojama apjoma krituma 90.gadu sākumā ražošanas apjomi pēdējos gados nostabilizējušies, taču ar zināmām svārstībām paliekot aptuveni vienādā līmenī, bez nozīmīgas attīstības tendences nozarē.

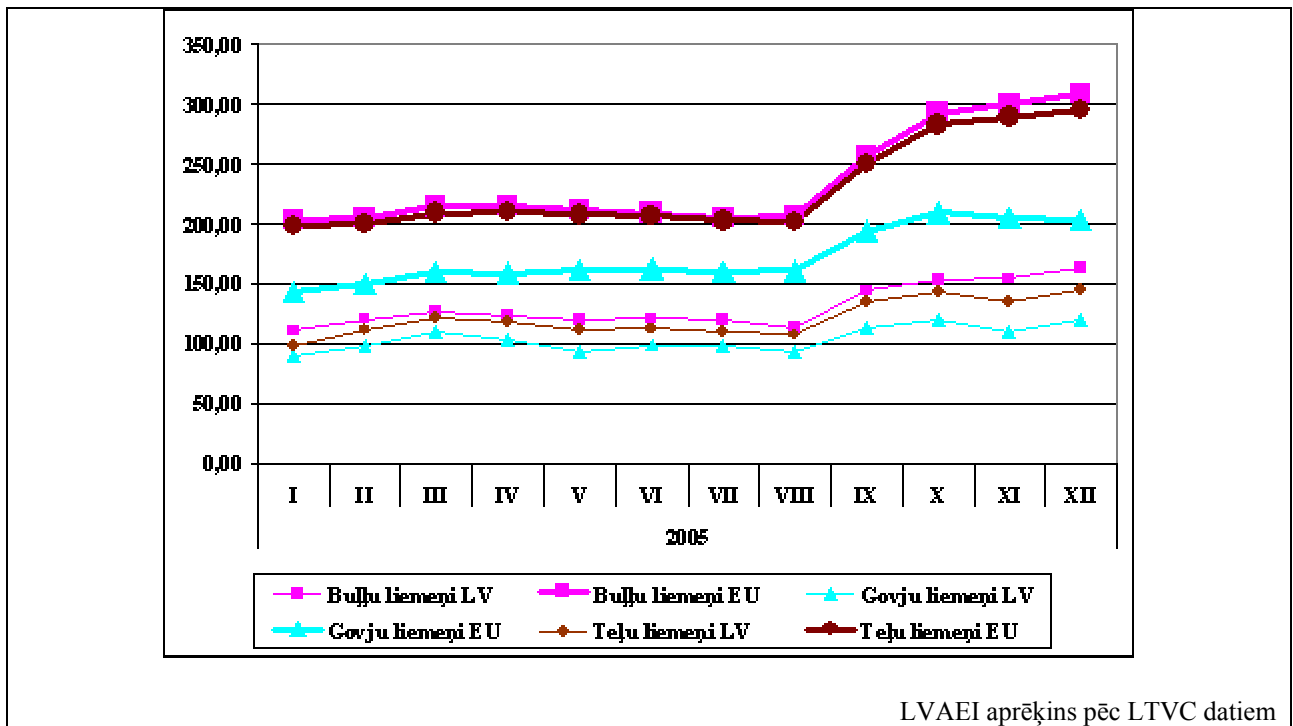
LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

4-3.attēls. Liellopu gaļas ražotāju cenas 1995.-2005.gadā (Ls/tonna kautsvārā)

4-3.attēlā atspoguļota liellopu gaļas ražotāju cena no LEK, šī cena aptver tos produkcijas izlietojuma veidus, kas atbilstoši LEK metodoloģijai ietilpst gala produkcijā. Liellopu gaļai tie ir visi izlietojuma veidi, atskaitot zudumus un saimniecībā uz vietas veikto pārstrādi. LEK cenas izteiktas kautsvārā. Pēc ievērojama krituma 2003.gadā, liellopu ražotāju cenas kopš 2004.gada nozīmīgi pieaugušas, kas saistīts ar pievienošanas ES un tai sekojošo cenu izlīdzināšanos. Neskatoties uz to, ka 2005.gadā liellopu cena pieaugusi par 30% un tā sasniegusi visu laiku augstāko līmeni, ja aplūko cenu dinamiku kopš 1995.gada, tomēr tā joprojām ir zem ES vidējā

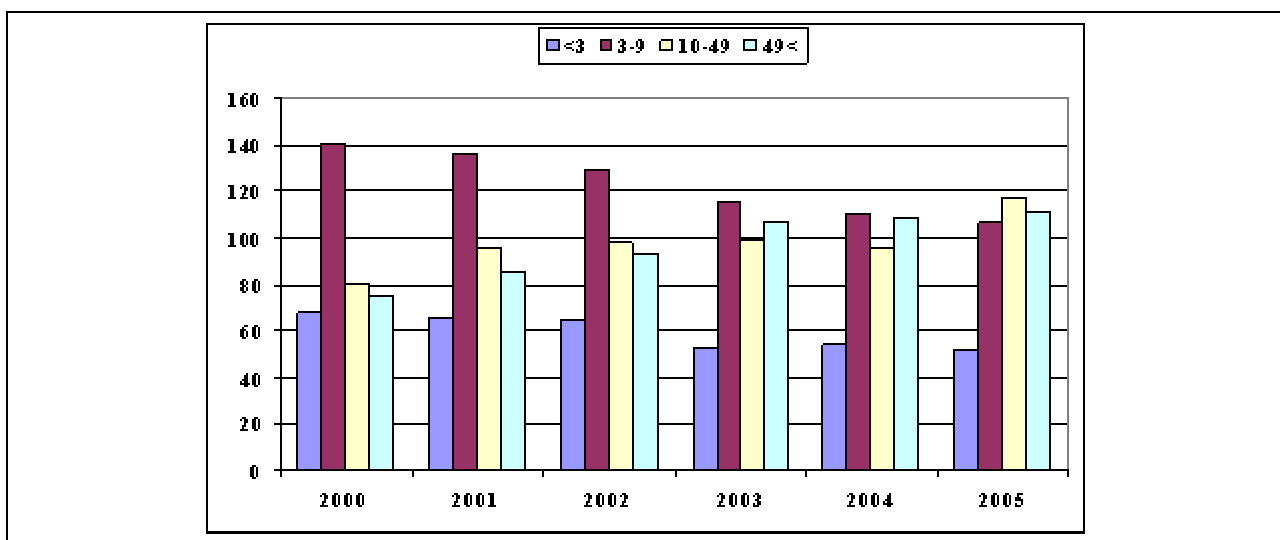
līmeņa. 4-4.attēlā atspoguļotas liellopu gaļas iepirkuma cenu atšķirības vidēji ES un Latvijā, kas visu kategoriju gaļai ir ievērojamas.

4-4.attēls. Vidējās liellopu gaļas iepirkuma cenas Latvijā un ES 2005.gadā (EUR/100 kg kautsvārā)

Liellopu gaļas ražošanas sektorā pievienotās vērtības veidošanai nozīmīga varētu būt pieredze bioloģiskās lauksaimniecības metožu pielietošanā saimniekošanā, ko liellopu audzētāji ir attīstījuši. Tomēr pagaidām ražošanas apjomi vēl ir ļoti nelieli, 2005.gadā kopā pārejas un bioloģiskās saimniecības saražoja 1,5 tūkst. tonnas (kautsvārā) liellopu gaļas, kas ir 7% no kopējā saražotā liellopu gaļas apjoma. Turklāt tikai 14% no tās tika realizēta kā bioloģiskā produkcija. Šo produkciju realizējot kā bioloģiskos produktus tika maksāts 1,10 Ls/kg, kas ir par 10% vairāk nekā realizējot to kā konvencionāli audzēto.

Kopējā liellopu saimniecību struktūrā laika posmā no 2000. līdz 2005.gadam notikušas pozitīvas pārmaiņas, samazinoties liellopu skaitam saimniecību grupās ar 1 līdz 2 un 3 līdz 9 dzīvniekiem, bet pieaugot saimniecību grupās no 10 dzīvniekiem (skat.4-5.attēlu).

LVAEI aprēķins pēc CSP “Lauku saimniecības Latvijā” 2000. – 2005.g. datiem

4-5.attēls. Liellopu skaits saimniecību grupās 2000.-2005.gadā (tūkst.)

Dzīvnieku skaits saimniecību grupās līdz 9 liellopiem šajā periodā kopumā samazinājies gandrīz par ceturto daļu, savukārt saimniecību grupās no 10 dzīvniekiem pieaugums bijis gandrīz pusotru reizi. Šo pozitīvo pārmaiņu ietekmē 2005.gadā lielākā daļa dzīvnieku (59%) atrodas nosacīti lielajās saimniecībās.

Analizējot atsevišķi audzējamo liellopu saimniecību struktūru, var secināt, ka 2005. gadā 68% visu audzējamo liellopu bija saimniecību grupās virs 10 dzīvniekiem, un šo grupu liellopi veidoja 43% no kopējā liellopu skaita šajās saimniecību grupās. Liellopu, kas paredzēti audzēšanai skaits aprēķināts, no kopējā liellopu skaita atņemot slaucamo govju skaitu, kas reizināts ar koeficientu 1,3, tādējādi ņemot vērā dzīvniekus piena ganāmpulka atražošanai.

4.1.tabula. Audzējamo liellopu īpatsvars saimniecību grupās 2004. un 2005.gadā

Liellopu skaits saimniecībā	Liellopi gaļas ražošanai		Liellopu kopskaits		Liellopu gaļas ražošanai īpatsvars saimniecībās, %	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
1-2	6928	6738	58915	51310	12%	13%
3-9	38034	40195	109733	106294	35%	38%
10-49	38857	51358	94685	116641	41%	44%
>49	45216	46178	107820	110951	42%	42%
Kopā:	129035	144469	371153	385196	35%	38%

Avots: LVAEI aprēķini pēc CSP datiem

4.1.tabula tabulā redzams, ka audzējamo liellopu īpatsvars kopējā liellopu skaitā palielinās, pieaugot lopu skaitam saimniecību grupā 10 – 49 un >49 liellopi. Saimniecības ar 1 vai 2 lopiem pārsvarā tiek turētas slaucamās govis piena iegūšanai pašpatēriņa vajadzībām. Pašpatēriņa saimniecībās liellopu turēšana gaļas ieguvei nav tik izplatīta, jo šim mērķim pārsvarā tiek turētas cūkas.

4.1.2. Saražotās liellopu gaļas izlietojums

Gandrīz visa saražotā liellopu gaļa nonāk tirgū, ņemot vērā, ka tā netiek kā starppatēriņš izmantota citu lauksaimniecības produktu ražošanā, bet tikai patērēta uzturam, saimniecību patēriņš 2005.gadā veidoja tikai 4% (skat.4.2.tabula), turklāt tam ir lejupslīdoša tendence.

4.2.tabula. Liellopu gaļas izlietojuma struktūra 2000.-2005.gadā (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saražots	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Pārdots	92%	91%	92%	93%	93%	95%
<i>pārstrādes uzņēmumiem</i>	41%	38%	66%	70%	66%	63%
<i>tirdzniecības uzņēmumiem, tiešajā tirdzniecībā</i>	51%	53%	27%	23%	27%	32%
Pārdota pārstrādāta gaļa	1%	2%	1%	0%	0%	0%
Patērēts uzturam	7%	8%	7%	6%	6%	4%
Krājumu izmaiņas	0,0%	0,0%	0,2%	0,4%	0,5%	0,2%

LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

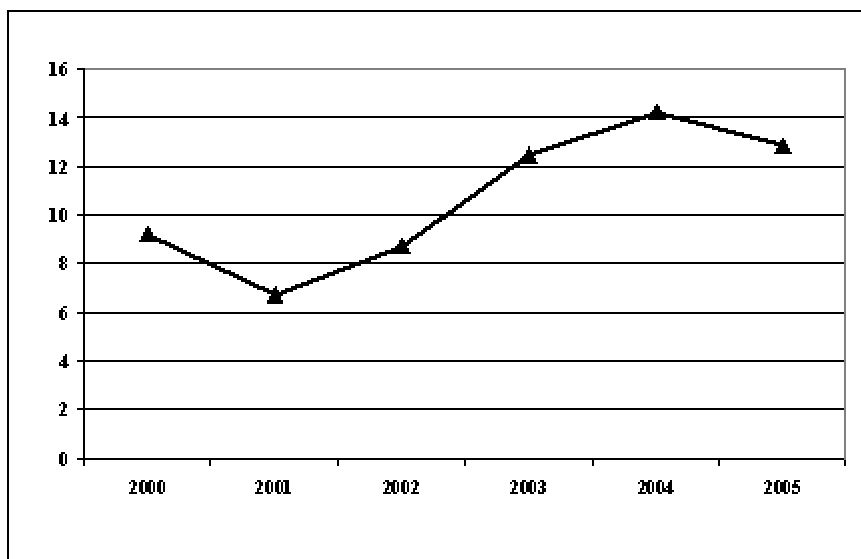
Atšķirībā no cūku nozares, kur patēriņš uzturam ir ievērojami augstāks (12%), pašapgādes saimniecībās gaļai tiek audzētas pārsvarā cūkas, bet liellopi turēti piena iegūšanai. Ņemot vērā iepriekš minēto, varētu teikt, ka tradicionāli par populārāko uzskatītās cūkgaļas patēriņa paradumi noteikuši, ka liellopu gaļas ražošana notiek vairāk uz tirgu orientētās saimniecībās. Nenožīmīgs saražotās liellopu gaļas apjoms (0,4%) tiek saimniecībās pārstrādāts uz vietas, lai tālāk šo pārstrādāto produktu realizētu tirgū. Salīdzinot ar vidējo pārdotās liellopu gaļas ražotāju cenu, šīs pārstrādātās produkcijas vidējā cena 2005.gadā bijusi par 17% augstāka.

Pārdotās liellopu gaļas īpatsvars 2005.gadā veidoja 95%, no kuras lielākā daļa tika realizēta pārstrādes uzņēmumiem (63% no kopējā saražotā gaļas apjoma). Kopējie pārstrādes nozares liellopu gaļas iepirktie resursi no vietējiem ražotājiem veidoja 12,8 tūkst. tonnas. Atlikusī pārdevumu daļa līdz ar to realizēta tirdzniecības uzņēmumiem un tiešajā tirdzniecībā. Precīzu datu par pārējo pārdevumu struktūru nav, taču saskaņā ar individuālo saimniecību datiem par pirmā pusgada saražotās liellopu gaļas realizāciju, tieši patērētājam realizētās produkcijas īpatsvars veidojis tikai 1% no kopējā saražotā daudzuma (uzziņai: individuālo saimniecību realizētā produkcija 2005.gadā veidoja 85% no kopējo pārdevumu apjoma, savukārt pirmajā pusgadā tika realizēti 40% no kopējo individuālo saimniecību pārdevumu apjoma).

4.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze liellopu apstrādes un pārstrādes sektorā

4.2.1. Liellopu gaļas produktu ražošanas struktūra

Pēc CSP datiem, Latvijā 2005.gadā darbojās 49 gaļas pārstrādes uzņēmumi, kas atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem (vismaz 20 nodarbināto jeb iepriekšējā gada apgrozījums virs 300 tūkst. Ls). Gaļas sektorā pagaidām pastāv stipri sadrumstalota ražošanas un tirgus struktūra, jo četri lielākie gaļas pārstrādes uzņēmumi kontrolē tikai 32% no vietējo produktu tirgus, savukārt apvienotā tirgus daļa desmit lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem veido 61%, kas salīdzinājumā ar citām nozarēm ir neliels rādītājs. Atšķirībā no citiem produkcijas veidiem, šī nozare ir viena no tām, kurai bioloģiskās produkcijas pārstrādes jomā ir izveidots nākamais posms – mazjaudas kautuve.

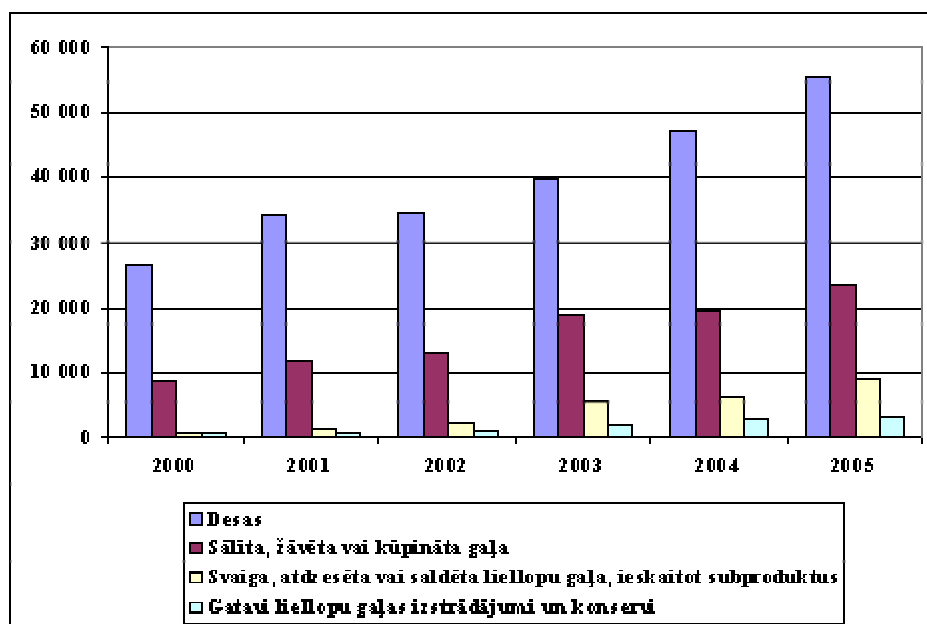
LVAEI aprēķins pēc CSP "11-iepirkums" datiem

4-6.attēls. Vietēji ražotās liellopu gaļas iepirkums pārstrādei kautsvārā (tūkst. tonnas)

Pārstrādes uzņēmumu vietējās liellopu gaļas iepirkuma daudzumam laika posmā no 2000.gada līdz 2005.gadam pieaudzis, 2005.gadā veidojot 12,8 tūkst. tonnas (skat. 4-6.attēlu). Saskaņā ar ārējās tirdzniecības datiem, 2005.gadā pārstrādes rūpniecība orientējoši importēja 3,1 tūkst. liellopu gaļas. Līdz ar to iepirkuma struktūrā vietējie resursi veidoja 81% un kopējais pārstrādei iepirktais liellopu gaļas apjoms – 15,9 tūkst. tonnas.

4.2.2. *Liellopu gaļas produktu ražošanas apjomi un cena*

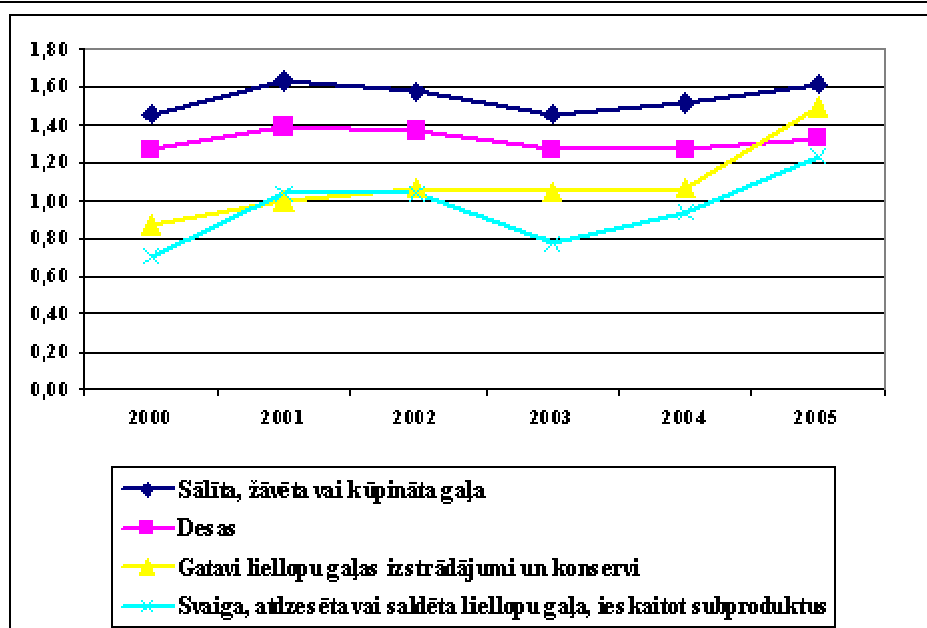
Analizējot gaļas pārstrādes nozari kopumā, tad nozīmīgākais produkts pēc realizācijas vērtības ir desas, kuru īpatsvars 2005.gadā veidoja 38% no kopējās gaļas produktu realizācijas vērtības, tai seko svaiga, atdzesēta vai saldēta gaļa un tās subprodukti, sālītas žāvēta vai kūpināta gaļa un visbeidzot – gatavi liellopu gaļas izstrādājumi un konservi.

4-7.attēls. Gaļas produktu realizācija pa nozīmīgākajiem produkcijas veidiem 2000.-2005.gadā (tūkst.Ls)

4-7.attēlā atspoguļota pārstrādātas liellopu gaļas un tās izstrādājumu realizācija laika posmā no 2000. līdz 2005.gadam par uzņēmumiem, kas atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem. Par desām uzrādīta kopējā gaļas pārstrādes nozares realizācijas vērtība, jo nav pieejami sīkāki dati par šīs produkcijas veidiem, arī par sālītu, žāvētu vai kūpinātu gaļu uzrādīta kopējā vērtība. Apjoma ziņā vislielākais īpatsvars sālītas, žāvētas un kūpinātas gaļas kopējā apjomā ir cūkgaļas izstrādājumiem, liellopu gaļa 2005.gadā veidoja tikai 1,5%. Ņemot vērā cenu attiecības, liellopu gaļas realizācijas vērtība orientējoši ir zem 2% no kopējās vērtības. Līdz ar to visnozīmīgākā no gaļas produkcijas veidiem, kur tiek izmantota tikai liellopu gaļa, ir svaiga, atdzesēta vai saldēta liellopu gaļa, ieskaitot subproduktus.

Pieņemot, kā liellopu gaļas izstrādājumi veido 2% no kopējās sālītas, žāvētas vai kūpinātas gaļas vērtības, iespējams aprēķināt tieši liellopu gaļas pārstrādes nozares realizācijas vērtību (bez desām), kas ir neliela un veido aptuveni 12,5 milj.Ls.

LVAEI aprēķins pēc CSP "Rūpniecības biļetens" 2000. – 2005.g. datiem

4-8.attēls. Gaļas pārstrādes uzņēmumu produkcijas realizācijas cenas (Ls/kg)

Jāpiezīmē, ka aplūkotajā laika posmā pieaugusi visu produktu realizācijas vērtība, bet visstraujāk tā augusi tieši svaigai, atdzesētai vai saldētai gaļai, ieskaitot subproduktus (apmēram 10,6 reizes, salīdzinot ar 2000.gadu). Tas noticis galvenokārt uz apjoma pieauguma rēķina, jo cena palielinājusies par 76%. Arī pārējiem produkcijas veidiem realizācijas vērtība galvenokārt pieaugusi uz apjoma palielinājuma rēķina.

4-8.attēlā redzams, ka *augstas cenas* gaļas produktu kategorijā pieskaitāma sālīta, žāvēta vai kūpināta gaļa, kam liellopu gaļas produkcijas apjomā ir ļoti neliels īpatsvars, bet *zemās cenas* produkts ir svaiga, atdzesēta liellopu gaļa, kam savukārt ir vislielākais īpatsvars liellopu

produkcijas apjomā. Jāpiezīmē, ka ļoti nozīmīgs īpatsvars no liellopu gaļas resursiem (orientējoši pāri par 40 %) tiek pārstrādāts desās.

Nemot vērā, ka pārstrādātās produkcijas realizācijas cenas gan kopējiem gaļas izstrādājumiem, gan arī atsevišķi liellopu gaļas izstrādājumiem nav pieaugušas tik strauji kā gaļas resursu cenas (ievērtējot arī orientējošo resursu īpatsvaru produkcijas cenā), tad jāsecina, ka pārstrādes nozares pievienotā vērtība uz cenas rēķina ir samazinājusies, jo izmaksas ir kāpušas.

Saražotā gaļas produkcija galvenokārt tiek realizēta vietējā tirgū, saskaņā ar CSP īstermiņa datiem par to uzņēmumu realizācijas apjomiem, kas atbilst CSP rūpniecības statistikas apkopošanas kritērijiem (vismaz 20 nodarbināto jeb iepriekšējā gada apgrozījums virs 300 tūkst. Ls), 2005.gadā 4% no gaļas produktu realizācijas apjoma veidoja eksports (skat. 4.3.tabula).

4.3.tabula. Gaļas pārstrādes produktu realizācija (tūkst.Ls)

	Realizācija, tūkst.Ls			Īpatsvars, %		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Vietējais tirgus	106 134	121 000	140 042	98%	98%	96%
Eksports	2 344	2 469	6 281	2%	2%	4%
Kopā	108 478	123 469	146 323	100%	100%	100%

LVAEI aprēķins pēc CSP "Rūpniecības biļetens" 2003. – 2005.g. datiem

Saskaņā ar liellopu produkcijas ārējās tirdzniecības datiem, 2005.gadā kaut cik nozīmīgu eksportu veidoja svaigas, atdzesētas vai saldētas liellopu gaļas un desu eksports. Lai arī šie dati neuzrāda būtisku dzīvo liellopu eksportu, taču pēc daudzviet izskanējušās informācijas no Latvijas tiek izvests liels daudzums piena teļu, kas negatīvi ietekmē nozares pievienotās vērtības veidošanos.

4.2.3. Gaļas produktu ražošanas izmaksas

NACE klasifikatora grupā „Gaļas un gaļas produktu ražošana, pārstrāde un konservēšana”(1.1.-15.1) ietilpstošo uzņēmumu saimnieciskās darbības finanšu rezultātu apkopojums liecina, ka gaļas pārstrādes produktu ražošanas izmaksas pārsniedz apgrozījumu un laika periodā no 2003.-2005.gadam tikai 2005.gadā uzņēmumi (visus kopumā vērtējot) strādājuši ar peļņu, ko pēc būtības nodrošinājuši ieņēmumi no pārējās saimnieciskās darbības. 4.4.tabula tabulā redzams, ka būtiskāko daļu kopējās izmaksās veido produkcijas ražošanas izmaksas, tomēr laika periodā no 2003. – 2005.gadam tās ir pieaugušas lēnāk nekā ieņēmumi no produkcijas realizācijas – ražošanas izmaksas palielinājušās par 35% (2005.gadā, salīdzinot ar 2003.gadu), neto apgrozījums – par 39%.

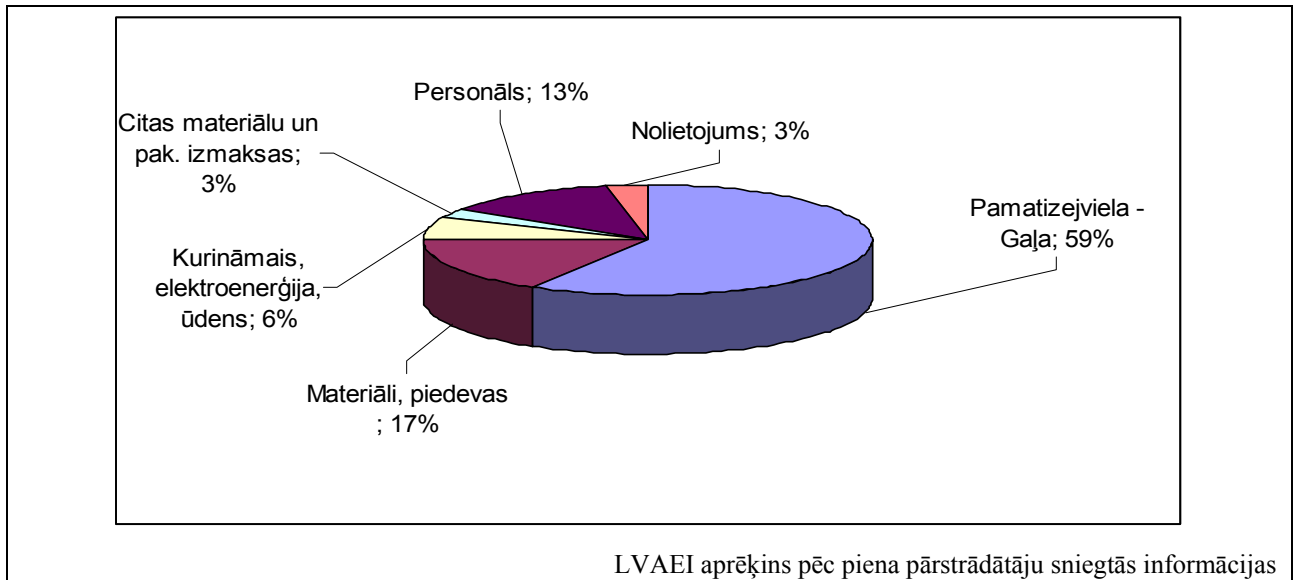
4.4.tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.1 uzņēmumos 2003.-2005.g. %

Izmaksu pozīcija no PZA	2003.	2004.	2005.
Ražošanas izmaksas	89,8	91,2	87,0
Pārdošanas izmaksas	8,1	7,2	8,0
Administrācijas izmaksas	2,8	3,1	2,7

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

Analizējot ražošanas izmaksu struktūru, kas izstrādāta pēc intervijas ar gaļas pārstrādes pārstrādātājiem, redzams, ka nozīmīgāko daļu gaļas pārstrādes produktu ražošanas izmaksās veido gaļas kā izejvielas iegāde, aptuveni 58% no kopējām produkcijas ražošanas izmaksām,

ražošanas materiālu un piedevu iegāde 17%, personāla izmaksas – 12% un elektroenerģija un kurināmais – 6% (4-5.attēls.).

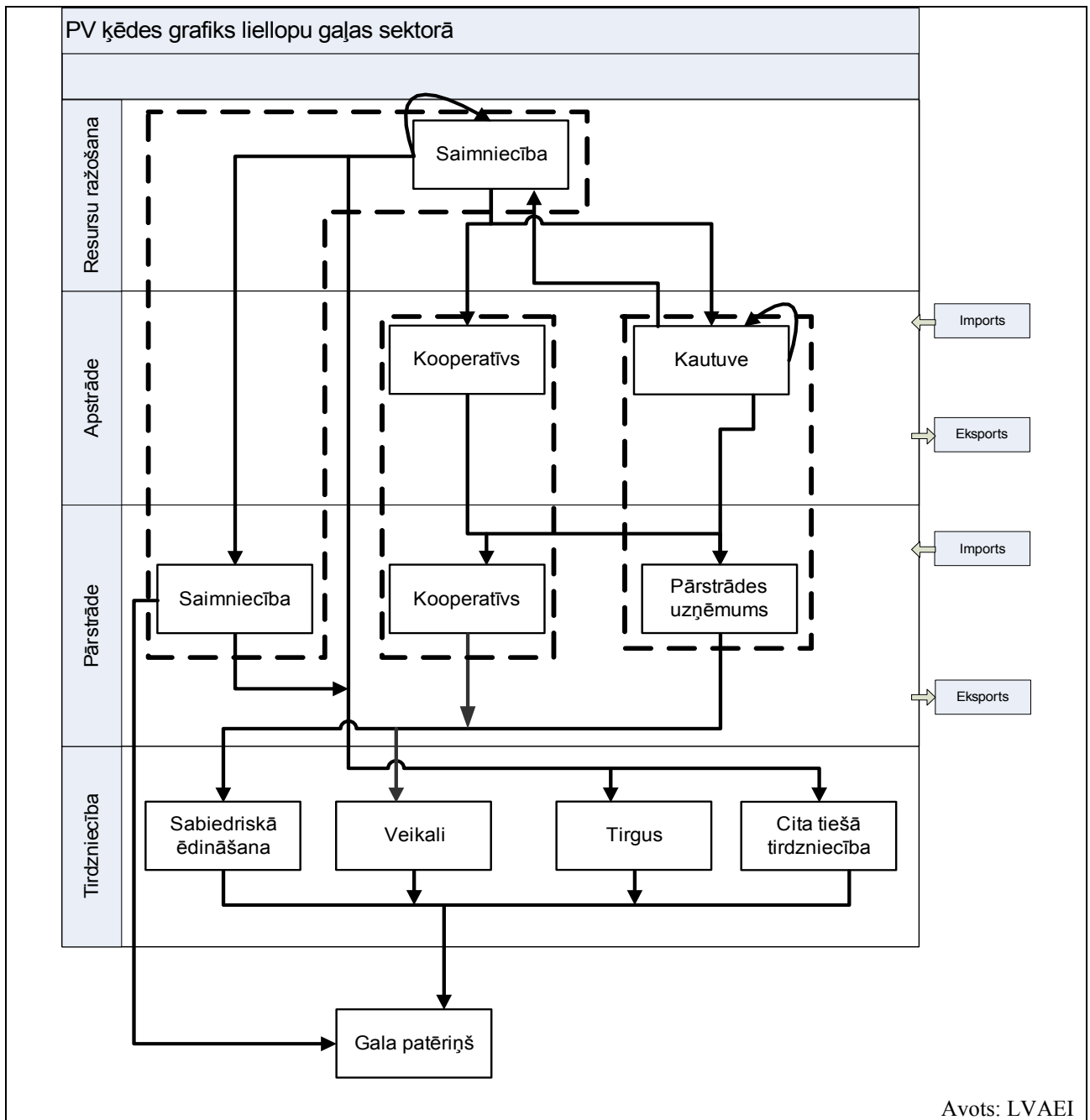

4.5.attēls. Aptuvena gaļas pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra

Aptuvenā gaļas pārstrādes produktu ražošanas izmaksu struktūra norāda uz gaļas kā izejvielas cenas ietekmi uz turpmāko pārstrādes produkta pašizmaksas veidošanos.

4.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze liellopu sektorā

4.3.1. Ķēdes attīstība un vertikālā koordinācija

4-9.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu gaļas sektorā

4-9.attēls attēlā shematiski attēlota produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu gaļas sektorā. Kopumā ķēdē izdalāmi četri vērtības pievienošanas posmi – resursu ražošana, apstrāde, pārstrāde un tirdzniecība. Ņemot vērā, ka vairāk nekā 90% no saražotās liellopu gaļas resursa nonāk pārstrādē, tad produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu gaļas sektorā vērtējama kā viendabīga.

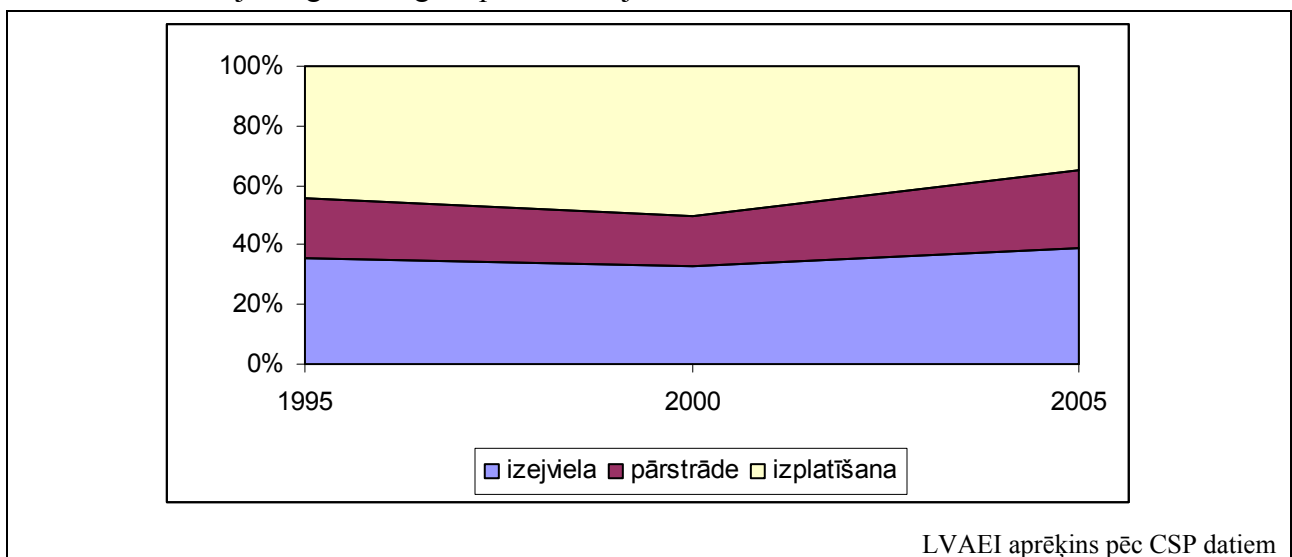
Tā kā vietēji saražoto liellopu gaļas resursu nepietiek, lai palielinātu pieejamo pārstrādes jaudu noslodzi ķēdē tiek importēti gan dzīvi lopi – kaušanai, gan iepirkta svaiga liellopu gaļa – tālākai pārstrādei. Neraugoties uz liellopu gaļas deficītu vietējā tirgū, no saimniecībām tiek eksportēti piena teļi, kurus varētu audzēt liellopu gaļas ieguvei.

Intervijā ar nozares pārstāvjiem ir iegūts viedoklis, ka liellopu gaļas cena vietējā tirgū ir nepietiekama, lai radītu ekonomisko izdevīgumu piena teļus nobarot uz vietas nevis realizēt trīs mēnešu vecumā. Tāpat nozarē pietrūkstot zināšanu par liellopu audzēšanu gaļas ieguvei.

Sektorā vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes, kad, lai nodrošinātu turpmāko pārstrādi ar nepieciešamo izejvielu, daži pārstrādes uzņēmumi ir iesaistījušies resursu ražošanas posmā. Kā arī atsevišķas saimniecības pašas veic saražotās liellopu gaļas pārstrādi. Tāpat sākusies ir ķēdes dalībnieku kooperācija galvenokārt gaļas apstrādes posmā. Kooperācija liellopu gaļas pārstrādes posmā ir veicinājusi bioloģiski audzētu liellopu kaušanas iespēju rašanos, tādējādi nodrošinot, lai bioloģisko metožu pielietošanas rezultātā iegūto produkta īpašību saglabāšanos produkta apstrādes procesā.

Tomēr lielākā daļa uzņēmumu sadarbību veido uz līgumu pamata, kas pēc būtības nenodrošina attiecību ilglaicīgumu. Ņemot vērā, ka dažādiem ķēdes dalībniekiem katram ir savi biznesa mērķi, sadarbība, ko saista tikai cenas, iespējams, kvalitātes izdevīgums var pārtraukties, mainoties situācijai tirgū un tirgus spēku sadalījumam.

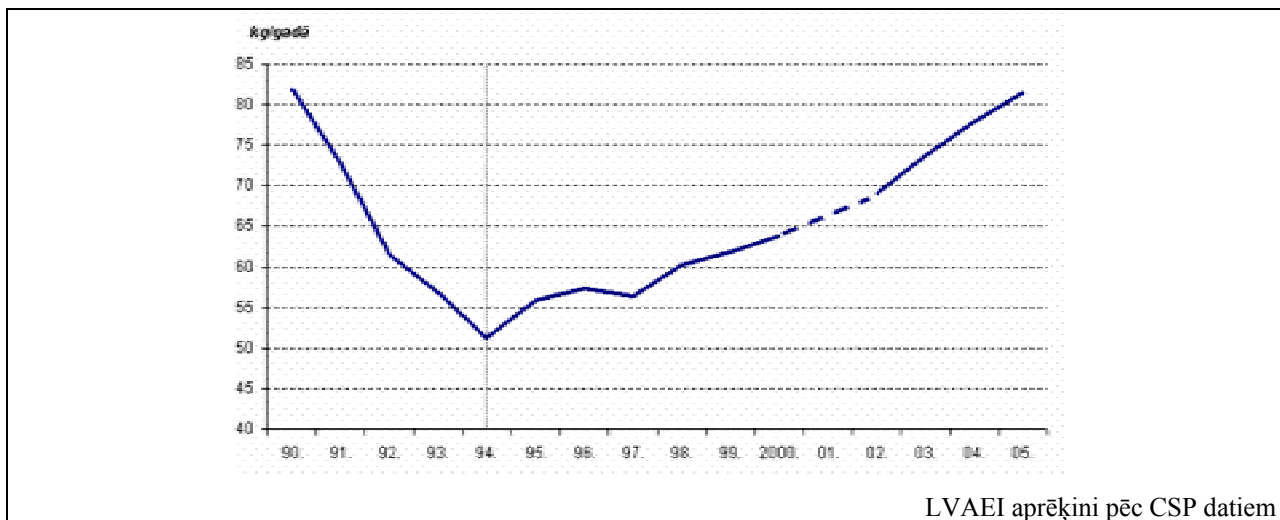

4-10. attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkta realizācijas īpatsvars liellopu gaļas (1.kat.) galapatēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.

4-10. attēls atspoguļo kā kopš 1995. gada mainījies trīs ķēdes posmu ietekme un loma liellopu gaļas (1.kat.) mazumtirdzniecības cenas veidošanā. Attēlā izteikti atspoguļojas izejvielas realizācijas cenas ietekme uz galaprodukta cenu.

4.3.2. Liellopu gaļas produktu patēriņš

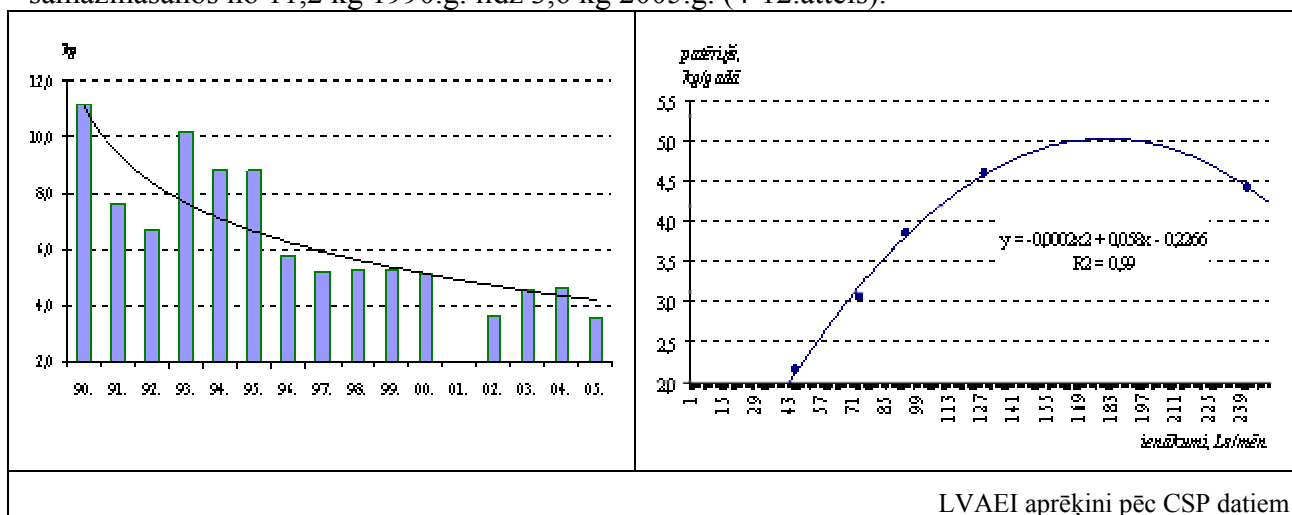
Gaļas un gaļas produktu pirksanai mājsaimniecības tērē vairāk nekā ceturto daļu no visām pārtikas produktu iegādes izmaksām.

4-11.attēls. Gaļas un gaļas produktu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot svaigā gaļā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg

Kā redzams 4-11.attēls, gaļas un gaļas produktu kopējais patēriņš no 1990.gada līdz 1994.gadam strauji nokrita no 79,4 kg līdz 48,0 kg. Turpmākajos gados bija vērojams stabils patēriņa pieaugums, kas rezultātā sasniedza 81,5 kg cilv./gadā. Vācijā šī produktu grupu patēriņš, nedaudz svārstoties pa gadiem, vidēji sastāda 90 kg cilv./gadā.

Raksturojot atsevišķu gaļas un gaļas produktu, var viennozīmīgi konstatēt liellopu gaļas patēriņa samazināšanos no 11,2 kg 1990.g. līdz 3,6 kg 2005.g. (4-12.attēls).

4-12.attēls. Liellopu gaļas produktu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot svaigā gaļā), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg un atkarībā no iedzīvotāju ienākuma līmeņa

Vācijā redzama līdzīga tendence, kaut arī patērētais daudzums tur daudz lielāks – 2003.gadā – 12,6 kg. Dānijā liellopu gaļu patērē vēl vairāk – 18-19 kg cilv./gadā.

Liellopu gaļas patēriņš ir augstāks mājsaimniecībās, kurās iedzīvotājiem ir augstāks ienākumu līmenis, tas nozīmē, ka palielinoties iedzīvotāju ienākumu līmenim Latvijā varētu palielināties pieprasījums arī pēc liellopu gaļas produktiem.

4.4. Secinājumi

- 1) Produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu gaļas sektorā ir viendabīga. Ķēdē vērojamas fragmentāras produktu vērtības veidošanās posmu dalībnieku sadarbības pazīmes gan vertikālā, gan horizontālā virzienā. Kopumā produktu vērtības veidošanās ķēde liellopu sektorā vērtējama kā vāji attīstīta, jo vietēji ražotās liellopu gaļas resursu ir nepietiekami, lai nodrošinātu liellopu gaļas produktu ražošanu pašapgādes līmenī, līdz ar to notiek izejvielu imports, tai pat laikā Latvijas piena sektora dalībnieki eksportē piena teļus nevis audzē tos liellopu gaļas ieguves nepieciešamībai.
- 2) Liellopu gaļas sektoram nav nozīmīgas ietekmes uz citu analizējamo sektoru pievienotās vērtības ķēžu attīstību.
- 3) Liellopu gaļas patēriņam pēdējo desmit gadu laikā vērojama pozitīva pieauguma tendence, turklāt palielinās liellopu gaļas patēriņš tieši mājsaimniecībās ar vidēji augstākiem ikmēneša ieņēmumiem. Tomēr liellopu gaļas vienas vienības ražošanas izmaksas, salīdzinot ar cita veida gaļu (putnu gaļas un cūkgaļas) ir būtiski augstākas līdz ar to augstākai būtu jābūt arī liellopu gaļas realizācijas cenai gala patēriņa tirgū, kas varētu negatīvi ietekmēt šīs gaļas patēriņa turpmāku attīstību.
- 4) Priekšlikumi pievienotās vērtības paaugstināšanai liellopu gaļas sektorā apkopoti šā pārskata 8.2.2. sadaļā.
- 5) Liellopu gaļas resursu cenai turpmāko gadu laikā prognozējams pieaugums, tuvojoties ES līmenim. Savukārt kopējam liellopu gaļas ražošanas apjomam prognozējams samazinājums, neraugoties uz zīdītājgovju skaita pieaugumu, un pamatojoties galvenokārt uz piena ganāmpulka samazinājumu, pieaugot piena ražošanas produktivitātei un saglabājoties piena ražošanas kvotas ierobežojumiem (3. pielikums).

4.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums liellopu gaļas sektorā

- 1) Lai gan liellopu audzēšanas gaļai struktūra ir mazāk sadrumstalota kā, piemēram, piena sektorā, nelielie kopējie liellopu gaļas ražošanas apjomi (20,4 tūkst. tonnas liellopu gaļas (kautsvarā) gadā) nozīmē arī nelielus liellopu gaļas ražošanas apjomus katrā atsevišķā saimniecībā. Tādējādi sektoram aktuālas visas problēmas, kuru cēlonis ir sadrumstalota (mazu apjomu) ražošana:
  - ◆ grūtības nodrošināt viendabīgu ražotā produkta kvalitāti;
  - ◆ apgrūtināta un sadārdzināta saražoto resursu iesaiste tālākā pārstrādē;
  - ◆ augsts ražošanas izmaksu īpatsvars uz saražoto produkcijas vienību.
- 2) Liellopu gaļas sektorā nav raksturīgs liellopu gaļas kā resursu ražošana pašpatēriņam, līdz ar to augsts ir no saimniecībām pārdotais liellopu gaļas apjoms (95% no saražotā – 2005.g.) Tomēr turpmākai pārstrādei no vietēji saražotās liellopu gaļas tiek realizēti tikai 63%. Apjoma ziņā izveidotās gaļas apstrādes un pārstrādes jaudas vairākkārtīgi pārsniedz vietēji saražotās liellopu gaļas apjomu, līdz ar to ir apgrūtināta gaļas apstrādes un pārstrādes jaudu apguve, kas paaugstina gaļas produktu ražošanas izmaksas un negatīvi

ietekmē pārstrādātāju spēju samaksāt par piegādāto liellopu gaļu ES vienotajā tirgum raksturīgo cenu par resursu.

- 3) Ņemot vērā, ka liellopu gaļas ražošana un piena ražošana SUDAT datu apkopojumā notiek vienas specializācijas ietvaros, iespējams pieņemt, ka lopbarības izmaksu augstais īpatsvars kopējā izmaksu struktūrā (41% - Latvijā un 29% vidēji valstu grupā) negatīvi ietekmē arī liellopu gaļas ražošanas efektivitāti un slēpj iespējamās efektivitātes paaugstināšanas *rezerves*.
- 4) Augsta sadrumstalotība (vidējais apgrozījums uz vienu pārstrādes uzņēmumi liellopu gaļas izteiksmē – aptuveni 255tūkst. lati) vērojama arī gaļas pārstrādes posmā, tās ietekmē sektorā novērojams augsts izmaksu slogs (pret neto apgrozījumu), kuru palielina nepilnīga pieejamo gaļas pārstrādes jaudu noslodze. Sektoram nav iespēju ietekmēt produkcijas cenu kāpumu galaproduktu tirgū, kas kompensētu ražošanas izmaksu kāpumu un saglabātu sektora īpatsvaru galaprodukta cenas veidošanā.
- 5) Gaļas pārstrādes ražošanas izmaksu aptuvenā struktūrā noteicošas ir gaļas – kā izejvielas izmaksas.
- 6) Liellopu gaļas pārstrādē dominē *masu produkti ar zemu cenu* (svaiga, atdzesēta un saldēta liellopu gaļa, ieskaitot subproduktus). Pieaugot gaļas resursu cenām, gaļas pārstrādes piešķirtā pievienotā vērtība uz izmaksu rēķina šajā posmā ir samazinājusies, jo sektoram sadrumstalotās ražošanas dēļ nav iespēju ietekmēt produkcijas cenu kāpumu galaproduktu tirgū, kas kompensētu ražošanas izmaksu kāpumu un saglabātu sektora īpatsvaru galaprodukta cenas veidošanā.
- 7) Produktu vērtības veidošanās ķēdē liellopu gaļas sektorā vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes virzienā no lejas uz augšu – atsevišķi pārstrādes uzņēmumi ir uzsākuši darbību resursu ražošanas posmā, tomēr ražošanas apjomu mazo apmēru dēļ šī integrācija nerisina neproduktīvo izmaksu mazināšanos ķēdē kopumā.
- 8) Latvijā kopumā liellopu gaļas patēriņš ir zems vidēji 3,6 kg/iedz. gadā. Liellopu gaļas patēriņš ir augstāks mājāsaimniecībās ar augstāku ieņēmumu līmeni, tomēr kopējai liellopu gaļas patēriņa tendencei ir sarūkošs raksturs, kas, protams, nenozīmē, ka liellopu gaļas patēriņš varētu izzust pavisam, bet nav arī pamata apgalvot, ka patēriņš varētu kļūt par motivāciju liellopu gaļas sektora attīstībai.

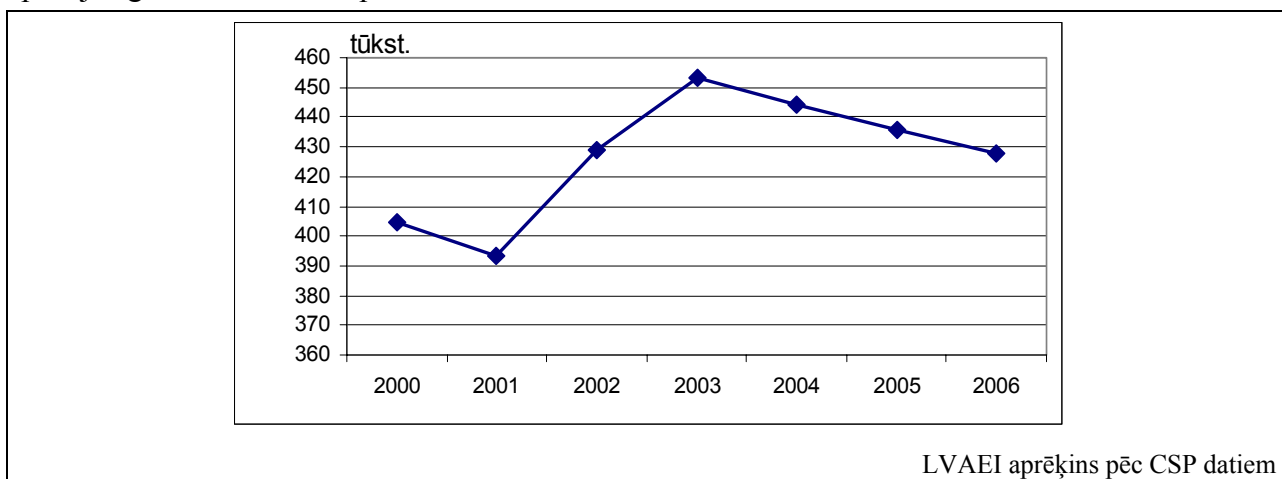
5. Cūku sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze

5.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze cūkgaļas ražošanas sektorā

5.1.1. Cūkgaļas ražošanas struktūra, apjomi un cena

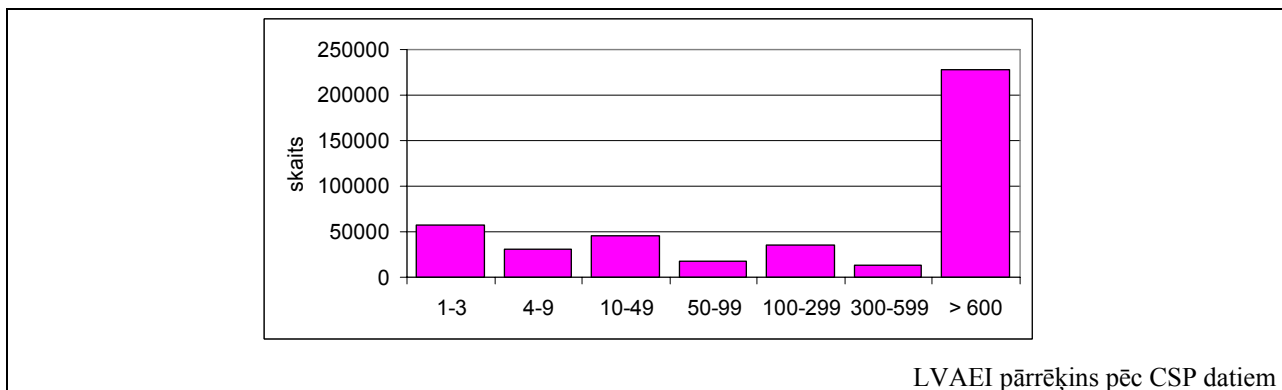
Cūkkopība ir nozare ar ievērojamu vietu Latvijas lauksaimniecībā. Tās īpatsvars kopējā lauksaimniecības preču struktūrā sastāda 8-10 %, bet saražotās produkcijas vērtība ir ap 35 milj.Ls.

Pēdējo gadu laikā vērojama tendence ir samazināties cūku skaitam Latvijā, un laika posmā no 2003. gada līdz 2006. gadam cūku skaits samazinājās no 453 tūkst līdz 428 tūkst. cūkām (skat. 5-1.attēlu), tomēr neskatoties uz cūku skaita samazināšanos, saražotajam cūkgaļas apjomam pēdējos gados ir tendence palielināties.

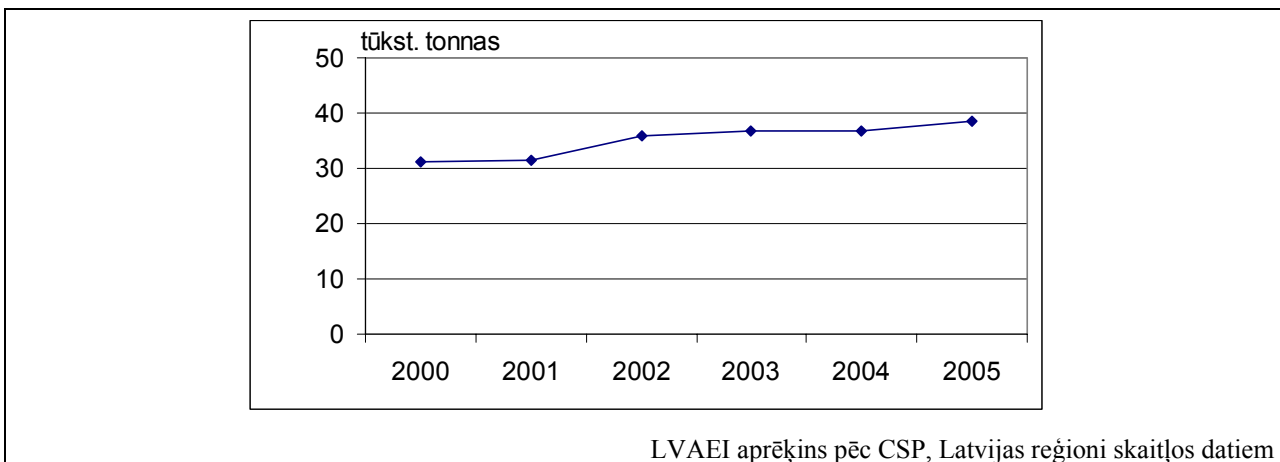
5-1.attēls. Cūku skaita dinamika gada sākumā (tūkst. dzīvnieku)

Vērtējot cūku skaita sadalījumu pa saimniecību grupām pēc tajās esošā cūku skaita, ir redzams, ka lielākais cūku skaits ir saimniecībās ar cūku skaitu virs 600 cūkām, bet vēl aizvien ievērojams cūku skaits ir saimniecībās, kurās tiek audzētas tikai viena līdz trīs cūkas -13% no kopējā cūku skaita (skat. 5-2.attēlu).

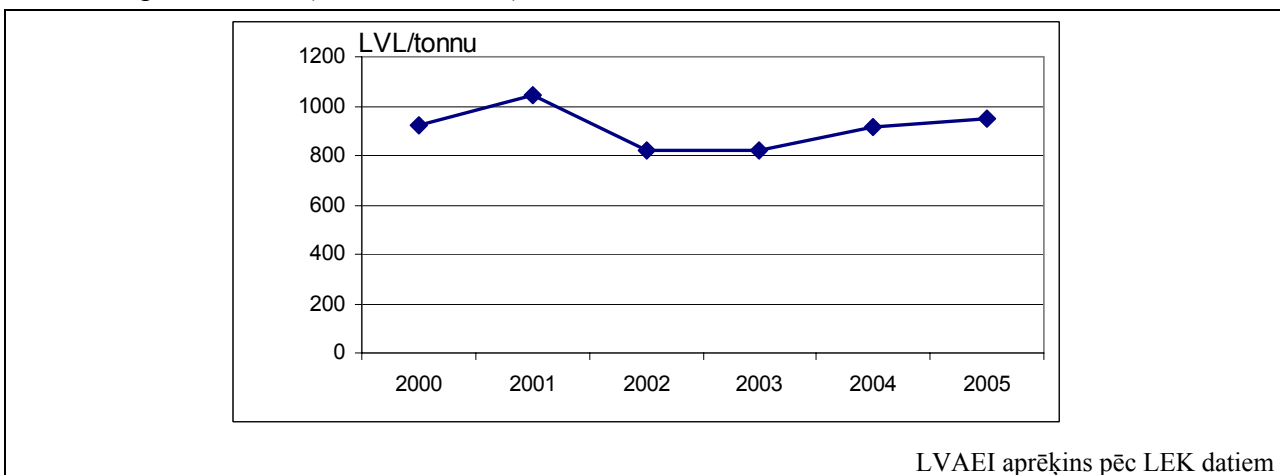
5-2.attēls. Cūku skaita sadalījums pēc to skaita saimniecībā 2005.g.

Cūkgaļas ražošanas apjomam pēdējos gados ir izteikta tendence palielināties. 2005. gadā Latvijā tika saražotas 38,5 tūkst. tonnas cūkgaļas, jeb tas ir par 5% vairāk kā gadu iepriekš (skat. 5-3.attēlu), tomēr, lai arī gadu no gada palielinās cūkgaļas ražošanas apjomi, pašapgādes līmenis saražotai cūkgaļai Latvijā samazinās. Ja 2002. gadā cūkgaļas ražošanas pašapgādes līmenis bija 59%, tad 2005. gadā tas bija samazinājies līdz 53%. Pašapgādes līmeņa samazināšanos galvenokārt ietekmē cūkgaļas patēriņa līmeņa straujāka palielināšanās par saražotās cūkgaļas apjomu pieaugumu. 2005. gadā Latvijā kopumā tika patērētas 73,2 tūkst. tonnas cūkgaļa. Ražošanas apjoma neatbilstība pašapgādes līmenim ierindo cūkgaļas ražošanu pie importorientētajiem lauksaimniecības sektoriem.

5-3.attēls. Cūkgaļas ražošanas dinamika 2000. – 2005.gadam

Aplūkojot cūkgaļas ražošanas vidējās cenas, ir redzams, ka pēdējo gadu laikā tām ir izteikta tendence palielināties (skat. 5-4. attēlu).

5-4. attēls. Vidējās cūkgaļas cenas kautmasā (LVL/t)

5.1.2. Cūkgaļas ražošanas izmaksas

Aplūkojot izmaksu datus SUDAT saimniecībās ar specializāciju cūkkopība un putnkopība, redzams, 2004.gadā uz vienu dzīvnieka vienību tās vidēji saimniecībā veidoja 448 Ls, kas ir par 16% mazāk kā 2003.gadā. Tāpat pēdējo divu gadu laikā arī ir samazinājušās kopējās izmaksas uz vienu saražotās produkcijas vienību. Izmaksas pa atsevišķiem izmaksu posteņiem attēlotas

5.1.tabula tabulā. Redzams, ka kopējo izmaksu apjomu 2004.gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem būtiski ietekmējis lopbarības izmaksu samazinājums uz vienu produkcijas latu.

5.1.tabula. Izmaksas cūkkopības un putnkopības specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā

	Izmaksas uz 1 LLV			Izmaksas uz produkcijas 1 Ls			Izmaiņas	
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2004/2003	2004/2003
Izmaksas kopā	628	534	448	1,03	0,95	0,94	84%	99%
Starppatēriņš kopā	509	437	358	0,84	0,78	0,75	82%	96%
Specifiskās izmaksas kopā	442	357	303	0,73	0,63	0,64	85%	100%
Augkopības izmaksas	6	3	3	0,01	0,01	0,01	99%	117%
Lopkopības izmaksas	396	320	283	0,65	0,57	0,59	89%	104%
-lopbaušanas izmaksas	331	271	233	0,54	0,48	0,49	86%	101%
-veterinārās izmaksas	16	8	7	0,03	0,01	0,01	85%	100%
-pārējās spec. lopk. izmaksas	49	42	44	0,08	0,07	0,09	105%	124%
Pārējo nozaru izmaksas	56	34	17	0,09	0,06	0,04	50%	58%
Pieskaitāmās izmaksas	67	80	55	0,11	0,14	0,12	69%	81%
Ēku un tehnikas uzturēšanai	10	10	7	0,02	0,02	0,02	70%	83%
Degvielas un materiāli	11	10	11	0,02	0,02	0,02	112%	132%
Elektrība un kurināmais	28	25	20	0,05	0,04	0,04	83%	98%
Pakalpojumi, tehnikas noma	4	6	7	0,01	0,01	0,02	119%	141%
Pārējās izmaksas	14	30	9	0,02	0,05	0,02	31%	36%
Izmaksau korekcija ražas gadam	0	0	0	0,00	0,00	0,00	163%	192%
Nolietojums	32	28	28	0,05	0,05	0,06	102%	120%
Ārējās izmaksas	87	69	62	0,14	0,12	0,13	90%	106%
Algotais darbspēks	73	58	53	0,12	0,10	0,11	91%	108%
Nomas maksa	1	0	1	0,00	0,00	0,00	163%	192%
Procentu maksājumi	13	11	9	0,02	0,02	0,02	78%	92%
Ražošanas nodokļi un nodevas	3	4	1	0,00	0,01	0,00	34%	40%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Analizējot vidējās ražošanas izmaksas (skat. 5.2.tabula tabulu) cūkkopības un putnkopības specializācijas saimniecībās ir redzams, ka vienotas tendences izmaksu izmaiņām atkarībā no saimniecības lieluma (ELV) pastāv tikai darbaspēka izmaksām – jo lielāka saimniecība, jo lielāks īpatsvars tās kopējās izmaksās veido darbaspēka atalgojums.

5.2.tabula. Ražošanas izmaksas cūkkopības un putnkopības specializācijas saimniecībās atkarībā no to lieluma (ELV)

	Vidēji saimn.	4 - 8 ELV	8 - 16 ELV	40 - 100 ELV	>=250 ELV
Izmaksas kopā	94%	80%	65%	90%	98%
Starppatēriņš kopā	75%	78%	60%	77%	76%
Specifiskās izmaksas kopā	64%	49%	57%	60%	65%
Augkopības izmaksas	1%	5%	1%	3%	0%
Lopkopības izmaksas	59%	40%	57%	57%	60%
pirktā lopbarība	47%	22%	52%	46%	47%
pašražotā lopbarība	1%	14%	3%	8%	1%
apsēklošana, veterinārās izmaksas	1%	1%	1%	3%	1%
pārējās specifiskās lopkopības izmaksas	9%	3%	0%	1%	11%
Pārējo nozaru izmaksas	0%	4%	0%	0%	0%
Pieskaitāmās izmaksas	12%	30%	3%	17%	12%
Nolietojums	6%	1%	2%	4%	6%
Ārējās izmaksas	13%	0%	2%	9%	15%
Algotais darbspēks	11%	0%	0%	6%	13%
Nomas maksa	0%	0%	0%	0%	0%
Procentu maksājumi	2%	0%	2%	3%	2%
Ražošanas nodokļi un nodevas	0%	1%	0%	0%	0%

Daļējs pamatojums nevienmērīgam izmaksu sadalījumam starp dažādiem izmaksu posteņiem atkarībā no saimniecības lieluma ir dažādās saimniecību pamat specializācijas atkarībā no saimniecības lieluma pētāmajā izlasē. Vidēji izlasē vienas saimniecības ienākumi no cūkkopības veido 22% no kopējiem saimniecības ienākumiem, tanī pašā laikā saimniecību grupā no 4 līdz 8 ELV cūkkopības produkcija veido 55%, visaukstākais cūkkopības ienākumu īpatsvars no kopējiem saimniecības ienākumiem ir saimniecībās ar ELV no 40 līdz 100 – 67%, bez tieši cūkkopības ienākumu zemākais īpatsvars ir saimniecībās ar ELV virs 250 – 17%, šīs saimniecības galvenokārt koncentrējušās uz putnkopību.

Lai analizētu specializēto cūku audzēšanas saimniecību ražošanas izmaksu struktūru, tika izveidota saimniecību izlase, kurā iekļautas saimniecības, kuru pamatdarbība ir cūkkopība. Analizējamā cūkkopības sektora saimniecību izlasē, lopkopības produkcija vidēji veido 96% no kopējā saimniecības ieņēmumiem (neieskaitot subsīdijas), bet vidējais kopējo saņemto subsīdiju apmērs ir 6% no kopējiem saimniecībā radītajiem ienākumiem.

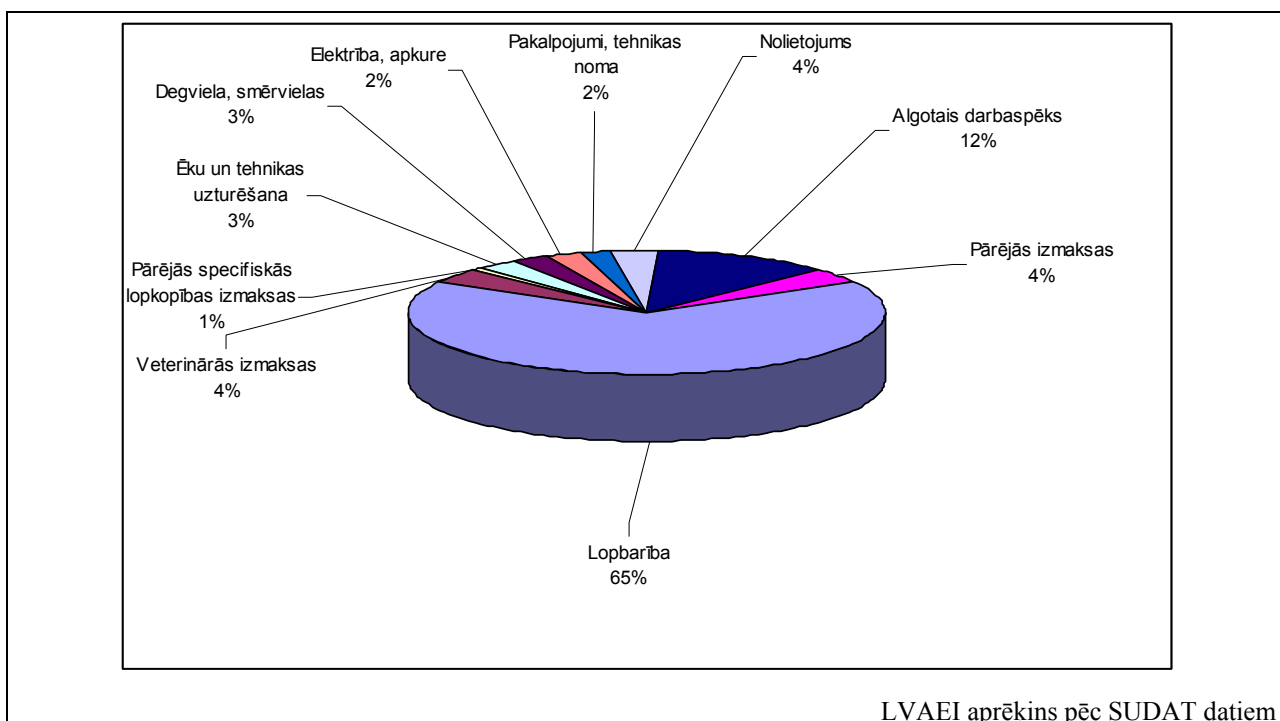
Cūkkopības sektora saimniecību izlasē vidējās ražošanas izmaksas saimniecībā ir 87% apmērā no saimniecības kopējiem gūtajiem ieņēmumiem (neieskaitot subsīdijas). Lielāko daļu no izdevumiem veido starppatēriņš – 76%. Tiešās lopkopības izmaksas ir 64% apmērā no saimniecības ieņēmumiem, no kurām 59% ir izdevumi par lopbarības iegādi, 4% veterinārās un apsēklošanas izmaksas. Pie ārējām izmaksām būtiskākā izmaksu pozīcija ir algotā darbaspēka apmaksā, tā veido 7% no vidējiem saimniecības gūtajiem ienākumiem (5.3.tabula).

5.3.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā cūkkopības saimniecību izlasē 2004.gadā (%)

	Izmaksu pozīciju min., max. un vidējais īpatsvars		
	Vidēji izlasē	Min. īpatsvars izlasē	Max. īpatsvars izlasē
Izmaksas kopā	87%	53%	117%
Starppatēriņš kopā:	76%	44%	104%
Specifiskās izmaksas kopā:	64%	35%	89%
Lopkopības izmaksas	64%	35%	89%
- pirkta lopbarība	59%	32%	81%
- pašražotā lopbarība	0%		0%
- apsēklošana, veterinārās izmaksas	4%	2%	8%
- pārējās specif. lopkop. izmaksas	2%		7%
Pieskaitāmās izmaksas	11%	2%	17%
Ēku un tehnikas uzturēšana	3%		8%
Degviela, smērvielas	3%		6%
Elektrība, apkure	2%	1%	5%
Pakalpojumi, tehnikas noma	1%		3%
Pārējās pieskaitāmās izmaksas	3%	1%	5%
Nolietojums:	4%		9%
Ārējās izmaksas:	8%	0%	14%
Algotais darbaspēks	7%		13%
Nomas maksa	0%		1%
Procentu maksājumi	1%		2%
Ražošanas nodokļi un nodevas	0%	0%	1%

Avots: SUDAT

Kopējais izmaksu īpatsvars no saražotās produkcijas vērtības vidēji veido 87%, ar augstāko īpatsvaru izlasē 117%, bet zemākais bija 53%.

5-5. attēls. Ražošanas izmaksu struktūra cūkkopības izlases saimniecībās 2004.gadā (%)

Pati lielākā izmaksu grupa šajās saimniecībās bija lopbarība, kuras īpatsvars veido vairāk kā pusi no visām izmaksām (65%), tālāk seko izdevumi darbaspēka algošanai (12%), pārējām izmaksu pozīcijām īpatsvars no kopējām izmaksām ir mazāks par 4% (5-8 attēls).

5.1.3. *Saražotās cūkgaļas izlietojums*

Pēdējo trīs gadu laikā saražotās gaļas apjomam ir tendence palielināties no 36,9 tūkst.t 2003. gadā līdz 38,5 tūkst. t 2005. gadā. Analizējot saražotās gaļas izlietojuma struktūru, ir redzams, ka ar vien pieaug tās cūkgaļas apjoms, kas tiek pārdots pārstrādes uzņēmumiem no 28,6 tūkst. t 2004. gadā līdz 31,5 tūkst. tonnām 2005. gadā. Turpretī samazinās produkcijas apjoms, kas tiek pārstrādāts savās saimniecībās ar mērķi pārdot jau pārstrādātu produkciju, kā arī saimniecību pašpatēriņa apjoms (skat. 5.4.tabula).

Pēdējo trīs gadu laikā ievērojami ir palielinājusies pārdotās cūkgaļas cena pārstrādes uzņēmumiem no 814 LVL/t līdz 942 LVL/t, kā arī visai līdzīgi ir palielinājusies jau saimniecībās pārstrādātas cūkgaļas produkcijas realizācijas cena no 884 LVL/t 2003. gadā līdz 1062LVL/t 2005. gadā.

5.4.tabula. *Saražotās cūkgaļas izlietojums*

	2003*		2004		2005	
Nokauto un kaušanai pārdoto lopu skaits	457380		489431		500244	
Ražotā gaļa savā saimniecībā (ieskaitot pārdoto) (t)	33569	100%	36808	100%	38450	100%
No kopējā gaļas daudzuma:						
- pārdota (t)	25650	76%	28576	78%	31549	82%
- pārstrādāta savā saimniecībā pārdošanai (t)	2278	7%	1997	5%	1815	5%
- patērēta uzturam (t)	5199	16%	5537	15%	4469	12%
- krājumu izmaiņas (t)	442	1%	698	2%	617	1%

Ieņēmumi no pārdotās gaļas (LVL/t bez PVN)	814,3		909,2		942,2	
Ieņēmumi no pārdošanai pārstrādātās gaļas (LVL/t bez PVN)	884,4		1001,8		1062,1	

* 2003. gada dati par individuālām saimniecībām laika periodā no 1. janvāra līdz 1. novembrim
LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

5.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze cūkgaļas apstrādes un pārstrādes sektorā

5.2.1. Cūkgaļas produktu ražošanas struktūra, ražošanas apjomi un cena

Saskaņā ar CSP informāciju 2005. gadā gaļas pārstrādes nozarē darbojās 49 uzņēmumi, kuros rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti vismaz 20 strādājošie vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs 300 tūkst. Ls.

To kopējā gaļas pārstrādes produkcijas realizācijas vērtība bija LVL 146,3 milj. Analizējot gaļas pārstrādes nozares uzņēmumu koncentrācijas pakāpi, ir redzamas, ka četru lielāko gaļas pārstrādes uzņēmumu realizētās produkcijas vērtība veido 32% no kopējās šo uzņēmumu realizētās produkcijas, bet desmit lielākie uzņēmumi 2005. gadā realizēja 61% no iepriekš minēto 49 uzņēmumu kopējā realizētā gaļas pārstrādes produktu apjoma vērtības (skat. 5.5.tabula).

5.5.tabula. Gaļas pārstrādes uzņēmumu tirgus koncentrācijas pakāpe Latvijā 2005. g.

	2005	
	Tūkst. Ls	%
Kopējie realizācijas apjomi 4 lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem	46847,0	32%
Kopējie realizācijas apjomi 10 lielākajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem	89540,3	62%
Kopējie realizācijas apjomi visos gaļas pārstrādes uzņēmumos	146323,4	100%

Avots: CSP

Pārstrādes uzņēmumu iepirktais un nokautais cūku skaits 2005. gadā ir ievērojami samazinājies, tomēr tanī pašā laikā ir palielinājies pašu audzēto cūku skaits, kā arī to nokauto cūku skaits, kuras tiek nokautas citu vajadzībām (kā pakalpojums) (skat. 5.6.tabula). Pašu audzēto cūku apjoms pieaugums liecina par vertikālās integrācijas pazīmi cūkgaļas sektorā – lai paaugstinātu pārstrādes jaudu pilnīgāku noslodzi – pārstrādātāji uzsāk darbību resursu ražošanas posmā.

5.6.tabula. Pārstrādes uzņēmumu iepirktais, nokautais cūku skaits un kautmasa dinamika no 2001. -2005.gadam

	Pārstrādes uzņēmumos nokauto cūku skaits	Iepirktas un nokautas			Bez tam nokautas		
		skaits	Svars (kautmasa t)	Cena (LVL/t bez PVN)	Pašu audzētas		Kā pakalpojums
					skaits	Svars (kautmasa t)	
2005	320031	194354	15208,8	950,7	75476	5254,3	50201
2004	360840	242924	18466,8	895,06	73499	5038,1	44417
2003	317689	225900	17113,4	803,66	71634	4764,6	20155
2002	297817	-	-	-	-	-	-
2001	203304	-	-	-	-	-	-

LVAEI aprēķins pēc CSP, 11.iepirkums veidlapas

5.2.2. Nozīmīgākie cūkgaļas pārstrādes virzieni un produkti

Analizējot cūkgaļas pārstrādes nozares galvenos pārstrādes virzienus pēc produkcijas realizācijas apjoma ir redzams, ka nozīmīgākais cūkgaļas pārstrādes produkts ir svaiga, atdzesēta vai saldēta cūkgaļa un tās subprodukti. Laika posmā no 2000. līdz 2005. gadam svaigas, atdzesētas un saldētas cūkgaļas realizācijas apjomi ir palielinājušies vairāk kā 3 reizes Tāpat ir pieaudzis gatavo cūkgaļas izstrādājumu un konservu realizācijas apjoms (skat. 5.7.tabula).

Viennozīmīgi lielākais gaļas pārstrādes produkts pēc realizācijas apjoma Latvijā ir desas, tomēr nav iespējams noteikt cik daudz to ražošanai ir izmantota katra veida gaļa. Realizēto desu apjomam ir stabila tendence gadu no gada palielināties.

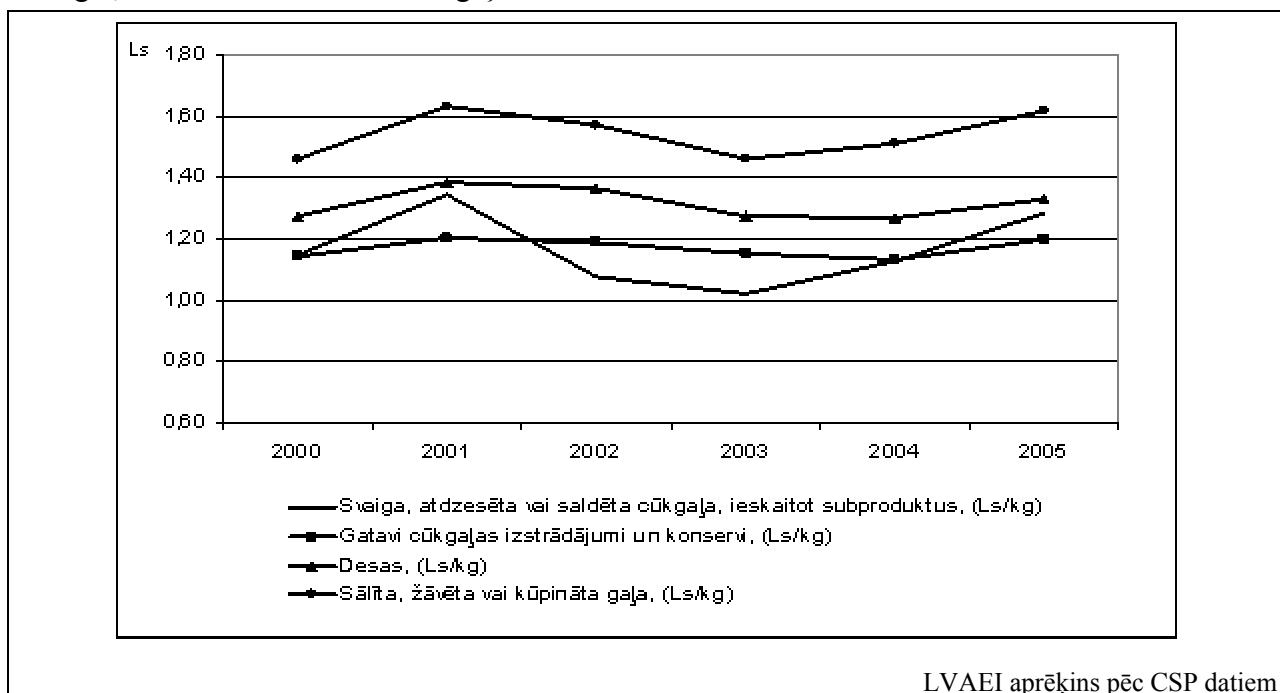
5.7.tabula. Saražotās produkcijas realizācija* 2000.-2005. gadā

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Svaiga, atdzesēta vai saldēta cūkgaļa, ieskaitot subproduktus (1000 t)	4,6	6,6	12,6	15,9	15,8	15,8
Gatavi cūkgaļas izstrādājumi un konservi (1000 t)	2,7	3,4	3,2	4,2	4,6	4,3
Desas (1000 t)	20,7	24,7	25,4	31,3	37,1	41,5
Sālīta, žāvēta vai kūpināta gaļa, (1000 t)	6	7,1	8,3	12,8	13	14,6

* realizētā produkcija visos sabiedriskā un privātā sektora uzņēmumos, kur rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti 20 un vairāk cilvēku, vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs 300 tūkst. latu.

Avots: LVAEI aprēķins pēc CSP ikmēneša biļetenu datiem

Vērtējot lielāko gaļas pārstrādes uzņēmumu vidējās realizācijas cenas laika posmā no 2000. līdz 2005. gadam, ir redzams, ka galveno cūkgaļas pārstrādes produktu realizācijas cenām pēdējos gados ir tendence palielināties. Īpaša straujš cenu pieaugums pēdējo divu gadu laikā ir vērojams svaigai, atdzesētai un saldētai cūkgaļai.

5-6.attēls. Pārstrādes uzņēmumu vidējās produkcijas realizācijas cenas dinamika 2000. – 2005. gadā

Nemot vērā faktu, ka cūkgaļas pašapgādes līmenis Latvijā ir apmēram 53%, tad cūkgaļas pārstrādes produktu imports ir ievērojami lielāks par eksporta apjomu, no Latvijas eksportēts tiek

mazs apjoms cūkgaļas produkcijas, pārsvarā ar augstu cenu. Tikmēr vienīgā nozīmīgā cūkgaļas pārstrādes produktu preču grupa, kurai ir pozitīvs ārējās tirdzniecības rādītājs, ir cūkgaļas konservi. Cūkgaļas konservi arī ir visbūtiskākais cūkgaļas pārstrādes eksporta produkts Latvijā. Nozīmīgākā cūkgaļas importa produktu preču grupa ir svaiga un atdzesēta cūkgaļa (5.8. tabula).

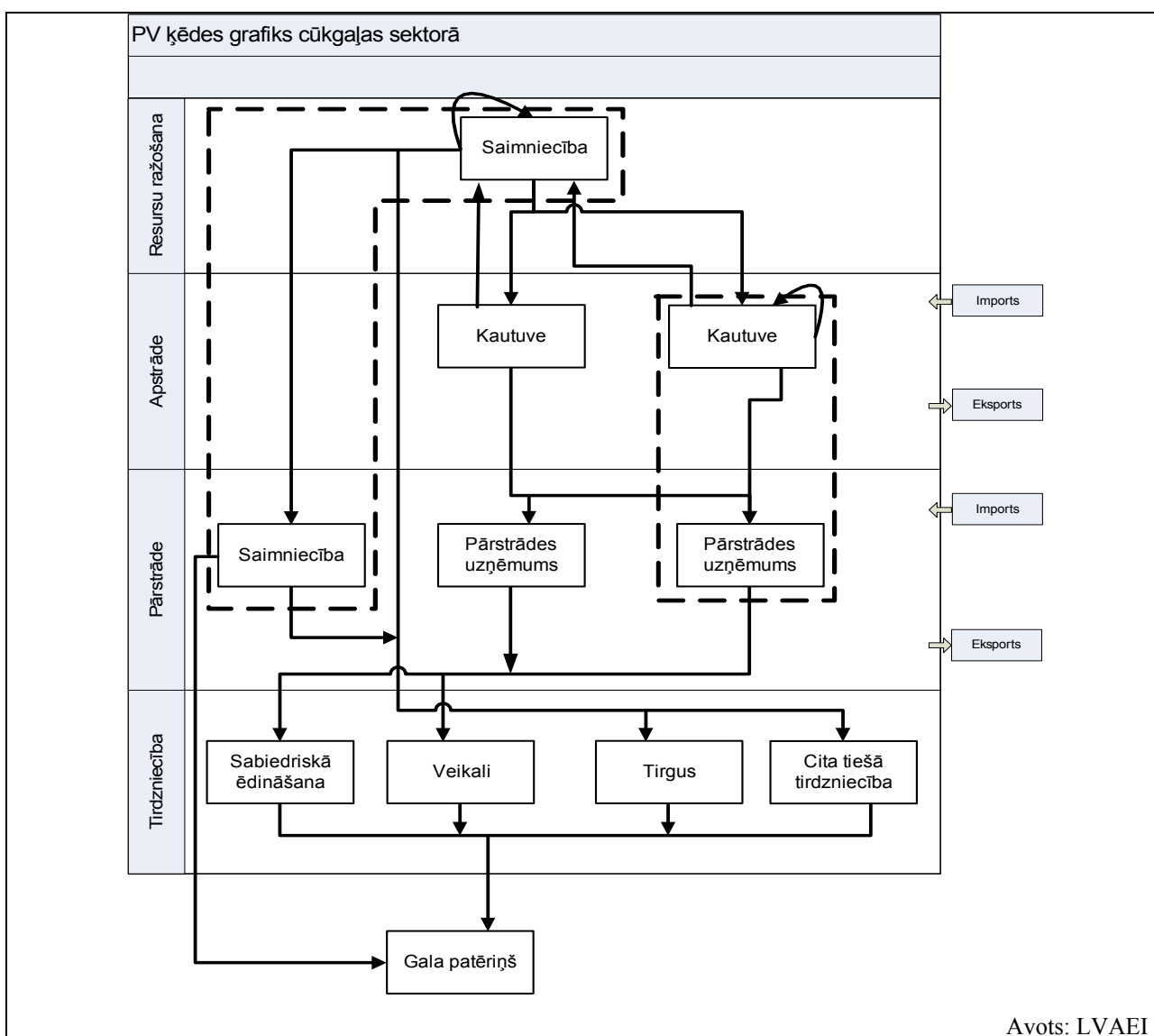
5.8. tabula. Cūkgaļas pārstrādes produktu ārējā tirdzniecība 2003.-2005. gadā

	Eksports						Imports					
	2003		2004		2005		2003		2004		2005	
	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t
Svaiga, atdzesēta cūkgaļa	11	2712	22	2449	123	1205	9987	802	10595	1090	15883	1146
Saldēta cūkgaļa	38	1028	31	2561	144	1577	7091	625	6120	842	8292	965
Cūkas tauki	0,1	1937	0,4	853	30	725	4512	321	1892	438	1089	470
Sālīta, žāvēta cūkgaļa	3	2961	7	4134	6	4254	915	764	1191	906	1038	1028
Cūkgaļas konservi	886	949	993	764	1083	916	108	2263	252	1419	641	1441

Avots: CSP

5.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze cūku sektorā

5.3.1. Ķēdes attīstība un vertikālā koordinācija

5-7.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde cūkgaļas sektorā

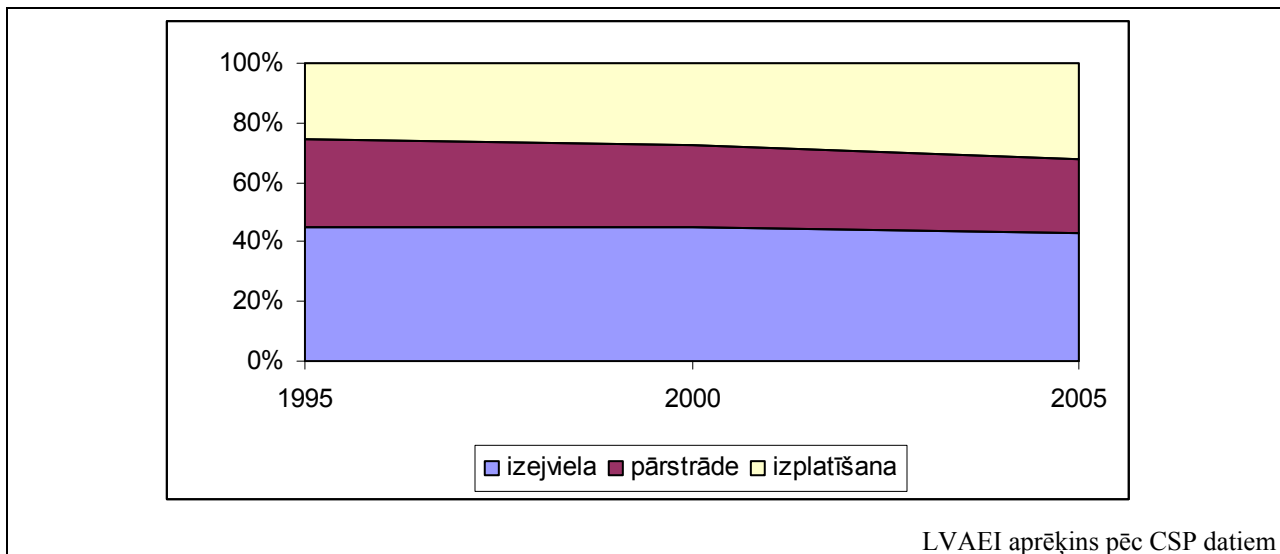
3-1.attēls attēlā shematiski attēlota produktu vērtības veidošanās ķēde cūkgaļas sektorā. Kopumā ķēdē izdalāmi četri vērtības pievienošanas posmi – resursu ražošana, apstrāde, pārstrāde un tirdzniecība.

Ņemot vērā, ka vairāk nekā 82% no saražoto cūkgaļas resursu nonāk pārstrādē, tad produktu vērtības veidošanās ķēde cūkgaļas sektorā vērtējama kā viendabīga.

Tā kā vietēji saražoto cūkgaļas resursu nepietiek, lai palielinātu pieejamo pārstrādes jaudu noslodzi ķēdē tiek importēti gan dzīvas cūkas – kaušanai, gan iepirkta svaiga, atdzesēta un saldēta cūkgaļa – tālākai pārstrādei.

Sektorā vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes virzienā no lejas uz augšu (shēmas griezumā), kad, lai nodrošinātu turpmāko pārstrādi ar nepieciešamo izejvielu, daži pārstrādes uzņēmumi ir iesaistījušies resursu ražošanas posmā. Kā arī atsevišķas saimniecības pašas veic saražotās cūkgaļas pārstrādi. Cūkgaļas sektorā produktu vērtības veidošanās ķēdē pagaidām nevienā no posmiem nav vērojama ķēdes dalībnieku kooperācija.

Izplatīta ir ķēdes dalībnieku sadarbība uz savstarpējā izdevīguma pamata (līgumattiecības), kas pēc būtības nenodrošina attiecību ilglaicīgumu. Ņemot vērā, ka dažādiem ķēdes dalībniekiem katram ir savi biznesa mērķi, sadarbība, ko saista tikai cenas, iespējams, kvalitātes izdevīgums var pārtraukties, mainoties situācijai tirgū un tirgus spēku sadalījumam.

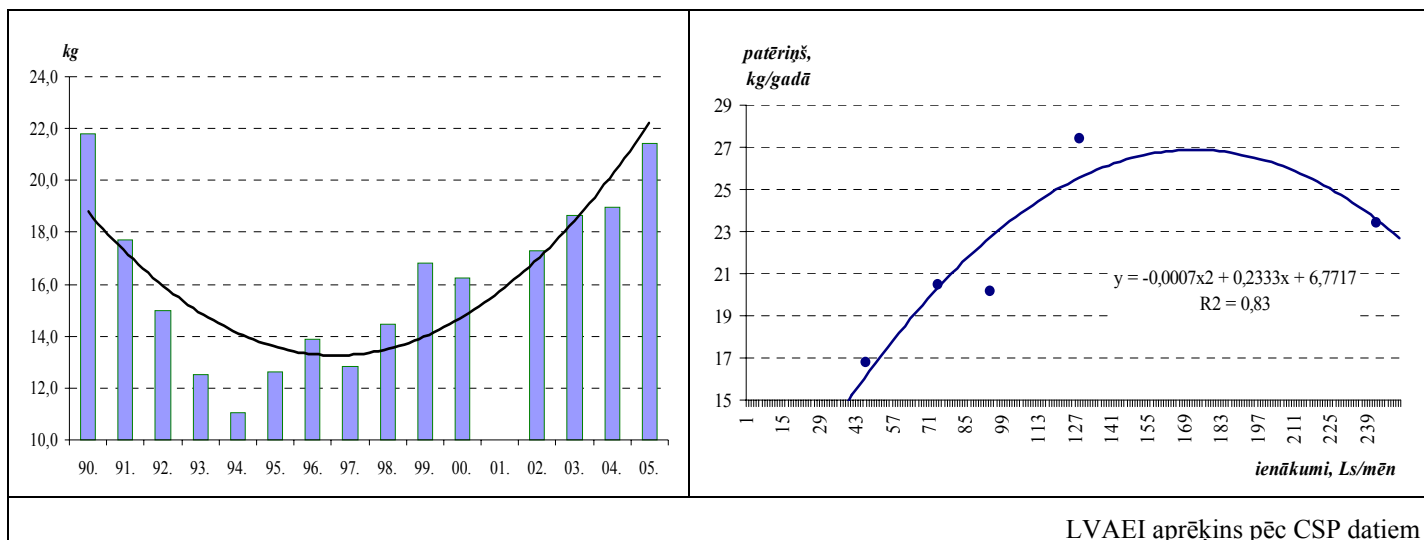

5-8.attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkcijas realizācijas īpatsvars cūkgaļas galpatēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.

5-8.attēls redzams, ka izjūtot „spiedienu” no produkcijas realizētāju puses, cūkgaļas pārstrādātāju īpatsvars cūkgaļas mazumcenas veidošanā samazinās, pārstrādātāji nespēj paaugstināt savas produkcijas cenas, atbilstoši izejvielu cenu kāpumam.

5.3.2. Cūkgaļas produktu patēriņš

Cūkgaļas patēriņam analizētajā periodā no 1990. – 2005.gadam vērojams straujš kritums periodā no 1990. – 1994.gadam, kam sekojis patēriņa pieaugums un rezultātā cūkgaļas patēriņam ir izteikta pozitīvas attīstības tendence (skat. 5-9. attēls), kas ietekmējusi arī gaļas produktu kopējā patēriņa pozitīvo tendenci (4-11.attēls). 2005.g. cūkgaļas patēriņš sastādīja 21,4 kg cilv./gadā, tas salīdzinot ar citās valstīs vērojamo cūkgaļas patēriņu arvien ir zems. Vācijā vidējais cūkgaļas patēriņš – 55 kg, Dānijā – 63-64 kg, bet Austrijā – tikai 10-11 kg cilv./gadā.

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

5-9. attēls. Cūkgaļas patēriņš 1990.-2005.g., kg. uz vienu mājsaimniecības locekli gadā un cūkgaļas patēriņš kg/gadā atkarībā no ienākumiem

Positīvas patēriņa tendences ir desu izstrādājumiem, kūpinājumiem, gaļas pusfabrikātiem, gaļas konserviem. Desu izstrādājumu patēriņš no 1994.g. līdz 2005.g. palielinājās par 92%, bet pusfabrikātu – 3,5 reizes.

5.4. Secinājumi

- 1) Produktu vērtības veidošanās ķēdei cūkgaļas sektorā ir viendabīgs raksturs, jo 82% no vietēji saražotajiem cūkgaļas resursiem nonāk tālāk pārstrādē. Ķēdē fragmentāri vērojama vertikālā integrācija, kad atsevišķi pārstrādes uzņēmumi iesaistījušies resursu ražošanas posmā, kā arī atsevišķas cūkkopības saimniecības piedalās gaļas pārstrādē. Kopumā produktu vērtības veidošanās ķēde cūkgaļas sektorā vērtējama kā vāji attīstīta, jo vietēji ražotās cūkgaļas resursu nepietiek, lai nodrošinātu cūkgaļas produktu ražošanu pašapgādes līmenī, līdz ar to notiek izejvielu imports. Cūkgaļas sektorā nevienā no vērtības pievienošanas posmiem nav vērojama horizontālā kooperācija starp ķēdes dalībniekiem.
- 2) Cūkgaļas sektoram līdz šim nav bijuši nozīmīga ietekme uz kādu no analizējamo sektoru pievienotās vērtības ķēžu attīstību. Tomēr, ņemot vērā, ka cūkgaļas sektors veido pieprasījumu pēc lopbarības, kas ir nozīmīgs graudu pārstrādes produkts, nākotnē cūkgaļas sektora attīstībai varētu būt nozīmīga ietekme uz graudu sektoru un lopbarības graudu tirgus ietilpību, ja graudu sektorā attīstīsies īpašo lopbarības graudu ražošana.
- 3) Cūkgaļas produktu patēriņā pēdējo desmit gadu laikā vērojama pozitīva pieauguma tendence, gan kopumā, gan vērtējot cūkgaļas produktu patēriņu atkarībā no iedzīvotāju ienākuma līmeņa, tomēr tas arvien ir zems, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, līdz ar to nākotnē varētu būt prognozējams cūkgaļas produktu patēriņa arī turpmāks pieaugums.
- 4) Priekšlikumi pievienotās vērtības paaugstināšanai cūkgaļas sektorā apkopoti šā pārskata 8.2.3. sadaļā.
- 5) Saskaņā ar ES cūkgaļas resursu cenu prognozēto tendenci, arī Latvijas cūkgaļas resursu cenai turpmāko gadu laikā prognozējama lēna krišanās tendence. Prognozēts, ka cūkgaļas resursu ražošanas apjomi Latvijā pakāpeniski pieaugs, tomēr, ņemot vērā, ka sektors

neapgādā vietējo patēriņu pašaugāes līmenī, turklāt patēriņā prognozējams cūkgaļas patēriņa pieaugums, arvien nozīmīgs saglabāsies cūkgaļas un tās produktu imports (3. pielikums).

5.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums cūkgaļas sektorā

- 1) Cūkgaļas resursu ražošanas posmā darbojas vairāk nekā 40 tūkst. saimniecību, sektorā vērojams augsts saražoto resursu pašpatēriņa līmenis, kas tādējādi sadrumstalo resursu ražošanu un rada:
  - ◆ grūtības nodrošināt viendabīgu ražotās produkcijas kvalitāti un apjomu;
  - ◆ apgrūtina un sadārdzina saražoto resursu iesaisti pārstrādē.
- 2) Cūkgaļas resursu vietējās ražošanas apjomi ir nepietiekami, lai nodrošinātu cūkgaļas pārstrādes produktu ražošanu pašapgādes līmenī, ne tuvu nepretendējot uz tādu resursu līmeni, kas nepieciešams, lai pilnvērtīgi noslogotu gaļas apstrādē un pārstrādē izveidotās gaļas produktu ražošanas tehniskās jaudas. Tehnisko jaudu nepilnīga noslodze mazina gaļas produktu ražošanas efektivitāti pārstrādes posmā, tādējādi mazina sektora kopējās attīstības un konkurētspējas iespējas.
- 3) Cūkgaļas resursu ražošanas posmā ražošanas izmaksu struktūrā augsts ir lopbarības iegādes izmaksu īpatsvars (65%). SUDAT izdalītajā cūkkopības un putnkopības specializācijā arī citās valstīs, ne tikai Latvijā lopbarības iegādes izmaksas ir augstas, tomēr tās nesasniedz 65%, kā aprēķināts saimniecību izlasē, kurā ieņēmumi no cūkkopības veido 96% no kopējās realizētās produkcijas vērtības.
- 4) Cūkgaļas pārstrādē, līdzīgi kā liellopu gaļas pārstrādē dominē *zemas cenas masu produkti* (svaiga, atdzesēta un saldēta cūkgaļa), kuras realizācijas cenu tirgū gaļas produktu pārstrādes uzņēmumi nevar ietekmēt, mazo ražošanas apjomu, sadrumstalotās ražošanas un savstarpējas sadarbības trūkuma dēļ.
- 5) Produktu vērtības veidošanās ķēdē cūkgaļas sektorā vērojamas vertikālās integrācijas pazīmes virzienā no lejas uz augšu, lai nodrošinātu pieejamo jaudu pilnīgāku noslodzi, daži pārstrādes uzņēmumi ir iesaistījušies resursu ražošanas posmā. Cūkgaļas sektorā produktu vērtības veidošanās ķēdē pagaidām nevienā no posmiem nav vērojama ķēdes dalībnieku kooperācija.

6. Graudu sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze

6.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze graudu ražošanas sektorā

6.1.1. Graudu ražošanas struktūra, apjomi un cena

Pēdējo četru gadu laikā graudaugu sējplatības Latvijā patstāvīgi ir palielinājušās un 2005. gadā sasniedza 468,5 tūkst. ha, kas salīdzinot ar 2000. gadu ir par 12% vairāk. Līdz ar graudaugu sējplatību palielināšanos, ir palielinājusies arī iegūtā graudu kopražā. 2005. gada graudu kopražā bija 1,314 milj. tonnas, un tas ir par 42% vairāk kā 2000. gadā. Graudu kopražas palielināšanos ir veicinājis jau iepriekš pieminētais sējplatību pieaugums, gan arī graudaugu ražības rādītāju paaugstināšanās. 2005. gadā vidējā graudaugu ražība bija 2,8 t/ha (skat. 6.1.tabula).

6.1.tabula. Graudaugu sējplatības, kopražā un vidējā ražība Latvijā no 2000. līdz 2005. gadam

Gads	Sējplatības		Kopražā		Vidējā ražība	
	(tūkst.ha)	%, salīdzinot ar 2000.gadu	(tūkst. tonnas)	%, salīdzinot ar 2000.gadu	(cnt/ha)	%, salīdzinot ar 2000.gadu
2000	420,0	100%	923,6	100%	22,0	100%
2001	443,7	106%	928,0	101%	20,9	95%
2002	414,9	99%	1028,5	111%	24,8	113%
2003	428,5	102%	932,4	101%	21,8	99%
2004	436,7	104%	1059,5	115%	24,3	111%
2005	468,5	112%	1313,8	142%	28,0	127%

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

Vērtējot graudaugu audzēšanas apmērus dažādās saimniecību grupās, ir redzams, ka 2005. gadā 63% no kopējām graudaugu sējplatībām bija saimniecībās, kurās graudaugu sējplatības pārsniedza 50 ha, bet iegūtā raža šai saimniecību grupā bija 71% apmērā no kopražas valstī (skat. 6.2.tabula). Vismazākais sējplatību īpatsvars bija saimniecību grupā līdz 5 ha graudaugu – 10% no visām sējplatībām, un šajās saimniecībās tika saražoti 7% no kopējā graudu daudzuma valstī.

6.2.tabula. Graudaugu audzēšanas apjomi saimniecību grupās 2004. un 2005. gadā

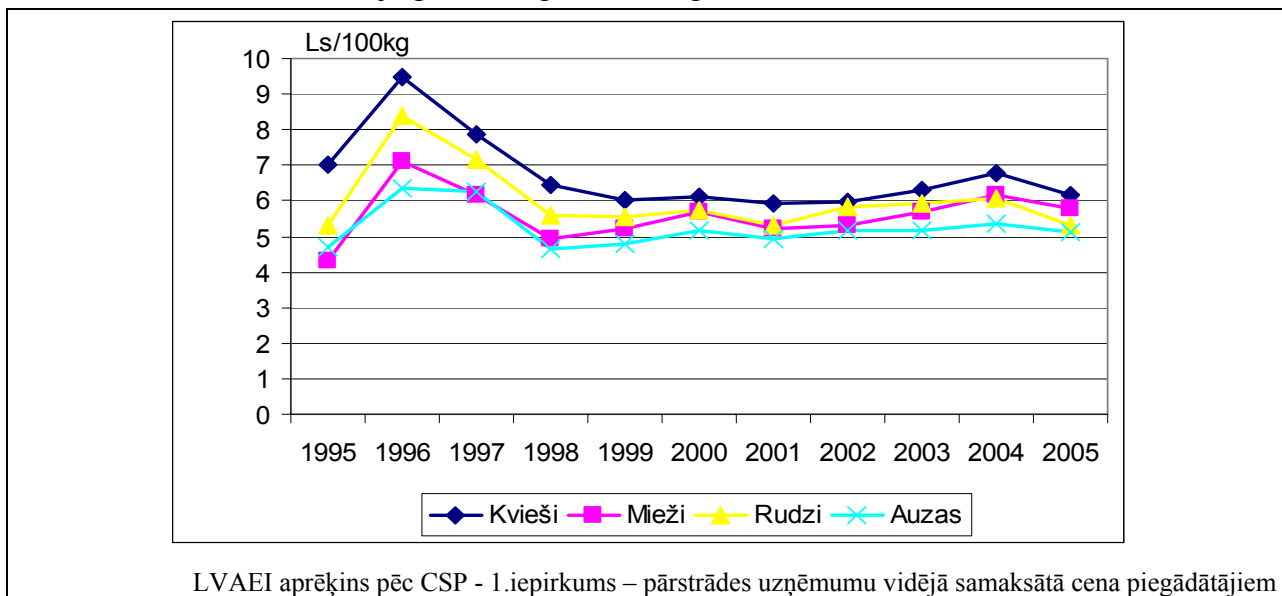
	Saimniecībās līdz 5 ha			Saimniecībās no 5 - 50 ha			Saimniecībās virs 50 ha			Kopā		
	Sējumu platības (tūkst. ha)	Kopražā (tūkst.t)	Vidējā ražība (t/ha)	Sējumu platības (tūkst. ha)	Kopražā (tūkst.t)	Vidējā ražība (t/ha)	Sējumu platības (tūkst. ha)	Kopražā (tūkst.t)	Vidējā ražība (t/ha)	Sējumu platības (tūkst. ha)	Kopražā (tūkst.t)	Vidējā ražība (t/ha)
Kopā 2004	53	94	1,78	126	2351	1,86	257	729	2,84	437	1059	2,43
Kopā 2005	47	97	2,08	126	284	2,26	296	933	3,15	469	1314	2,80
% no kopējā apjoma 2005.g.	9,9	7,4		26,8	21,6		63,2	71,0		100,0	100,0	

Avots: LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

Salīdzinot dažādu saimniecību īpatsvara (gan sējplatības, gan kopražas) izmaiņas pēdējā gada laikā ir redzams, ka ir palielinājies lielo saimniecību (virs 50 ha) īpatsvars. Sējplatību īpatsvars šais saimniecībās ir palielinājies no 59% 2004. gadā līdz 63% 2005. gadā, bet kopražā

palielinājās no 69% līdz 71% 2005. gadā. Pārējās divās saimniecību grupās sējplatību īpatsvars pēdējā gada laikā ir samazinājies par dažiem procentpunktiem, bet kopražā saimniecību grupā no 5 ha līdz 50 ha ir palikusi 2004. gada līmenī – 22%. Saimniecību grupā līdz 5 ha graudaugu, kopražas īpatsvars pēdējā laikā ir samazinājies par 2 procentpunktiem, no 9% no kopražas 2004. gadā līdz 7% 2005. gadā.

Analizējot vidējās graudaugu iepirkumu cenas ir redzams, ka graudu cenām pēdējos gados ir izteiktas svārstības, tām nav izteikts izmaiņu virziens, graudu vidējā cena atkarīga no graudu kopražas katrā konkrētajā gadā (skat. 6-1.attēlu). Tomēr, ņemot vērā, ka graudu nozare Latvijā nodrošina pašapgādei nepieciešamo graudu apjomu, kā arī pārsniedz to labas ražas gados, graudu cenu lielā mērā diktē situācija graudu tirgū ES mērogā.

6-1.attēls. Graudu ražotāju cenu dinamika (LVL 100kg)

Vērtējot apstākli, ka pēdējo gadu tendence ir arvien paplašināties graudaugu sējumiem, svarīgs apstāklis ir vēl teorētiski pieejamās zemes platības lauksaimnieciskās ražošanas paplašināšanai.

2005. gadā 17% no visas lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) netika apstrādāta. Šeit ir vērojamas būtiskas atšķirības starp reģioniem. Vismazāk procentuāli neizmantotā LIZ atrodas Zemgales reģionā (8%), bet pārējos reģionos neizmantotās LIZ īpatsvars ir lielāks par 18%, jo sevišķi atšķiras Vidzemes līča reģions, kurā 26% no LIZ netiek apstrādātas (skat. 6.3.tabula). Līdz ar to, neņemot vērā iespējamās strukturālās pārmaiņas LIZ izmantošanā, graudaugu sējplatības teorētiski būtu iespējams paplašināt.

6.3.tabula. Izmantotā un neizmantotā LIZ reģionos 2005. gadā

	Izmantojamā LIZ (ha)	Neizmantotā LIZ (ha)	Neizmantotā LIZ % pret kopējo LIZ
1.reģions – Kurzeme	248491	58333	19%
2.reģions – Zemgale	393506	32750	8%
3.reģions – Vidzemes līcis	103481	36743	26%
4.reģions – Viduslatvija	274635	75595	22%
5.reģions – Centrālā Latvija	275718	61974	18%

6.reģions – Austrumlatvija	409468	92974	19%
Kopā Latvijā	1705299	358369	17%

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem (2005. gada lauku saimniecību struktūras apsekojums)

6.1.2. Graudu ražošanas izmaksas

Analizējot izmaksu datus SUDAT saimniecībās ar specializāciju laukopībā, redzams, ka 2004.gadā uz 1 ha vidējās izmaksas saimniecībā bija 457 Ls, kas ir par 26% vairāk nekā 2003.gadā, izmaksas uz 1 produkcijas latu 2004. gadā šajās saimniecībās ir palikušas salīdzinoši nemainīgas. Izmaksas pa atsevišķiem izmaksu posteņiem attēlotas 6.4.tabula.

6.4.tabula. Izmaksas laukaugu specializācijas saimniecībās 2002.-2004.gadā

	Izmaksas uz 1ha			Izmaksas uz produkcijas 1 Ls			Izmaiņas	
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2004/2003	2004/2003
Izmaksas kopā	341	362	457	0,98	0,97	0,95	126%	98%
Starppatēriņš kopā	255	269	336	0,74	0,72	0,69	125%	97%
Specifiskās izmaksas kopā	141	158	195	0,41	0,42	0,40	123%	95%
Augkopības izmaksas	102	108	144	0,29	0,29	0,30	134%	104%
-sēklas materiāls	33	31	38	0,09	0,08	0,08	121%	94%
-mēslojums	44	45	61	0,13	0,12	0,13	136%	106%
-augu aizsardzības līdzekļi	24	26	36	0,07	0,07	0,07	139%	108%
-pāējās spec. augkop. izmaksas	5	6	10	0,02	0,02	0,02	172%	133%
Lopkopības izmaksas	30	28	32	0,09	0,07	0,07	117%	90%
Pārējo nozaru izmaksas	10	23	18	0,03	0,06	0,04	78%	60%
Pieskaitāmās izmaksas	114	110	145	0,33	0,29	0,30	132%	102%
Ēļu un tehnikas uzturēšanai	26	21	26	0,08	0,06	0,05	122%	95%
Degvielas un materiāli	45	50	70	0,13	0,13	0,15	142%	110%
Elektrība un kurināmais	5	7	8	0,01	0,02	0,02	123%	95%
Pakalpojumi, tehnikas noma	7	14	19	0,02	0,04	0,04	140%	108%
Pārējās izmaksas	31	22	21	0,09	0,06	0,04	98%	76%
Izmaksu korekcija zažās gadam	-4	-3	-5	-0,01	-0,01	-0,01	149%	115%
Nolietojums	44	50	66	0,13	0,13	0,14	132%	103%
Ārējās izmaksas	42	43	55	0,12	0,12	0,11	127%	99%
Algotais darbspēles	27	27	32	0,08	0,07	0,07	119%	93%
Nomas maksa	6	7	9	0,02	0,02	0,02	130%	101%
Procentu maksājumi	9	9	14	0,03	0,02	0,03	148%	115%
Ražošanas nodokļi un nodevas	4	4	5	0,01	0,01	0,01	129%	100%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Analizējot vidējās ražošanas izmaksas laukaugu specializācijas saimniecībās redzams, ka starppatēriņa īpatsvars no saražotās produkcijas vērtības ir būtiski lielāks maza ekonomiskā lieluma saimniecībās, palielinoties saimniecības lielumam, palielinās to izmaksu īpatsvars, kas nepieciešams darbaspēka algošanai (skat. 6.5.tabula), tomēr arī kopējo izmaksu īpatsvars *lielajās* saimniecībās ir ievērojami zemāks nekā *mazajās* saimniecībās.

6.5.tabula. Ražošanas izmaksas laukaugu specializācijas saimniecībās atkarībā no lieluma

	Vidēji saimn.	< 4 ELV	4 - 8 ELV	8 - 16 ELV	16 - 40 ELV	40 - 100 ELV	100 - 250 ELV	> 250 ELV
Izmaksas kopā (2004.g.)	95%	95%	97%	98%	92%	98%	96%	90%
Starppatēriņš kopā	69%	73%	79%	75%	71%	68%	68%	62%
Specifiskās izmaksas kopā	40%	31%	46%	41%	44%	39%	41%	37%
Augkopības izmaksas	30%	14%	24%	27%	28%	33%	33%	34%
Pirktā sēkla, stādi	5%	2%	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Pašražotā sēkla, stādi	3%	4%	5%	4%	3%	4%	2%	2%
Pirktais mēslojums	12%	3%	9%	11%	11%	14%	15%	14%
Pašražotais mēslojums	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%	0%
Augu aizsardzības līdzekļi	7%	2%	3%	5%	6%	8%	10%	11%
Pārējās specifiskās izmaksas	2%	1%	0%	2%	3%	3%	1%	3%

Lopkopības izmaksas	7%	8%	19%	8%	9%	3%	5%	3%
Pārējo nozaru izmaksas	4%	10%	2%	6%	7%	3%	2%	0%
Pieskaitāmās izmaksa	30%	41%	37%	34%	27%	30%	29%	26%
Nolietojums	14%	12%	14%	15%	12%	18%	15%	10%
Ārējās izmaksas	11%	9%	4%	8%	8%	13%	13%	17%
Algotais darbspēks	7%	5%	1%	5%	5%	8%	6%	11%
Nomas maksa	2%	1%	2%	2%	1%	1%	2%	3%
Procentu maksājumi	3%	4%	2%	2%	3%	3%	4%	2%
Ražošanas nodokļi un nodevas	1%	1%	2%	2%	1%	1%	1%	1%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Lai analizētu specializēto graudaugu sektora saimniecību ražošanas izmaksu struktūru, pētījuma ietvaros izveidota saimniecību izlase, kurā vidēji graudaugu produkcijas vērtība veido 99% no saimniecības ieņēmumiem (neieskaitot subsīdijas). Lielāko īpatsvaru no saražotās graudaugu produkcijas vidēji veido kviešu audzēšana (44% no ieņēmumiem, neieskaitot subsīdiju ieņēmumus). Rudzu audzēšana vidēji saimniecībā veido 16%, bet miežu – 34% no saimniecības ieņēmumiem (neieskaitot subsīdijas).

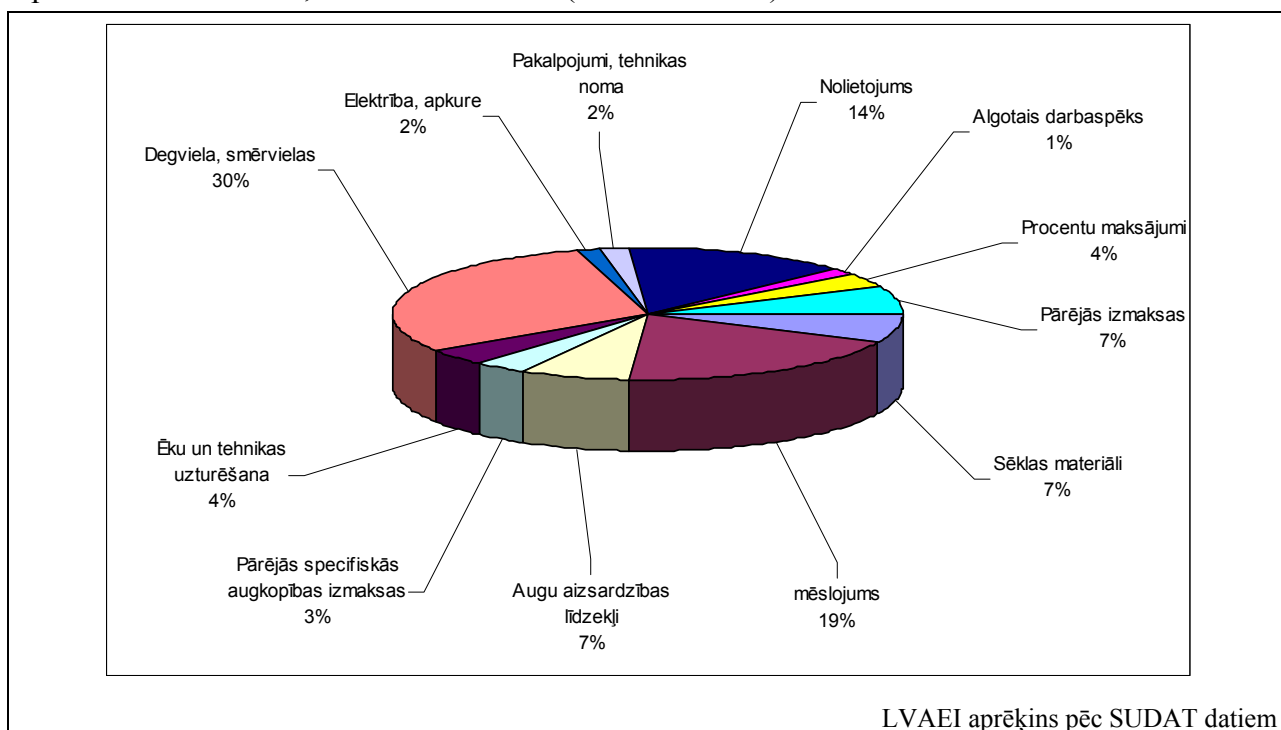
Graudaugu sektora saimniecību izlasē ražošanas izmaksas ir bijušas 106% apmērā no kopējās saražotās produkcijas vērtības (saimniecības ieņēmumi, neieskaitot subsīdijas). No kopējām izmaksām lielāko daļu veido starppatēriņš – 87% no saražotās produkcijas vērtības. Starppatēriņā nozīmīgākās izmaksu pozīcijas ir izmaksas par degvielu un smērvielām, pirktu mēslojumu, augu aizsardzības līdzekļiem, kā arī pašražoto sēklas materiālu. Būtiska izmaksu pozīcijas ir arī pamatlīdzekļu nolietojums, kas veido 14% pret kopējo produkcijas vērtību.

6.6.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā graudu saimniecību izlasē 2004.gadā (%)

	Izmaksu pozīciju min., max. un vidējais īpatsvars		
	Vidēji izlasē	Min. īpatsvars izlasē	Max. īpatsvars izlasē
Izmaksas kopā	106%	68%	175%
Starppatēriņš kopā:	87%	57%	141%
Specifiskās izmaksas kopā:	38%	20%	52%
Augkopības izmaksas	38%	20%	52%
- pirktā sēkla, stādi	1%		4%
- pašražotā sēkla, stādi	6%		11%
- pirktais mēslojums	20%	9%	34%
- pašražotais mēslojums			
- augu aizsardzības līdz.	7%	1%	26%
- pārējās specif. augkop. izmaksas	3%		17%
Pieskaitāmās izmaksas	46%	22%	107%
Ēku un tehnikas uzturēšana	5%	0%	11%
Degviela, smērvielas	36%	17%	107%
Elektrība, apkure	2%		8%
Pakalpojumi, tehnikas noma	2%		12%
Pārējās pieskaitāmās izmaksas	2%		7%
Izmaksu korekcija ražas gadam	3%	-17%	56%
Nolietojums:	14%	1%	36%
Ārējās izmaksas:	8%	0%	14%
Algotais darbspēks	7%		13%
Nomas maksa	0%		1%
Procentu maksājumi	1%		2%
Ražošanas nodokļi un nodevas	1%		3%

LVAEI aprēķins pēc SUDAT datiem

Kopējais izmaksu īpatsvars saražotās produkcijas vērtībā vidēji veidoja 106%, ar augstāko īpatsvaru izlasē 175%, bet zemāko – 68% (skat. 6.6.tabula).

6-2.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra graudkopības izlases saimniecībās 2004.gadā (%)

Pati lielākā izmaksu grupa šajās saimniecībās bija izmaksām par degvielu un smērvielām, kuras īpatsvars veido 30% no visām izmaksām, tālāk seko izdevumi mēslojumu un augu aizsardzības līdzekļiem, attiecīgi 19% un 7%, un pamatlīdzekļu nolietojums 14%. Sēklas materiāla izmaksas veido 7% no kopējām izmaksām (6.2. attēls).

6.1.3. Saražoto graudu izlietojums

Saražotās graudu produkcijas izlietojuma struktūra ir salīdzinoši stabila, bez izteiktām izmaiņu tendencēm, tomēr kopējais sēklai izmanto graudu apjoma īpatsvars pēdējos gados mazliet samazinās, bet lopbarībai izlietotais graudu apjoms svārstās 28% - 31% robežās. Arī pārstrādes uzņēmumiem pārdotās produkcijas apjoms pēdējos gados ar svārstībām ir 30% - 33% robežās (skat. 6.7.tabula).

6.7.tabula. Saražoto graudu izlietojums

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kopā resursi = krājumi gada sāk. + saražotā produkcija - zudumi	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Patēriņš saimniecībā						
- sēklai	6,32%	6,92%	6,81%	7,41%	6,40%	6,06%
- lopbarībai	23,94%	19,48%	21,02%	20,71%	17,88%	16,64%
- pašpatēriņš	0,47%	0,48%	1,14%	0,23%	0,33%	0,22%
- cits patēriņš	0,82%	2,19%	1,27%	0,28%	0,41%	0,34%
Pārdots						
- pārstrādei	28,82%	34,9%	33,88%	30,22%	33,59%	32,5%
- sēklai	1,44%	1,34%	0,98%	0,98%	0,55%	0,5%

- lopbarībai	6,6%	5,52%	7,03%	10,96%	10,42%	13,88%
Krājumi gada beigās	31,59%	29,17%	27,85%	29,21%	30,42%	29,85%

LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

6.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze graudu apstrādes un pārstrādes sektorā

6.2.1. Graudu pārstrādes produktu ražošanas struktūra ražošanas apjomā un cena

Saskaņā ar CSP apkopoto informāciju 2005. gadā graudu malšanas un gatavās lopbarības ražošanas nozarē darbojās 28 uzņēmumi, kuros rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti vismaz 20 strādājošie vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs 300 tūkst. Ls.

To kopējā graudu pārstrādes produkcijas realizācijas vērtība 2005.gadā bija LVL 46,6 milj. Analizējot graudu pārstrādes nozares uzņēmumu koncentrācijas pakāpi, ir redzams, ka četru lielāko graudu pārstrādes uzņēmumu realizētās produkcijas vērtība veido 79% no kopējās šo uzņēmumu realizētās produkcijas, bet desmit lielākie uzņēmumi 2005. gadā realizēja 98% no iepriekš minēto 28 uzņēmumu kopējā realizētā graudu pārstrādes produktu apjoma vērtības (skat. 6.8.tabula). Tādējādi Latvijas iekšējā tirgus ietvaros graudu pārstrādes nozarei ir salīdzinoši augsta tirgus spēku koncentrācijas pakāpe, tomēr gan katra atsevišķā graudu pārstrādātāja, gan visas nozares kopumā ražošanas apjomi ir niecīgi, un nespēj ietekmēt tirgus attīstību (ir cenas ņēmēji).

6.8.tabula. Graudu pārstrādes uzņēmumu tirgus koncentrācija Latvijā 2005. g.

	2005	
	Tūkst. Ls	%
Kopējie realizācijas apjomi 4 lielākajiem graudu malšanas produktu un gatavās lopbarības ražošanas uzņēmumiem	36661,8	79%
Kopējie realizācijas apjomi 10 lielākajiem graudu malšanas produktu un gatavās lopbarības ražošanas uzņēmumiem	45680,9	98%
Kopējie realizācijas apjomi visos graudu pārstrādes uzņēmumos	46647,7	100%

Avots: CSP

Sākot ar 2003. gadu pārstrādes uzņēmumu iepirktais graudu apjoms katru gadu ir palielinājies, un 2005. gadā pārstrādes uzņēmumi iepirka 535,2 tūkst. t graudus. Lielāko daļu no tiem veidoja kvieši – 66%. Pēdējā gada laikā izteikti palielinājies ir iepirkto miežu apjoms (palielinājies par 25% salīdzinot ar iepriekšējo gadu), bet samazinājies ir iepirkto rudzu daudzums – par 30% (6.9.tabula).

6.9.tabula. Pārstrādes uzņēmumu iepirktais graudu apjoma dinamika 2000.-2005.gadam

	Graudaugi		Kvieši		Rudzi		Griķi		Mieži		Auzas		Pārējie graudaugi	
	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000	1000 t	% pret 2000
2000	330,4		247,1		38,2		2,5		32,2		6,1		3,8	
2001	430,5	130%	316,2	128%	60,9	159%	4,3	174%	40,9	127%	2,7	43%	5,1	134%

2002	434,2	131%	310,6	126%	63,1	165%	1,9	78%	45,3	140%	7,5	122%	5,8	152%
2003	369,4	112%	244,4	99%	53,2	139%	2,8	113%	55,1	171%	9,0	146%	4,9	128%
2004	452,3	137%	278,5	113%	63,3	165%	1,9	77%	82,6	256%	19,9	324%	6,2	162%
2005	535,2	162%	351,4	142%	44,8	117%	2,5	102%	103,5	321%	23,4	381%	9,6	252%

LVAEI aprēķins pēc CSP – 1. iepirkums 2000. līdz 2005. gadam datiem

2005. gadā saražotās graudu maššanas produktu, cietes un cietes ražošanas produktu vērtība attiecībā pret iepriekšējo gadu palielinājās par 2,3%. 2005. gadā šīs grupas produkti tika realizēti vairāk nekā tika saražoti, tas nozīmē, ka tika realizēti produkcijas krājumi no iepriekšējiem gadiem. Vietējā tirgū realizētās produkcijas īpatsvars samazinājās – no 88% 2004. gadā līdz 85% 2005. gadā (6.10.tabula).

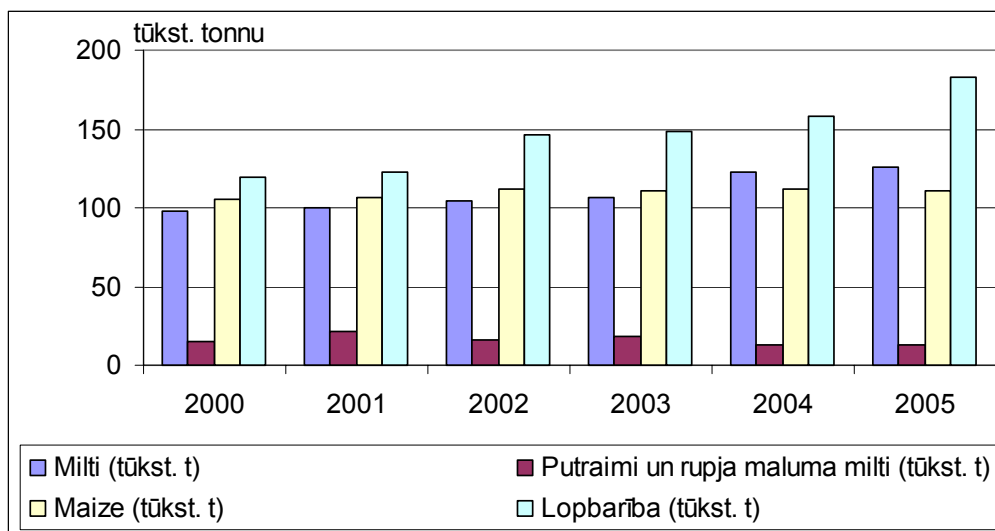
6.10.tabula. Graudu maššanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana 2004.-2005.g.

	Produkcija* (tūkst. Ls)	Realizēts (tūkst. Ls)			
		vietējā tirgū		eksportēts	
2004	25 647	22 999	88%	3 233	12%
2005	26 248	22 930	85%	3 960	15%

* realizētā produkcija visos sabiedriskā un privātā sektora uzņēmumos, kur rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti 20 un vairāk cilvēku, vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs 300 tūkst. latu.

Avots: CSP

Galveno valstī saražoto graudu pārstrādes produktu realizācijas apjoms pēdējos sešos gados ir bijis visai mainīgs, atkarībā no produkcijas veida. Realizētajam miltu apjomam ir tendence gadu no gada palielināties un 2005. gadā tika realizētas 125,4 tūkst. tonnas miltu. Arī saražotās lopbarības realizācijas apjomiem pēdējo gadu laikā ir tendence palielināties, turpretī putrainu un rupja maluma miltu realizācijas apjomam ir tendence samazināties. Maizes produkcijas realizācijas apjomi pēdējo gadu laikā ir nostabilizējušies mazliet virs 110 tūkst. tonnām (skat. 6-3.attēlā).

* realizētā produkcija visos sabiedriskā un privātā sektora uzņēmumos, kur rūpnieciskajā ražošanā nodarbināti 20 un vairāk cilvēku, vai kuru iepriekšējā gada apgrozījums bijis virs 300 tūkst. latu.

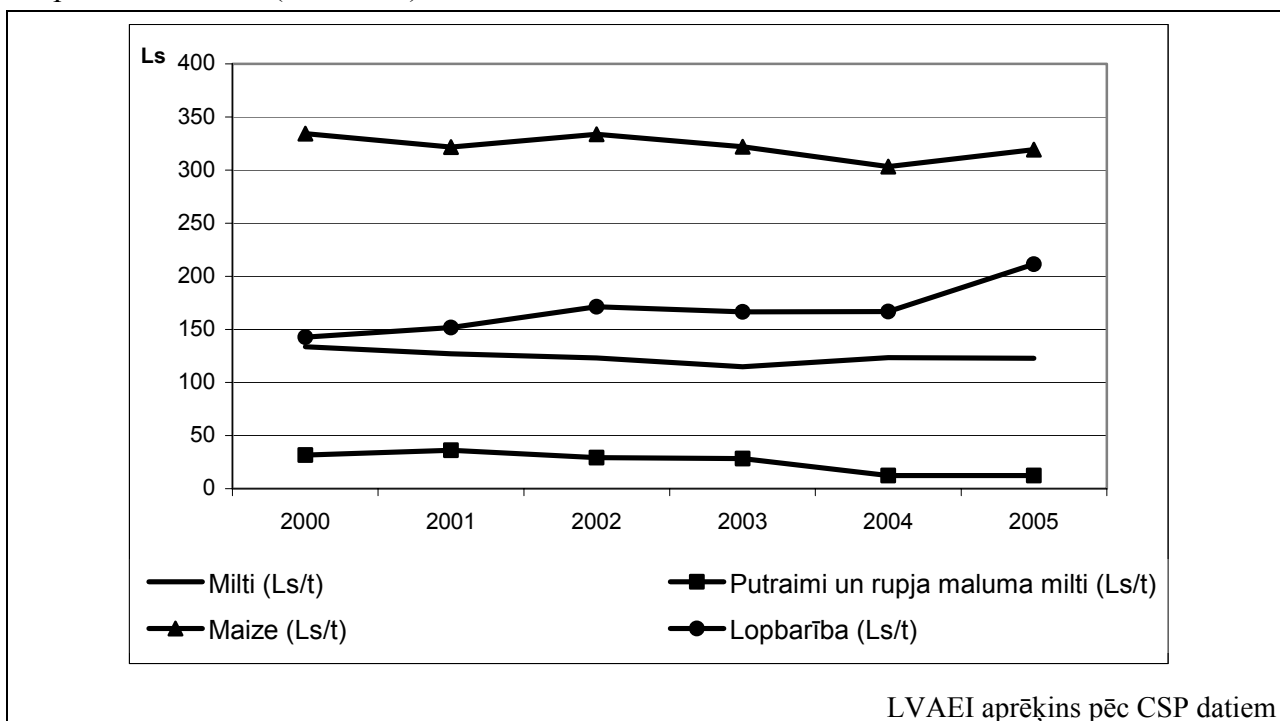
LVAEI aprēķins pēc CSP ikmēneša biļetenu datiem

6-3.attēls. Saražotās produkcijas realizācija* 2000.-2005. gadā

Paralēli graudu malšanai pārtikas un lopbarības ražošanai, attīstās graudu izmantošana spirta ražošanas nodrošināšanai. Tāpat 2005. gadā vienā no lielākajām spirta un bioetanola ražotnē Latvijā SIA “Jaunpagasts plus” tika saražoti 7,23 milj. litri bioetanola, tāda apjoma saražošanai ir nepieciešams apmēram 18 tūkst. tonnas graudi. Publiski pieejā informācija par uzņēmuma ražošanas apjomiem 2006. gadā pirmajā pusgadā norāda, ka ražošanas apjomi šogad ievērojami palielināsies.

Vērtējot lielāko graudu pārstrādes uzņēmumu saražotās produkcijas realizācijas cenu, ir redzams, ka pēdējos gados vienīgi lopbarības realizācijas cenai ir izteikta tendence palielināties, bet miltu, maizes un putrainu pārstrādes uzņēmumu realizācijas vidējā cena, lai arī ar svārstībām, tomēr kopumā samazinās (6-4. attēls).

6-4. attēls. Pārstrādes uzņēmumu vidējās produkcijas realizācijas cenas

Vērtējot galveno graudaugu pārstrādes produktu ārējo tirdzniecību, ir redzams, ka visu galveno graudaugu pārstrādes produktu (preču grupu) eksporta apjomiem ir tendence palielināties. Visvairāk no graudaugu pārstrādes produktiem tiek eksportēti milti, tiem seko putraini un rupja maluma milti un tad maize (6.11.tabula). Zīmīgi, ka visiem graudu pārstrādes produktiem vidējā eksporta cena ir augstāka par vidējo realizācijas cenu Latvijā.

Palielinoties eksporta apjomam, palielinās arī graudu pārstrādes produktu importa apjoms. Importētajai produkcijai vidējā cena ir aptuveni vienāda ar atbilstošo Latvijas produktu eksporta cenu, vienīgi importētās maizes cena ir būtiski augstāka.

6.11.tabula. Graudu pārstrādes produktu ārējā tirdzniecība 2003-2005. gadā

	Eksports			Imports		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005

	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t	t	Ls/t
Milti	7884	110	12163	116	16294	111	2882	138	4215	123	9879	116
Maize	838	391	1075	414	2011	396	1266	566	802	624	1443	608
Putraimi	2265	274	1373	382	6719	165	4453	223	4956	232	8143	166

Avots: CSP

6.2.2. Graudu pārstrādes produktu ražošanas izmaksas

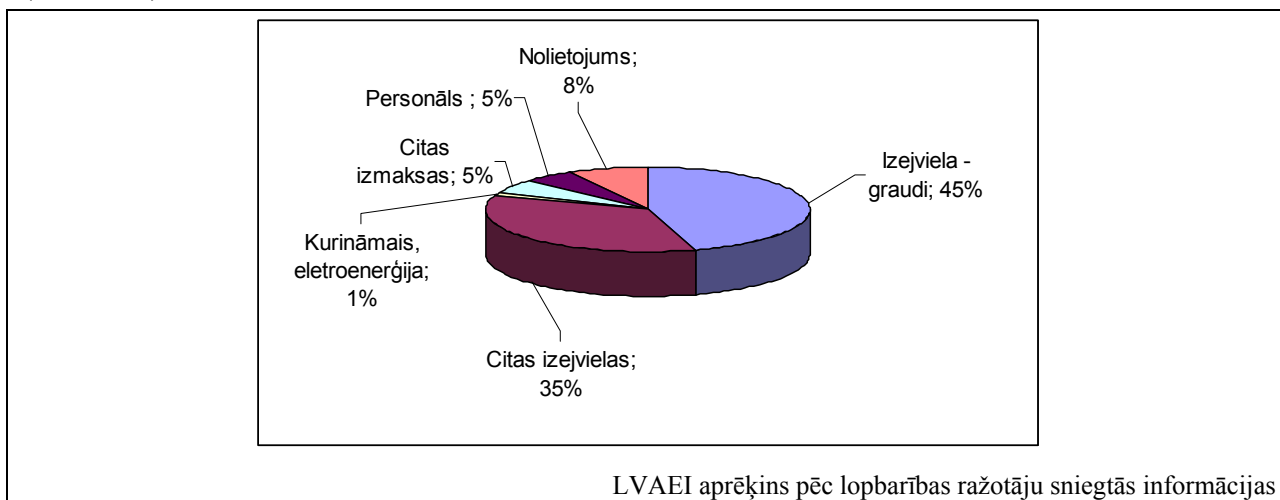
NACE klasifikatora grupā „Graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana”(1.1.-15.6.) ietilpstošo uzņēmumu saimnieciskās darbības finanšu rezultātu apkopojums liecina, ka graudu pārstrādes produktu ražošanas izmaksas kopumā pārsniedz apgrozījumu un peļņu uzņēmumi laika periodā no 2003.-2005.gadam guvuši tikai 2005.gadā pateicoties ieņēmumiem no pārējās saimnieciskās darbības. 6.12.tabula redzams, ka būtiskāko daļu kopējās izmaksās veido produkcijas ražošanas izmaksas, laika periodā no 2003. – 2005.gadam tās ir pieaugušas lēnāk nekā ieņēmumi no produkcijas realizācijas – ražošanas izmaksas palielinājušās par 21%, neto apgrozījums – par 23%.

6.12.tabula. Izmaksu īpatsvars neto apgrozījumā NACE 1.1.-15.5 uzņēmumos 2003.-2005.g. %

Izmaksu pozīcija no PZA	2003.	2004.	2005.
Ražošanas izmaksas	87,5	83,2	85,6
Pārdošanas izmaksas	8,9	12,7	8,6
Administrācijas izmaksas	4,8	3,8	4,4

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

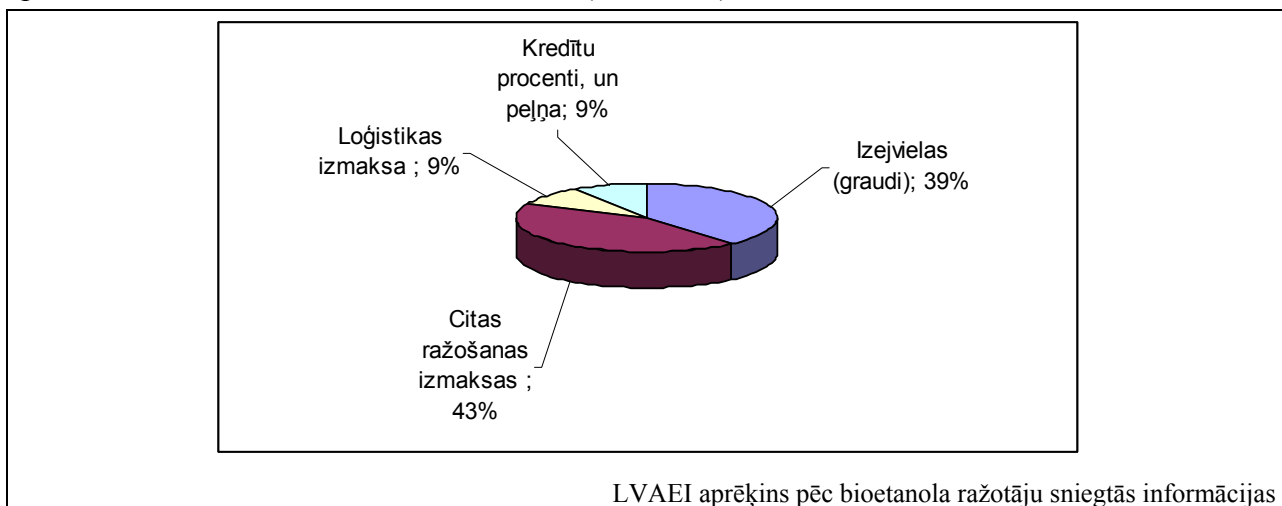
Analizējot ražošanas izmaksu struktūru, kas izstrādāta pēc intervijām ar atsevišķiem graudu pārstrādes produktu ražotājiem, redzams, ka nozīmīgāko daļu lopbarības ražošanas izmaksās veido graudu kā izejvielas iegāde, aptuveni 45% no kopējām produkcijas ražošanas izmaksām, citu izejvielu iegāde 35% no personāla izmaksas – 5% un elektroenerģija un kurināmais – 1% (6-5.attēls).

6-5.attēls. Aptuvena lopbarības ražošanas izmaksu struktūra

Aptuvenā lopbarības ražošanas izmaksu struktūra norāda uz graudu un citu izejvielu (lopbarības piedevu, premiksu) būtisko ietekmi uz lopbarības ražošanas pašizmaksas veidošanos.

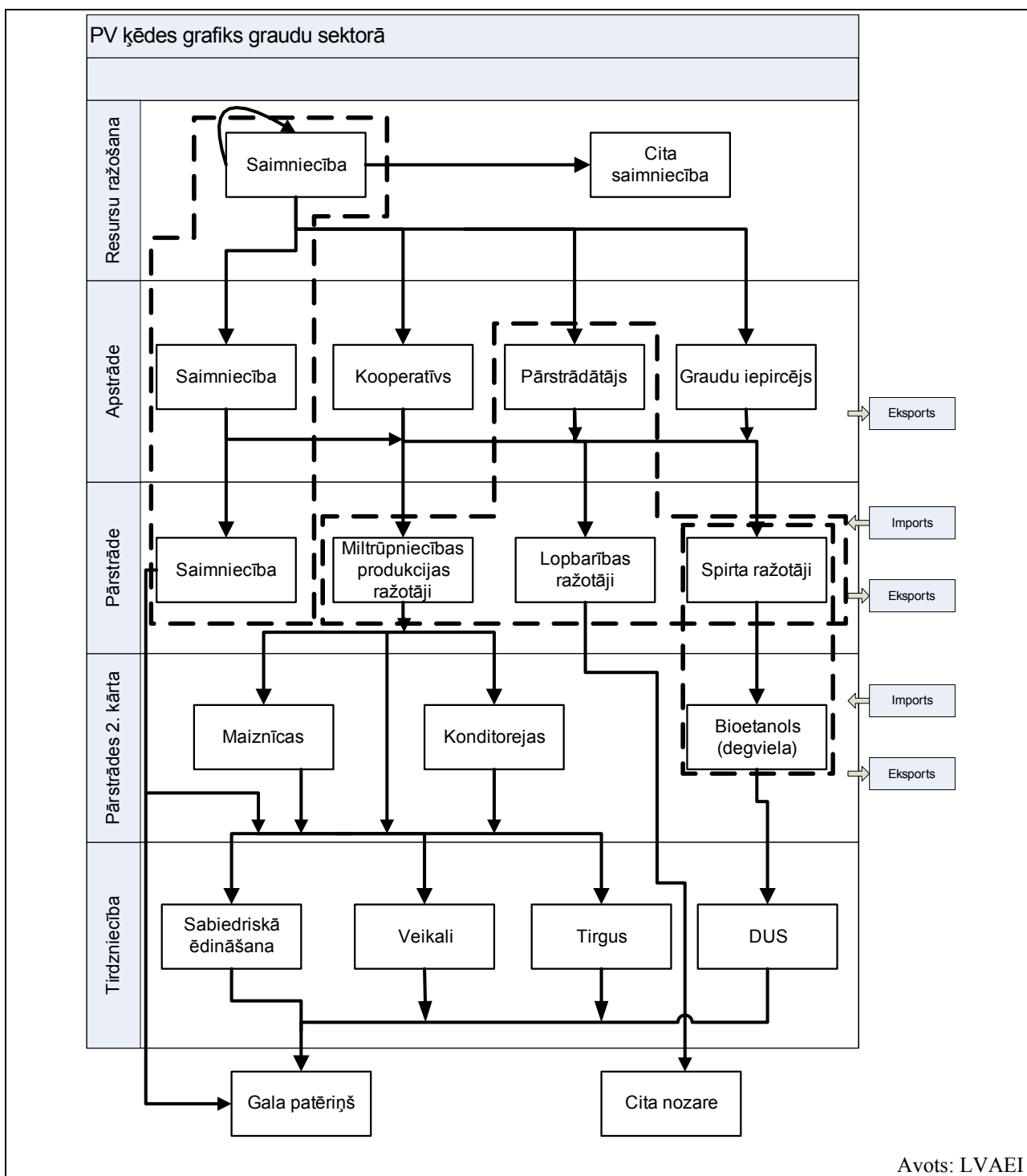
Bioetanola ražotājiem katru gadu tiek noteikts tiešais atbalsts finansiāli atbalstāmās ražošanas kvotas ietvaros. Valsts tiešais atbalsts sedz starpību starp bioetanola ražošanas izmaksām un fosilās degvielas (benzīna) mazumtirdzniecības cenām. Lai aprēķinātu valsts tiešā atbalsta apjoma likmes par saražoto bioetanolu 2006. gada pirmajā pusgadā, izmantotie dati ļauj spriest par bioetanola ražošanas izmaksu struktūru (6-6. attēls).

6-6. attēls. Aptuvena lopbarības ražošanas izmaksu struktūra

6.3. Pievienotās vērtības ķēdes attīstības analīze graudu sektorā

6.3.1. Ķēdes attīstība un vertikālā koordinācija

6-7.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde graudu sektorā

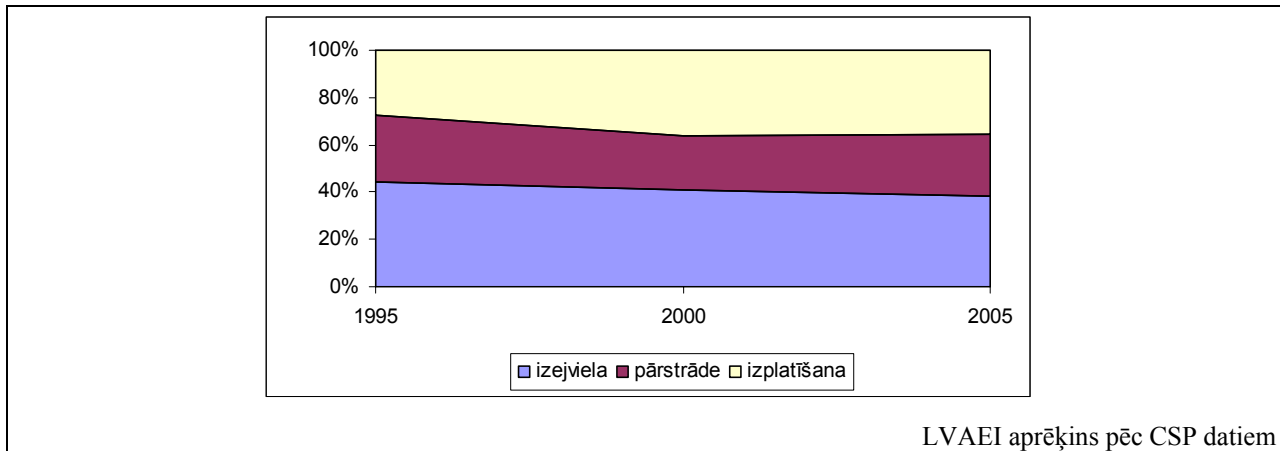
6-7.attēls shematiski attēlota produktu vērtības veidošanās ķēde graudu sektorā. Kopumā ķēdē izdalāmi četri vērtības pievienošanas posmi – resursu ražošana, apstrāde, pārstrāde un tirdzniecība. Graudu sektoram ir būtiska ietekme uz citu lauksaimniecības sektoru attīstību, īpaši uz cūkkopību un putnkopību, kur lopbarībā apjoma izteiksmē graudi ir nozīmīgākā sastāvdaļa. Lopbarības gatavošanas saimniecības ietvaros un uz citām saimniecībām tiek izlietoti nedaudz vairāk par 30% no kopējās graudu ražas, salīdzinājumam - tālākai pārstrādei graudu sektora

ietvaros tiek realizēti tikai 32% no kopražas. Liels apjoms graudu tiek eksportēti, Latvijā veicot tikai to apstrādi.

Pārstrādes posmā savukārt vērojams nozīmīgs nepieciešamo pārstrādes izejvielu imports. Importēti tiek augstas kvalitātes pārtikas graudi, kā arī graudi lopbarības ražošanai, jo Latvijā graudu ražotāji specializējušies tikai pārtikas graudu ražošanā, līdz ar to par lopbarības ražošanas izejvielu no vietēji ražotiem graudiem vairumā gadījumu kļūst zemas kvalitātes pārtikas graudi.

Vertikālā koordinācija sektorā nav izteikta, pārklāšanās notiek vienīgi – resursu ražošanas-apstrādes vai apstrāde – pārstrāde līmenī (ķēdes dalībnieku vertikālā koordinācija shēmā attēlota ar raustītu līniju). Toties spēcīgi izteikta ir resursu ražotāju kooperācija, risinot graudu apstrādes, loģistikas un realizācijas jautājumus, kā arī graudu audzēšanas nodrošināšanu ar nepieciešamajiem sēklas, minerālmēsli un augu aizsardzības līdzekļiem.

Neraugoties uz izteikto resursu ražotāju kooperāciju, sadarbība starp ķēdes dalībniekiem dažādos vērtības pievienošanas posmos notiek uz savstarpēja ekonomiskā izdevīguma pamata (līgumiskas attiecības), kas pēc būtības nenodrošina sadarbības ilglaicīgumu. Ņemot vērā, ka dažādiem ķēdes dalībniekiem katram ir savi biznesa mērķi, sadarbība, ko saista tikai līgumiskas attiecības var pārtraukties, mainoties situācijai tirgū un tirgus spēku sadalījumam.

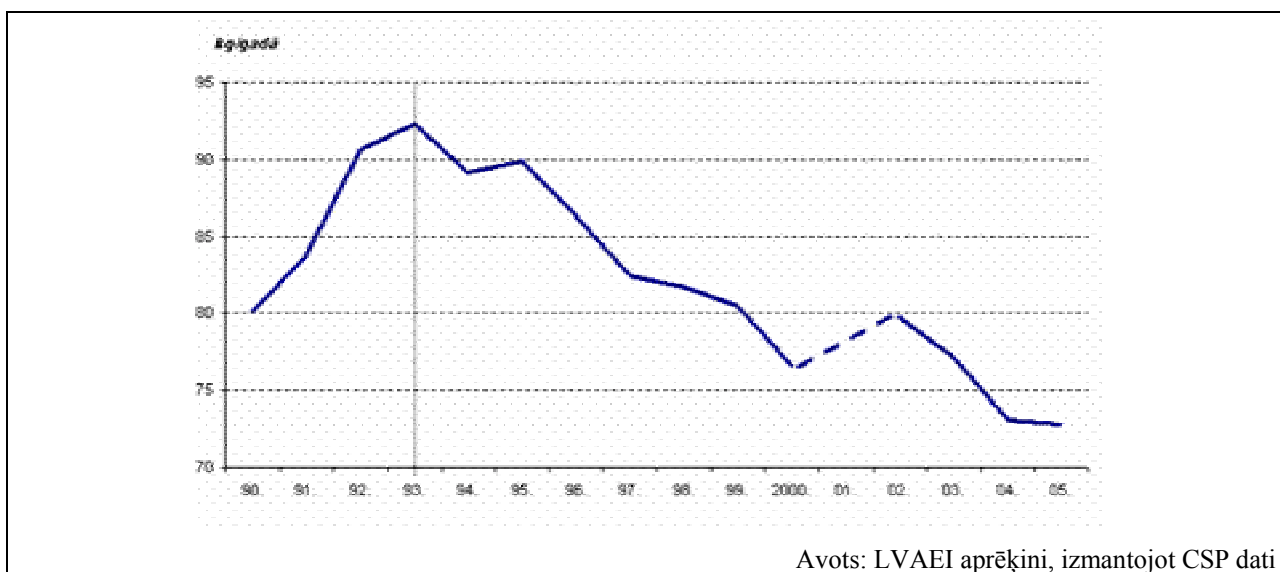

6-8.attēls. Izejvielas ražošanas, pārstrādes un produkcijas realizācijas īpatsvars kviešu miltu (augstākais labums) gala patēriņa cenā (bez PVN), dinamika 1995.-2005.g.

6-8.attēls atspoguļo produkcijas izplatīšanas dominanci kviešu miltu mazumtirdzniecības cenas īpatsvarā.

6.3.2. Graudu pārstrādes produktu patēriņš

Maizes un graudaugu izstrādājumi Latvijas pārtikas izdevumu struktūrā 2005. gadā veidoja 13,7%. Lai gan kopš 1995. gada šīs grupas pārtikas produktu patēriņš strauji samazinājies, kopējā pārtikas izdevumu struktūrā maizes un graudaugu izstrādājumi arvien ir trešā nozīmīgākā izdevumu grupa.

6-9.attēls. Maizes un labības izstrādājumu patēriņš 1990.-2005.g. (pārrēķinot miltos), vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli gadā, kg

Ja maizes un labības izstrādājumu kopējais patēriņš uz vienu mājsaimniecības locekli laika periodā no 1990.g. līdz 1996.g. strauji pieauga līdz 90,7 kg, tad, sākot ar 1994.g., ikgadēja patēriņa samazināšanās rezultātā nokrita līdz 72,8 kg 2005.gadā. Salīdzinājumā, Vācijā labības produktu viens iedzīvotājs 2003.gadā patērēja 89,3 kg. Tomēr labības produkti joprojām ir galvenie enerģijas (24,1%) un oglehidrātu (49,0%) avoti Latvijas iedzīvotāju pārtikā.

Šī produktu grupu patēriņa samazināšanas, galvenokārt, notika kviešu un rudzu maizes patēriņa krituma dēļ. Tā, kviešu maizes patēriņš samazinājās no 45,5 kg 1993.gadā līdz 23,7 kg 2005.g., rudzu un saldskābmaizes patēriņš – no 50,6 kg 1993.g. līdz 31,4 kg cilvēk/gadā. Putraimu, rīsu un makaronu patēriņš pret 1990.g. palielinājās:

- ◆ putraimem – par 52%,
- ◆ rīsiem – par 59%,
- ◆ makaronu izstrādājumiem – par 87%.

Kā jau iepriekš minēts, maizes un labības produktu iegādei 1.kvintiles mājsaimniecības tērē visvairāk naudas gan pārtikas izmaksu īpatsvarā, gan absolūtā izteiksmē. Šīs grupas produkti nodrošina mājsaimniecību locekļiem 29% Kcal, 29% proteīnu un 55% oglehidrātu. Runājot par 1.kvintiles preferencēm, jāmin, pirmkārt tādi produkti, kā kviešu un rudzu maize, putraimi. Ja viens 5.kvintiles mājsaimniecības loceklis 2005.g. patērēja 18,8 kg kviešu maizes, 18,7 kg rudzu maizes un 4,0 kg putraimu gadā, tad 1.kvintiles – attiecīgi 26,6 kg, 27,9 kg un 7,2 kg.

Paaugstinoties ienākumiem, gandrīz visiem šīs grupas produktiem patēriņš samazinājās. Izņēmums – konditorijas izstrādājumi un dārgākās maizes šķirnes. To patēriņš 5.kvintiles mājsaimniecībās ir 3 reizes augstāks nekā 1.kvintiles.

6.4. Secinājumi

- 1) Produktu vērtības veidošanās ķēdei graudu sektorā ir duāls raksturs, jo tikai 32% no vietēji saražotajiem graudu resursiem nonāk tālāk pārstrādē, pārējais saražoto graudu resursu daudzums tiek patērēts uz vietas saimniecībā vai tiešā veidā realizēts citai saimniecībai. Graudu sektorā produktu vērtības veidošanās ķēdē vērojama spēcīga horizontālā graudu resursu ražotāju kooperācija graudu apstrādes posmā, risinot graudu savākšanas, apstrādes un loģistikas jautājumu. Kopumā produktu vērtības veidošanās ķēde graudu sektorā vērtējama kā vāji attīstīta, jo vāji ir attīstīta uz gala patēriņu orientētu graudu resursu ražošana.
- 2) Graudu sektoram ir būtiska ietekme uz citu lauksaimniecības sektoru attīstību, īpaši uz cūkkopību un putnkopību, kur lopbarībā apjoma izteiksmē graudi ir nozīmīgākā sastāvdaļa. Lopbarības gatavošanai saimniecības ietvaros un uz citām saimniecībām tiek izlietoti nedaudz vairāk par 30% no kopējās graudu ražas, salīdzinājumam - tālākai pārstrādei graudu sektora ietvaros tiek realizēti tikai 32% no kopražas..
- 3) Graudu pārstrādes pārtikas produktu patēriņā pēdējo desmit gadu laikā vērojama patēriņa samazināšanas tendence, galvenokārt samazinoties maizes patēriņam. Līdz ar to būtiskāks sektora attīstībai kopumā kļūst graudu patēriņš lopbarības ražošanai un spirta ražošanai. Ņemot vērā, ka šobrīd graudu resursu ražošanā dominē pārtikas graudu ražošana, izmaiņas patēriņa struktūrā būtu jāņem vērā jau resursu ražošanas posmā.
- 4) Priekšlikumi pievienotās vērtības paaugstināšanai graudu sektorā apkopoti šā pārskata 8.2.4. sadaļā.
- 5) Uzlabojoties ražības rādītājiem, atsevišķām graudaugu sugām ir prognozēts ražošanas apjoma pieaugums, lai gan sējplatības paredzēts ka samazināsies, galvenokārt samazinoties platībmaksājumiem. Graudu cena atkarīga no valsts intervences pasākumiem. Kopumā prognozēts, ka graudu resursu vidējā cena varētu paaugstināties par aptuveni 10% laikā līdz 2013.gadam.

6.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums graudu sektorā

- 1) 2005.gadā 71% no graudu kopražas tiek saražots saimniecībās, kuru sējplatības pārsniedz 50ha. Salīdzinot ar 2004.gadu graudu resursu ražošanas struktūra uzlabojusies, tomēr graudu resursu ražošanas apjomi vidēji uz vienu saimniecību arvien ir zemi, tādējādi:
  - ◆ apgrūtināta un ar augstām loģistikas izmaksām saistīta ir saimniecībās saražotā graudu apjoma iesaistīšana pārstrādē, 2005.gadā 32% no graudu kopražas tika pārdoti turpmākai pārstrādei, aptuveni 30% no kopražas tika novirzīti lopbarībai;
  - ◆ apgrūtināta ir iespēja nodrošināt augstu produkta kvalitāti;
  - ◆ gan kopējo izmaksu, gan starppatēriņa izmaksu slogs mazajās saimniecībās ir augstāks uz vienu saražotās produkcijas vienību nekā lielās saimniecībās. Mazo saimniecību ietekmē mazinās sektora kopējā konkurētspēja.
- 2) Ievērojot graudu sektora eksportorientēto raksturu, Latvijas graudu ražotājiem jāērķinās ar tādu cenu par graudu *masu* produkciju, kādu noteic situācija ES kopējā tirgū. Graudu resursu ražošanas izmaksu analīze liecina, ka Latvijā, salīdzinot ar citām ES valstīm pagaidām ir zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās. Zemo ārējo izmaksu ietekmē kopējo izmaksu īpatsvars pret saražotās produkcijas vērtību Latvijā pagaidām ir salīdzināms ar vidēji valstu grupā novēroto īpatsvaru (attiecīgi 95% un 94%).

Tomēr ārējo izmaksu apjomam (darbinieku atalgojums, nomas maksa, procentu maksājumi) ir tendenci strauji pieaug. Tādējādi, neveicot pasākumus ražošanas struktūras uzlabošanā, ražotā produkta vērtības paaugstināšanā un ražošanas izmaksu efektivitātes paaugstināšanā, iespējama graudu ražošanas efektivitātes krišanās un konkurētspējas pazemināšanās.

- 3) Saimniecībās ar specializāciju laukaugu audzēšanā starppatēriņa izmaksu struktūrā salīdzinoši ar citām valstīm Latvijā ir augsts enerģijas un mēslojuma iegādes izmaksu īpatsvars (attiecīgi valstu grupā vidēji 9% un 7%; Latvijā – 13% un 17%) ievērojamā atšķirība norāda uz iespējamām efektivitātes paaugstināšanas *rezervēm* Latvijas laukaugu audzēšanas specializācijas saimniecībās.
- 4) Lai gan Latvijas iekšējā tirgus mērogā, graudu pārstrādes produktu ražošanai ir salīdzinoši augsta koncentrācijas pakāpe (četri lielākie piena pārstrādes uzņēmumi aizņem 79% tirgus), ES vienotā tirgus ietvaros katra atsevišķā Latvijas graudu pārstrādes uzņēmuma tirgus spēks ir niecīgs, tādējādi arī graudu pārstrāde vērtējama kā sadrumstalota ar salīdzinoši nelieliem saražotās produkcijas apjomiem un augstu izmaksu slogu (pret neto apgrozījumu).
- 5) Graudu pārstrādē gan apjoma, gan vērtības izteiksmē nozīmīgākie ir t.s. *masu produkti* (milti, putraimi, lopbarība), kuri asi konkurē galapatēriņa tirgū galvenokārt ar cenu nevis kādām specifiskām īpašībām un kvalitātēm.
- 6) Graudu sektora produktu vērtības veidošanās ķēdē nav izteikta vertikālā koordinācija, pārklāšanās notiek vienīgi – resursu ražošanas-apstrādes vai apstrāde – pārstrāde līmenī. Toties spēcīgi izteikta ir resursu ražotāju kooperācija, risinot graudu apstrādes, loģistikas un realizācijas jautājumus, kā arī graudu audzēšanas nodrošināšanu ar nepieciešamajiem sēklas, minerālmēsli un augu aizsardzības līdzekļiem. Pārsvārā gadījumu ķēdes dalībnieki sektorā darbojas neatkarīgi viens no otra, īstenojot nesaistītus mērķus un sadarbību balstot galvenokārt uz līgumisku attiecību bāzes. Ķēdē iesaistīto dalībnieku lielais skaits neatļauj to aprēķināt, tomēr ļauj izvirzīt hipotēzi, ka neatkarīgo ķēdes dalībnieku darbības saskaņošanās varētu samazināt neproduktīvo izmaksu slogu uz sektoru kopumā un katru tās dalībnieku atsevišķi, kā arī veicinātu uz pieprasījumu (pēc konkrētām produkcijas kvalitātes īpašībām) balstīta piedāvājuma attīstību visos ķēdes posmos.
- 7) Graudu izlietojums pārtikas produktu ražošanā joprojām ir nozīmīgākais graudu patēriņa veids, tam seko graudu izlietojums lopbarības ražošanai un tad – spirtam. Tomēr labības izcelsmes pārtikas produktu patēriņam ir tendence samazināties. Savukārt graudu patēriņš spirta un lopbarības ražošanai varētu pieaugt. Līdz ar to graudu ražotājiem ir jārēķinās iespējamām strukturālām pārmaiņām galaproduktu patēriņā un jāpielāgojas jaunajiem apstākļiem.

7. Rapša sektora produktu pievienotās vērtības veidošanās ķēdes ekonomiskā analīze

7.1. Pievienotās vērtības faktoru analīze rapša ražošanas sektorā

7.1.1. Rapša ražošanas struktūra, ražošanas apjomi un cena

Kopš 2001. gada rapšu sējplatības ir palielinājušās astoņas reizes, vislielākais pieaugums bija 2004. gadā, kad ar rapšiem apsētās platības pieauga par 109%, salīdzinot ar 2003.gadu, bet arī 2005. gadā ievērojami turpināja palielināties rapšu sējplatības, un sasniedza 71,3 tūkst. ha (7.1. tabula).

Vidējā rapšu ražība 2005. gadā bija ievērojami augstāka, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem – 20,4 cnt/ha. Rapšu kopražā 2005.gadā sasniedza 145,6 tūkst. tonnas, un tas ir par 40% vairāk kā gadu iepriekš.

7.1. tabula. Rapšu sējplatības, kopražā un vidējā ražība Latvijā no 2001. līdz 2005.gadam

Gads	Sējplatības		Kopražā		Vidējā ražība	
	(ha)	%, salīdzinot ar 2001.gadu	(tūkst. tonnas)	%, salīdzinot ar 2001.gadu	(cnt/ha)	%, salīdzinot ar 2001.gadu
2001	8453	100%	12,9	100%	15,4	100%
2002	18378	217%	32,7	253%	17,8	116%
2003	25939	307%	37,3	289%	14,4	94%
2004	54392	644%	103,6	803%	19,0	123%
2005	71326	844%	145,6	1129%	20,4	132%

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

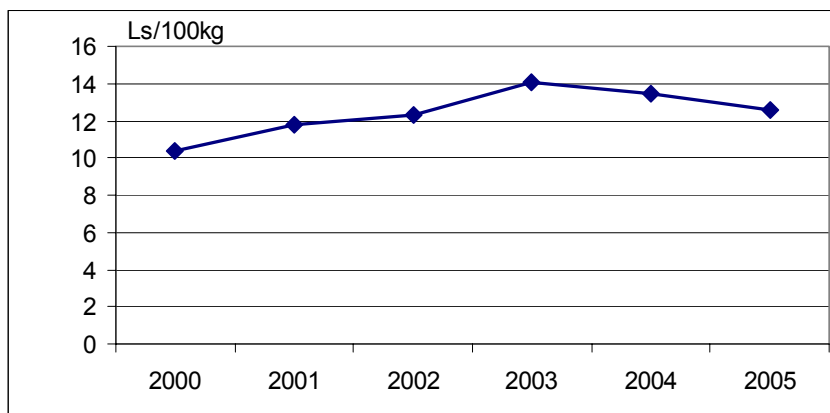
Analizējot rapšu audzēšanu dažādās saimniecību grupās, ir redzams, ka rapšu kultūras audzēšana pamatā ir aktuāla saimniecībās, kurās ir vismaz 50 ha rapšu sējplatības (skat. 7.2.tabula). Šāda veida saimniecībās vidēji Latvijā atrodas 74% no kopējām rapšu sējplatībām. Pārējās sējplatības atrodas saimniecībās ar mazākiem rapšu audzēšanas apjomiem.

7.2.tabula. Rapšu sējplatības, kopražā un ražība saimniecību grupās 2005. gadā

	Sējplatības (1000 ha)		kopražā (1000t)		Ražība t/ha
Saimniecības zem 50 ha	18,8	26%	32,7	22%	1,74
Saimniecības virs 50 ha	52,5	74%	112,9	78%	2,15
Kopā	71,3	100%	145,6	100%	2,04

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

Rapšu sēklu cenām kopš 2003. gada ir tendence samazināties (7-1.attēls), tomēr jāatzīmē, ka 2003. gadā rapšu sēklu vidējās cenas bija ievērojami augstākas kā iepriekšējos gados, zināmā mērā cenas pieaugums šai gadā ir skaidrojams ar zemiem vidējās ražības rādītājiem Latvijā, kā rezultātā iegūtās kopražas apjoms nebija proporcionāls sējplatību apjoma pieaugumam. Pēdējo gadu cenu kritums daļēji ir skaidrojams ar ievērojamu rapšu sēklu ražošanas apjomu palielināšanos gan Latvijā, gan citur ES.

LVAEI aprēķins pēc CSP veidlapas 21 ls – statūtsabiedrību realizētās produkcijas vidējās realizācijas cenas datiem

7-1.attēls. Rapša cenas (ražotāju) dinamika 2000. – 2005.gadam latos/100kg

Analizējot rapšu sējplatību apjoma palielināšanas iespējas no rapšu sējumiem pieejamo zemju aspekta, vērtēts pašreiz lauksaimniecībā neizmantoto LIZ apjoms un esošo rapšu sējplatību īpatsvars no kopējā rapšu un graudaugu sējplatību apjoma.

Analizējot datus par rapšu un graudaugu audzēšanu Latvijas reģionos un dažādās saimniecību grupās, ir secināms, ka apmēram 89% no kopējām rapšu sējplatībām atrodas saimniecībās, kurās kopā graudaugu un rapšu sējplatības ir lielākas par 50 ha. Tādējādi attiecinot kopējās rapšu sējplatības šādās saimniecībās pret šajās saimniecībās³ esošajām kopējām graudaugu un rapšu sējplatībām, ir redzams, ka pašlaik vēl ir iespējams palielināt rapšu sējplatības saimniecības ietvaros, samazinot graudaugu ražošanas apjomus. Maksimālais rapšu sējplatību īpatsvars no kopējām rapšu un graudaugu sējplatībām ir 25%-33%, pieņemot, ka rapšus, ievērojot augseku, vienā un tai pašā vietā sēj ik pa trijiem vai četriem gadiem.

Vērtējot rapšu sējumu īpatsvaru reģionu līmenī, ir redzams, ka Zemgales reģionā, kurā tiek saražots vairāk kā puse no rapšu kopražas, rapšu īpatsvars ir sasniedzis savu maksimālo līmeni – 24%. Arī Viduslatvijas un Austrumlatvijas reģionos rapšu sējplatību īpatsvars ir samērā augsts (7.3.tabula).

7.3.tabula. Rapšu sējplatību īpatsvars no kopējām graudaugu un rapšu sējplatībām

	Graudaugu un rapšu sējplatības kopā saimniecībās ar kopējiem graudaugu un rapšu sējumiem virs 50 ha*	Rapšu sējplatības kopā saimniecībās ar kopējiem graudaugu un rapšu sējumiem virs 50 ha*	Rapšu sējplatību attiecība pret kopējām rapšu un graudaugu sējplatībām saimniecībās ar kopējiem graudaugu un rapšu sējumiem virs 50 ha
Kurzeme	55673	5758	10%
Zemgale	120010	28502	24%
Vidzemes līcis	21062	3462	16%
Viduslatvija	58156	12214	21%
Centrālā Latvija	29667	5040	17%
Austrumlatvija	41148	8708	21%
Kopā Latvijā	325 715	63 684	20%

* saimniecībās ar kopējo graudaugu un rapšu sējplatību apjomu virs 50 ha ir ietvertas arī saimniecības, kuras 2005. gadā ar rapšu audzēšanu nenodarbojās, bet to graudaugu sējplatības pārsniedz 50 ha.

³ Arī saimniecībās, kuras pašreiz ar rapšu audzēšanu nenodarbojas, bet to graudaugu sējplatības ir lielākas par 50 ha

7.1.2. Rapša ražošanas izmaksas

Lai analizētu specializēto rapšu audzējošo saimniecību ražošanas izmaksu struktūru, tika izveidota saimniecību izlase, kurā vidēji augkopības produkcija veido 83% no saimniecības kopējiem ražošanas ieņēmumiem (neieskaitot subsīdijas), bet tieši rapšu sēklu ražošana vidēji rada 37% no saimniecības kopējās saražotās produkcijas. Saimniecību ienākumi no rapšu sēklu ražošanas 37% apmērā no kopējiem saimniecības ražošanas ienākumiem ir tuvu maksimālai robežai, vērtējot to, ka ilgākā laika periodā rapšu sējplatības saimniecības līmenī nevar pārsniegt 25% - 30% no kopējām sējplatībām (pārsvarā graudaugu un rapšu).

Analizējamā rapšu audzējošo saimniecību izlasē, vidējās ražošanas izmaksas veido 117% no kopējās saražotās produkcijas saimniecībā (neieskaitot subsīdijas). Lielāko īpatsvaru no ražošanas izmaksām veido starppatēriņš – 82% no saražotās produkcijas vērtības. Tiešās augkopības izmaksas veido 44% no kopējās saražotās produkcijas, būtiskākās izmaksu pozīcijas zem augkopības izmaksām ir pirktais mēslojums, augu aizsardzības līdzekļu un pirktos sēklas materiālu izmaksas (7.4.tabula).

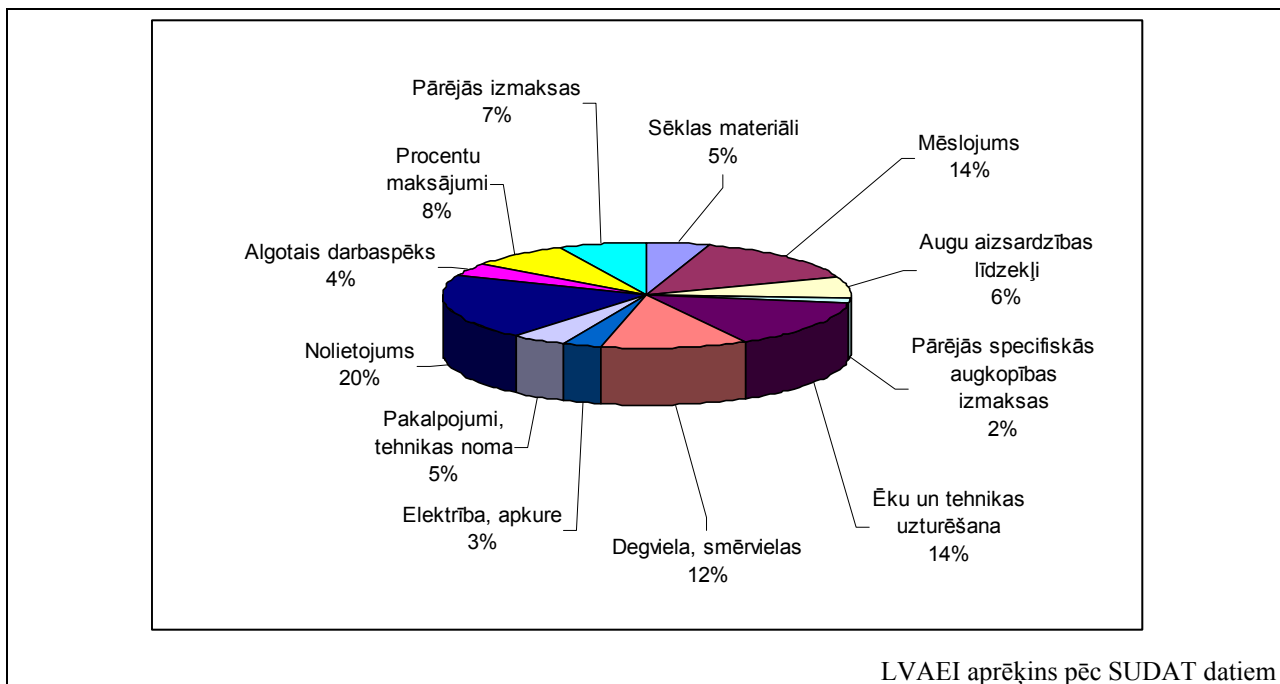
Pieskaitāmās izmaksas šai analizējamā izlasē ir 38% no vidēji saražotās produkcijas saimniecībā. Lielākās no pieskaitāmajām izmaksām ir ēku un tehnikas uzturēšana, kā arī degvielas izmaksas.

Būtiskas izmaksas rada arī pamatlīdzekļu nolietojums – vidēji 22% apmērā no saražotās produkcijas saimniecībā, kā arī procentu maksājumi - 7% no saražotās produkcijas.

7.4.tabula. Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā rapša audzēšanas saimniecību izlasē 2004.gadā (%)

	Izmaksu pozīciju min., max. un vidējais īpatsvars		
	Vidēji izlasē	Min. īpatsvars izlasē	Max. īpatsvars izlasē
Izmaksas kopā	117%	79%	174%
Starppatēriņš kopā:	82%	50%	149%
Specifiskās izmaksas kopā:	44%	24%	107%
Augkopības izmaksas	44%	24%	107%
- pirktā sēkla, stādi	5%	0%	9%
- pašražotā sēkla, stādi	2%	0%	6%
- pirktais mēslojums	23%	5%	67%
- pašražotais mēslojums	0%	0%	0%
- augu aizsardzības līdz.	12%	0%	33%
- pārējās specif. augkop. izmaksas	3%	0%	12%
Pieskaitāmās izmaksas	38%	19%	79%
Ēku un tehnikas uzturēšana	9%	1%	41%
Degviela, smērvielas	16%	7%	25%
Elektrība, apkure	2%	0%	8%
Pakalpojumi, tehnikas noma	5%	0%	17%
Pārējās pieskaitāmās izmaksas	6%	1%	13%
Izmaksu korekcija ražas gadam	1%	-5%	5%
Nolietojums:	22%	6%	41%
Ārējās izmaksas:	13%	4%	33%
Algotais darbspēks	5%	0%	32%
Nomas maksa	1%	0%	2%
Procentu maksājumi	7%	0%	15%
Ražošanas nodokļi un nodevas	1%	0%	2%

Kopējais izmaksu īpatsvars saražotās produkcijas vērtībā vidēji veidoja 117%, ar augstāko īpatsvaru izlasē 79%, bet zemāko – 174%.

7-2.attēls. Ražošanas izmaksu struktūra rapšu audzēšanas saimniecību izlasē 2004.gadā (%)

Pati lielākā izmaksu grupa šajās saimniecībās bija pamatlīdzekļu nolietojums, kas veidoja 20% no kopējām izmaksām, ēku un tehnikas uzturēšanas izmaksas tāpat kā mēslojuma izmaksas veidoja 14% no visām saimniecības izmaksām, bet degvielas un smērvielu izmaksu īpatsvars bija 12% (7-2.attēls).

7.1.3. Saražotā rapša izlietojums

Attiecībā uz saražotās rapšu sēklu produkcijas izmantošanu viennozīmīgi lielāko daļu aizņem produkcijas pārdošana vai nu pārstrādes uzņēmumiem vai arī citām organizācijām, kuras nodarbojas ar rapšu sēklu eksportēšanu.

Visai nenožīmīgs ir lopbarībā patērētās rapšu sēklu apjoms (2005. gadā 0,43%), kā arī produkcijas izlietojums sēklas materiālam, lai arī 2005. gadā ir ievērojami pieaudzis sēklai paredzēto rapšu sēklu pārdošanas apjoms (7.5.tabula).

2005. gadā aptuveni 27% no iegūtās rapšu sēklu kopražas tika izmantota biodīzeļdegvielas ražošanai (apmēram 40 tūkst. tonnas), bet atlikusī daļa pārsvarā tiek eksportēta.

7.5.tabula Saražotās produkcijas izlietojums 2000. - 2005. gadā

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kopā resursi = krājumi gada sāk. + saražotā produkcija - zudumi	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Patēriņš saimniecībā						
- sēklai	0,13%	0,42%	1,33%	2,03%	0,61%	0,67%
- lopbarībai	2,45%	1,55%	0,89%	0,76%	0,8%	0,43%
- pašpatēriņš	0%	0,33%	0,92%	1,36%	0,6%	0,3%

- cits patēriņš	0,56%	1,31%	0,85%	0,63%	0,32%	0%
Pārdots						
- pārdots iekšzemē	70,24%	87,46%	91,05%	87,84%	79,99%	86,77%
- sēklai	2,56%	0,35%	0,14%	0,67%	0,55%	2,84%
- lopbarībai	0,41%	0%	0,05%	0%	0,08%	0%
Krājumi gada beigās	23,65%	8,58%	4,77%	6,71%	17,05%	8,99%

LVAEI aprēķins pēc LEK datiem

7.2. Pievienotās vērtības faktoru analīze rapša apstrādes un pārstrādes sektorā

7.2.1. Rapša pārstrādes produktu ražošanas struktūra, apjomi un cena

Rapša sēklu audzēšana nopietnos apmēros Latvijā tika uzsākta relatīvi nesen, tāpēc rapša pārstrādes sektors pagaidām Latvijā vēl tikai veidojas., tādēļ pašlaik vēl aizvien lielākā daļa no saražotās produkcijas ar minimālu pievienoto vērtību tiek eksportētas uz ārvalstīm, kurās pēc tām ir ievērojams pieprasījums. Tomēr arī Latvijā parādās ar vien vairāk uzņēmēji, kuri ir ieinteresēti veikt rapšu sēklu pārstrādi uz vietas Latvijā – tādējādi tiktu ražots produkts ar iespējami lielāku pievienoto vērtību. Pašreiz Latvijā darbojas daži uzņēmumi, kuri nodarbojas ar biodīzeļdegvielas ražošanu, to ražošanas jaudas sasniedz ap 70 tūkst. tonnas gadā, un šobrīd netiek pilnīgā noslogotas (noslodze ap 70%). Neraugoties uz jaudu pilnīgu nenoslodzi, vēl ir vairāki uzņēmumi, kuri ir paziņojuši par jaunu biodīzeļdegvielas rūpnīcu celtniecību, tādējādi ražošanas jaudas tuvāko gadu laikā varētu būtiski palielināties. Realizējot šos biodīzeļdegvielas rūpnīcu projektus būtu nepieciešamas importēt nepieciešamās izejvielas, jo pašlaik Latvijā netiek saražotas tik daudz, lai nodrošinātu visas paredzētās rūpnīcas ar rapsi (7.6.tabula).

7.6.tabula. Biodegvielas ražošanas esošās un plānotās rūpnīcas Latvijā

Nr.p.k.	Uzņēmuma nosaukums	Biodegvielas veids	Projektētā jauda tūkst. t/gadā	Ražošanas uzsākšanas gads
Ir uzsākta ražošana				
1.	SIA „Delta Rīga”	Biodīzeļdegviela	2,5	2001
2.	SIA „Mežrozīte”	Biodīzeļdegviela	5,0	2006
3.	SIA „Mamas D”	Biodīzeļdegviela	3,5	2006
4.	SIA „Jaunpagasts Plus”	Bioetanol	10,0	2004
Kopā:			21	
Plāno uzsākt ražošanu vai ir uzsākta ražošana šogad				
1.	SIA „BioVenta”	Biodīzeļdegviela	100,0	2006
2.	SIA „Lako”	Bioetanol	13,0	2006
3.	SIA „Logins & Co”	Biodīzeļdegviela	2,5	2006
4.	SIA „BHC”	Biodīzeļdegviela	4,5	2006
5.	SIA „Delta Jelgava”	Biodīzeļdegviela	50,0	2007
6.	SIA „EcoDiesel”	Biodīzeļdegviela	100,0	2007
Kopā:			270	

LVAEI aprēķins

Biodīzeļdegvielas cenu ietekmē dīzeļdegvielas cena. Lai motivētu cilvēkus izmantot dzinēju darbināšanai biodīzeļdegvielu, tās cenai ir jābūt zemākai nekā ir parastās dīzeļdegvielas cena. Ja rapsis tiek audzēts, pārstrādāts un realizēts Latvijā, biodegvielas pašizmaksa būtu 38 sant. par litru. Ja rapsis tiek iepirkts no ārvalstīm, bet pārstrādāts Latvijā, viena biodegvielas litra pašizmaksa pieaugtu par 5 sant. Un, ja Latvijā netiktu audzēts ne rapsis, ne pārstrādāts rapšu eļļā,

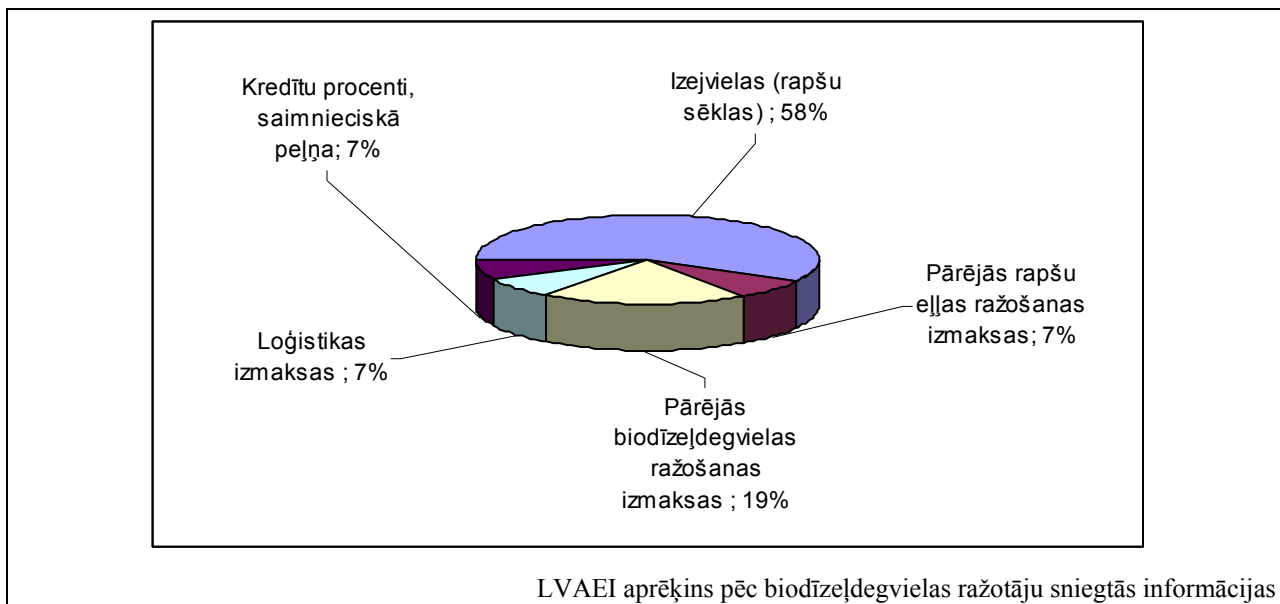
bet eļļa tiek iepirkta un pārstrādāta biodeģvielā, tad viena litra pašizmaksa pieaugtu līdz 46 santīmiem⁴

7.2.2. Rapša pārstrādes produktu ražošanas izmaksas

Pēc NACE klasifikatora rapša pārstrāde ietilpst grupā „Augu un dzīvnieku eļļu un tauku ražošana” (1.1. – 15.4.), ražotāju nelielais skaits grupā liedz iespēju uzzināt šīs grupas uzņēmumu saimnieciskās darbības finanšu rezultātus un veikt to analīzi CSP nesniedz informāciju tās konfidencialitātes dēļ).

Tomēr biodīzeļdegvielas ražotājiem katru gadu tiek noteikts tiešais atbalsts finansiāli atbalstāmās ražošanas kvotas ietvaros. Valsts tiešais atbalsts sedz starpību starp biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksām un fosilās dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenām. Lai aprēķinātu valsts tiešā atbalsta apjoma likmes par saražoto biodīzeļdegvielu 2006. gada pirmajā pusgadā izmantotie dati ļauj radīt priekšstatu par biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksām.

Analizējot biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksu struktūru, redzams, ka nozīmīgāko daļu šī produkta ražošanas izmaksās veido rapša kā izejvielas iegāde, aptuveni 58% no kopējām produkcijas ražošanas izmaksām, citas rapšu eļļas ražošanas izmaksas veido aptuveni 7% un pārējās biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksas 19% no kopējām izmaksām.

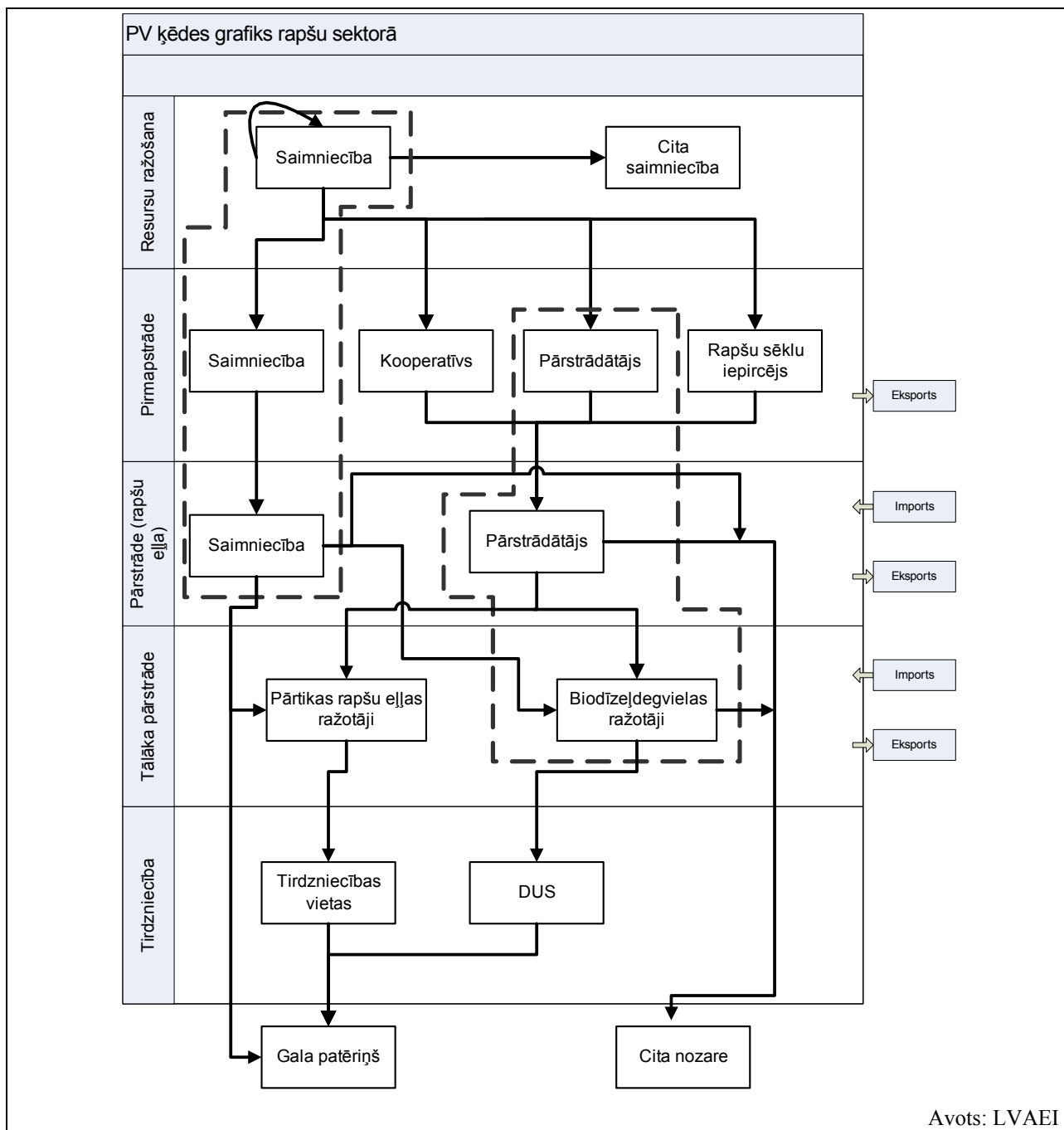

7-3.attēls. Aptuvena biodīzeļdegvielas ražošanas izmaksu struktūra

⁴ Arnis Kalniņš *Dienas Bizness* 28.08.2006.

7.3. Pievienotās vērtības veidošanās ķēdes attīstības analīze rapšu sektorā

7.3.1. Ķēdes attīstība un vertikālā koordinācija

7-4.attēls. Produktu vērtības veidošanās ķēde rapšu sektorā

7-4.attēls shematiski attēlota produktu vērtības veidošanās ķēde rapšu sektorā. Kopumā ķēdē izdalāmi četri vērtības pievienošanas posmi – resursu ražošana, apstrāde, pārstrāde un

tirdzniecība. Rapšu sektoram ir būtiska ietekme uz citu lauksaimniecības sektoru attīstību, īpaši uz lopkopību, kur rapšu pārstrādes blakusprodukts – rauši izmantojams kā enerģētiska piedeva.

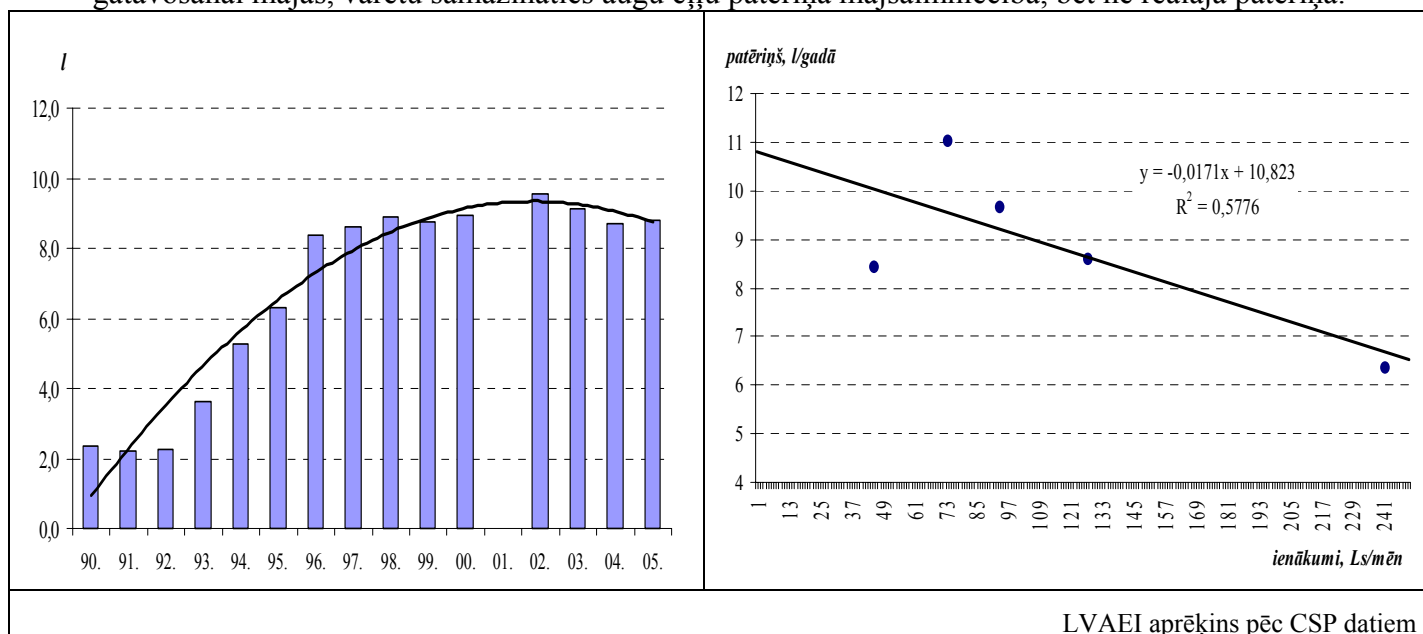
Sektorā vērojama ļoti izteikta vertikālā integrācija, kuras ietvaros radniecīgas īpašnieku struktūras uzņēmumi darbojas gan rapšu apstrādes, gan rapšu eļļas ražošanas (pārstrādes), gan biodīzeļdegvielas ražošanas (tālākas pārstrādes), gan biodīzeļdegvielas realizācijas (tirdzniecības) posmos. Tāpat spēcīgi izteikta ir resursu ražotāju kooperācija, risinot rapšu apstrādes, loģistikas un realizācijas jautājumus, kā arī rapšu audzēšanas nodrošināšanu ar nepieciešamajiem sēklas, minerālmēsli un augu aizsardzības līdzekļiem.

Neraugoties uz izteikto resursu ražotāju kooperāciju, kā arī izteikto vertikālo integrāciju atsevišķu ķēdes dalībnieku starpā, ķēdē arvien pastāv iespēja novērt neproduktīvo izmaksu rašanos posmos – resursu ražošana - pārstrāde, sabalansējot vietēji ražoto resursu apjomu ar vietēji pieejamajām rapšu pārstrādes jaudām (esošajām un plānotajām). Šobrīd vietējā pārstrādē nonāk tikai 1/3 daļa no vietēji saražotajiem rapšu resursiem, pārējie tiek eksportēti, savukārt biodīzeļdegvielas ražošanai pārstrādātāji importē gan rapšu sēklas, gan rapšu eļļu.

7.3.2. Rapšu pārstrādes produktu patēriņš

Rapšu primārās pārstrādes rezultātā rodas rapšu eļļa, rapšu rauši un glicerīns. Rapšu eļļa ir izmantojama gan pārtikas eļļas ražošanā, gan tehniskām vajadzībām – biodīzeļdegvielas ražošanai.

Pārtikas jomā rapša eļļa ietilpst produktu grupā – *pārējās augu eļļas*. 7-5.attēls attēlā redzams, ka pēdējo gadu laikā augu eļļu patēriņš ir nostabilizējies, tomēr analizējot augu eļļu patēriņu atkarībā no iedzīvotāju ienākumiem, redzams, ka augu eļļu patēriņš samazinās, palielinoties iedzīvotāju ienākumu līmenim. Tomēr tas varētu būt saistīts ar to, ka arvien populārāka kļūst ēšana ārpus mājas, kas pieejamāka ir tieši iedzīvotājiem ar augstākiem ienākumiem. Samazinoties ēdiena gatavošanai mājās, varētu samazināties augu eļļu patēriņā mājsaimniecībā, bet ne reālajā patēriņā.

LVAEI aprēķins pēc CSP datiem

7-5.attēls. Augu eļļas patēriņš 1990.-2005.g., kg. uz vienu mājsaimniecības locekli gadā un augu eļļas patēriņš kg/gadā atkarībā no ienākumiem

Rapša eļļas apjomu kopējā pārtikai lietojamajā augu eļļas apjomā nav iespējams novērtēt atsevišķi, tomēr, ņemot vērā, ka populārākas ir augu maisījumu eļļas un saulespuķu eļļa, tad iespējams izvirzīt hipotēzi, ka rapša eļļas ražošana pārtikas vajadzībām nekad nekļūs par noteicošo rapšu sēklu pārstrādes mērķi. Tas ir atšķirīgi no citiem pētījumā analizētajiem lauksaimniecības sektoriem, jo pārējos resursu izlietojums tālākai pārtikas ražošanai ir resursu izlietošanas nozīmīgākie virzieni. Patēriņa izmaiņas vērojamas graudu sektorā, kur laika gaitā varētu pieaugt graudu patēriņš spirta un bioetanola ražošanai.

2005. gadā biodegviela jo īpaši biodīzeļdegviela veidoja 0,33% no kopējās transporta vajadzībām patērētās degvielas (7.7.tabula).

7.7.tabula. 2005.gadā kopējais patērētās degvielas daudzums

Nr. p.k.	Degvielas nosaukums	2005. gada patēriņš tūkst. t	
		kopējais	t.sk. transporta vajadzībām
1.	Benzīns	342,0	335,0
2.	Benzīns, kuram pievienots etilspirts (4,5-5 tilpumprocenti)	14,82	14,82
3.	Dīzeļdegviela (t.sk. marķētā dīzeļdegviela)	678,0	542,0
4.	Biodīzeļdegviela	2,89	2,89
5.	Sašķidrinātā gāze	56,0	24,0
	Kopā:	1093,71	918,71

Paredzams, ka turpmākajos gados šis patērētās biodegvielas līmenis palielināsies, lai 2010. gada beigās biodegvielas īpatsvars no patērētās degvielas transporta vajadzībām veidotu 5,75%. Līdz tam laikam (2011. gadam) arī ir paredzēts sniegt valsts tiešo atbalstu biodegvielas ražotājiem ikgadējas kvotas apmērā, lai kompensētu biodegvielas ražošanas izmaksu un degvielas realizācijas cenas starpību, tādējādi motivējot biodegvielas patēriņa attīstību.

7.4. Secinājumi

- 1) Produktu vērtības veidošanās ķēdei graudu sektorā ir viendabīgs raksturs. Sektorā vērojama ļoti izteikta vertikālā integrācija, kuras ietvaros saistītas īpašnieku struktūras uzņēmumi darbojas gan rapšu apstrādes, gan rapšu eļļas ražošanas (pārstrādes), gan biodīzeļdegvielas ražošanas (tālākas pārstrādes), gan biodīzeļdegvielas realizācijas (tirdzniecības) posmos. Tāpat spēcīgi izteikta ir resursu ražotāju kooperācija, risinot rapšu savākšanas, apstrādes, loģistikas un realizācijas jautājumus, kā arī rapšu audzēšanas nodrošināšanu ar nepieciešamajiem sēklas, minerālmēsli un augu aizsardzības līdzekļiem.
- 2) Rapša sektoram nav nozīmīgas ietekmes uz kādu no analizējamo sektoru produktu pievienotās vērtības ķēžu attīstību.
- 3) Rapša eļļas apjomu kopējā pārtikai lietojamajā augu eļļas apjomā nav iespējams novērtēt atsevišķi, tomēr, ņemot vērā, ka populārākas pārtikas patēriņā ir augu maisījumu eļļas un saulespuķu eļļa, tad iespējams izvirzīt hipotēzi, ka rapša eļļas ražošana pārtikas vajadzībām nekad nekļūs par noteicošo rapšu sēklu pārstrādes mērķi.

- 4) Priekšlikumi pievienotās vērtības paaugstināšanai rapšu sektorā apkopoti šā pārskata 8.2.5. sadaļā.
- 5) Rapšu sējplatībām Latvijā prognozēta paplašināšanās tendence ar tempu aptuveni 8% gadā. Palielinoties rapšu sējplatībām prognozēts arī rapšu sēklu kopražas pieaugums, 2013.gadā sasniedzot 360t.t. rapšu sēklu. Tā kā lielākā daļa šā brīža rapšu sēklu kopražas tiek realizēta ārpus Latvijas, tad rapšu sēklu cenu jau šobrīd kopumā ietekmē situācija ES tirgū, prognozēts, ka arī turpmāk šī saikne saglabāsies.

7.5. Pievienotās vērtības veidošanos ierobežojošo problēmu apkopojums rapša sektorā

- 6) SUDAT saimniecību izlasē, kurā augsts rapšu realizācijas apjoms kopējā produkcijas vērtībā, ražošanas izmaksu struktūrā novērojams augsts mēslojuma un augu aizsardzības līdzekļu iegādes izmaksu īpatsvars (attiecīgi 23% un 12%), kā arī nolietojuma un degvielas, smērvielu izmaksu īpatsvars (attiecīgi 22% un 16%). Gan mēslojuma, gan augu aizsardzības līdzekļu, gan degvielas un smērvielu cenās pēdējo gadu laikā vērojama pieauguma tendence. Nemazinot šo izmaksu pozīciju ietekmi uz ražošanas izmaksām, rapšu ražošana var kļūt mazāk efektīva, jo rapša cenu noteic situācija ES tirgū un tās veidošanās Latvijā lauksaimnieki ar salīdzinoši nelielajiem rapšu audzēšanas apjomiem nevar ietekmēt.
- 7) Rapša sēklas ir izejviela rapša eļļas un tālākā pārstrādē - biodīzeļdegvielas ražošanai. Latvijā šobrīd izveidotas biodīzeļdegvielas ražotnes ar kopējo jaudu aptuveni 70tūkst. t. rapšu sēklu, tuvākā nākotnē plānots rapšu sēklu pārstrādes jaudas papildināt, būvējot arvien jaunas ražotnes. Realizējot visus ieplānotos projektus rapšu sēklu pārstrādes jaudas Latvijā varētu sasniegt 500tūkst. tonnas, kas pārsniedz iespējamās vietēji saražoto rapša sēklu apjomus. Pārstrādes jaudu nepilnīgas noslodzes sekas vērojamas Latvijas liellopu un cūkgaļas sektoros, kur nepilnvērtīgi izmantotas pārstrādes tehniskās jaudas rada papildus slogu uz produkcijas ražošanas izmaksām, tādējādi mazinot pārstrādes posma konkurētspēju gan izejvielas iegādē, gan galaproduktu tirgū. Svarīgi būtu nepieļaut šāda scenārija atkārtošanos rapšu sektorā, ņemot vērā, ka valsts piedalās biodīzeļdegvielas ražošanas veicināšanā.

8. Priekšlikumi pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšanai lauksaimniecības sektoros un to piemērošana

8.1. Priekšlikumi pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšanai lauksaimniecības sektoros

Efektīva produktu vērtības veidošanās ķēde ir tāda ķēde, kurā visi posmi ir intelektuāli, augsti tehniski attīstīti un gatavi un ieinteresēti līdzdarboties, lai nogādātu produktu no lauka līdz gala patēriņa tirgum atbilstoši konkrētiem kvalitātes, apjoma u.c. nosacījumiem.

Lai to panāktu, galvenie uzdevumi ir:

- 1) ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana:
  - ◆ gan resursu ražošanas posmā,
  - ◆ gan lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā
- 2) vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē

8.1.1. Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā

Analizējot lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes izmaksas, kā arī aplūkojot atsevišķu produktu galapatēriņa cenas struktūru, izceļas lauksaimniecības izcelsmes produktu kā galvenās izejvielas ietekme uz kopējām produkta ražošanas izmaksām un cenas veidošanos, vienlaikus esot zema darba produktivitātei šajā posmā, ja to vērtē pēc radītās pievienotās vērtības. Tādējādi svarīgākais uzdevums ir veicināt ražošanas efektivitātes paaugstināšanos lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas posmā.

Sapratnei:

- ◆ PV ražošanas efektivitātes paaugstināšanos ietekmē izmaiņas tādos faktoros kā ražošanas apjoms, ražošanas izmaksas, produkta cena.
- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšanai Latvijas lauksaimniecības struktūrā izšķiroša nozīme ir nodarbināto skaita samazināšanai, t.i., nodarbinātības nodrošināšanas un citu sociālo problēmu risināšanai jāizmanto citi instrumenti.
- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšana iespējama vienīgi ar augsti kvalificētu darbinieku iesaistīšanu ražošanas procesā.

Īstenojamās aktivitātes:

- 1) Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā:
  - ◆ atbalstu saimniecību attīstībai virzot mērķtiecīgi uz tirgus orientētajām saimniecībām (kritērijs – tirgus preču ražošanas apjoms – esošs vai plānots);
  - ◆ atbalstot saimniecību kooperāciju kopīgu problēmu risināšanai;
  - ◆ nodrošinot produkcijas kvalitātes kontroli;
  - ◆ atbalstot jaunu darbavietu radīšanu ārpus lauksaimniecības un tās produktu pārstrādes nozarēm.
- 2) Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā, t.i.:
  - ◆ zināšanas par biznesa vadīšanu (ražošana, finanses, personāls, mārketing);

- ◆ zināšanas par jaunākajām ražošanas tehnoloģijām un to izmantošanu ražošanā;
  - ◆ saimniecību vadītāju sadarbības spējas;
  - ◆ lauksaimniecībā nodarbināto spējas strādāt kolektīvā
  - ◆ prasmes pielietot modernās sakaru un informācijas plūsmas tehnoloģijas;
- 3) Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā:
- ◆ atbalstot investīciju piesaisti ražošanas procesa modernizācijai saimniecībās;
  - ◆ finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi;
- 4) Līdzdalība *īpašas vērtības* produktu ražošanas attīstībā:
- ◆ atbalstot bioloģisko metožu pielietošanas attīstību lauksaimniecībā;
  - ◆ radīt *īpašas vērtības* produktu ražošanas konceptus, kas ļautu uzņēmumiem no izmaksu konkurences akcentus pārnest uz kvalitātes konkurenci.

8.1.2. Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā

Situācija piena, liellopu gaļas un cūkgaļas sektorā atspoguļo sekas, kas rodas, ja lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes posms strādā neefektīvi – augsto ražošanas izmaksu dēļ šī posma dalībnieki zaudē konkurētspēju galaproduktu tirgū, sadrumstalotas ražošanas struktūras un nepilnīgi noslogotu pārstrādes jaudu radītā papildus izmaksu sloga dēļ nevar samaksāt par kvalitatīvu izejvielu atbilstošu cenu.

Sapratne:

- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā ir nepieciešama jo tā paplašina iespējas papildus pievienotās vērtības radīšanai lauksaimniecības izcelsmes produktiem.
- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšanos ietekmē izmaiņas tādos faktoros kā ražošanas apjoms, ražošanas izmaksas, produkta cena.
- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšana noteikti ir saistīta ar nodarbināto skaita samazināšanos, ražošanā.
- ◆ Ražošanas efektivitātes paaugstināšana ir saistīta ar augsti kvalificētu speciālistu piesaistes nepieciešamību gan uzņēmumu pārvaldībā, gan ražošanas procesā.

Īstenojamās aktivitātes:

- 1) Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā:
  - ◆ atbalstot pārstrādes uzņēmumu sadarbību un kooperāciju un līdzfinansējot attīstības projektus, kuru realizācijā apvienojušies divi vai vairāki pārstrādes uzņēmumi;
  - ◆ nodrošinot produkta kvalitātes kontroli;
  - ◆ paredzot kompensācijas par pārstrādes jaudām, kas tiek izņemtas no aktīvās ražošanas.
- 2) Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā, t.i.:
  - ◆ zināšanas par biznesa vadīšanu (ražošana, finanses, personāls, mārketingis);

- ◆ zināšanas par jaunākajām ražošanas tehnoloģijām un to izmantošanu ražošanā;
  - ◆ zināšanas par preču zīmju attīstīšanu un atpazīstamības veidošanu;
- 3) Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā:
- ◆ atbalstot ražošanas un uzņēmumu vadības programmatūru ieviešanu pārstrādē;
  - ◆ atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē
- 4) Līdzdalība *īpašas vērtības* produktu ražošanas attīstībā:
- ◆ atbalstot tādu lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes attīstību, kas ražoti, pielietojot bioloģiskās lauksaimniecības metodes;
  - ◆ izstrādājot standartus, kuru ievērošana ražošanā piešķirtu produktam *īpašu vērtību* un atbalstīt pārstrādātāju intereses rašanos par šo standartu ievērošanu.

8.1.3. Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē

Pasaulē vairs nerunā par lauksaimniecības kā atsevišķa sektora, bet tās produkcijas ražošanas un pārstrādes ķēdes kopējo konkurētspēju.

Sapratne:

- ◆ Produktu vērtības pievienošanas ķēdēs dažādu pievienotās vērtības radīšanas posmu dalībnieku savstarpējas sadarbības veicināšana ir būtiska, jo atrisina ķēdē pastāvošo neproduktīvo izmaksu (starpnieku, liekas produktu pārvadāšanas u.c. izmaksu) samazināšanos, veicina sektora mērķtiecīgu un vadītu attīstību, nodrošinot produkta kustību no lauka līdz galdam un novadot informāciju no gala patērētāja līdz resursu ražotājam par izmaiņām pieprasījumā un īpašībām, kuras būtu jānodrošina piedāvājot resursus pārstrādei un pārstrādes produktus patērētājam;
- ◆ Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana nenozīmē konkurences mazināšanos sektorā, bet gan pozīciju nostiprināšanos un konkurētspējas paaugstināšanos ilgspējīgai pastāvēšanai ES vienotā tirgus apstākļos, jo kopš Latvija iestājusies ES, visi tās ražotie produkti, neatkarīgi no tā vai tiek realizēti Latvijas iekšējā tirgū, vai tiek eksportēti, konkurē ES vienotā tirgus ietvaros.

Īstenojamās aktivitātes:

- 1) Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā:
- ◆ atbalstot attīstības projektus, kuru realizācijā sadarbojas dažādu ķēdes posmu dalībnieki (t.sk. vertikālās kooperācijas attīstību);
  - ◆ līdzfinansēt tādu zinātnisko pētījumu realizāciju, kuru iniciatori ir pārstrādes (resursu ražošanas) posma dalībnieki un kuru rezultātā būtu jārodas inovatīvām idejām, tehnoloģijām u.c., ko varētu izmantot resursu ražošanas posms (pārstrādes posms) pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām (vai radot jaunas pārstrādes idejas resursu ražošanas līmenī radītai izejvielai);
  - ◆ atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū no lauka līdz galdam, saglabājot produkta

īpašo vērtību (piemēram bioloģiskās lauksaimniecības metožu izmantošanas rezultātā iegūtās).

2) Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā:

- ◆ atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē;
- ◆ atbalstot pārstrādes posma dalībnieku iesaistīšanos resursu ražošanā.

8.2. Izvirzīto priekšlikumu pielietošana pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšanai atsevišķos sektoros

8.2.1. Pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšana piena sektorā

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cena ES līmeni	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Masu produktu dominance pārstrādē un rūpniecisko produktu dominance eksportā	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē	Izmaiņas patēriņa struktūrā
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā								
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>								
atbalstot tirgus orientēto saimniecību attīstību un saimniecību kooperāciju	X			X				
nodrošinot produkta kvalitātes kontroli	X							
atbalstot jaunu darbavietu radīšanu ārpus sektoriem	X							
<u>Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā</u>								
zināšanas par biznesa vadīšanu	X		X	X				
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām	X		X	X				
saimniecību vadītāju sadarbības spējas un nodarbināto spējas strādāt padotībā	X						X	X
prasmes lietot modernās sakaru un informācijas plūsmas tehnoloģijas	X						X	X
<u>Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā</u>								
atbalstot investīciju piesaisti ražošanas modernizācijai	X		X	X				
finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi	X		X	X				
<u>Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā</u>								
radot īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci		X				X		X
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā								
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>								
atbalstot uzņēmumu sadarbību un līdzfinansējot projektus, kuru realizācijā piedalās vairāki uzņēmumi					X	X	X	X
nodrošinot produkta kvalitātes atbilstību prasībām	X							
kompensējot no aprites izņemtās pārstrādes jaudas					X			

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cena ES līmeni	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Masu produktu dominance pārstrādē un rūpniecisko produktu dominance eksportā	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē	Izmaiņas patēriņa struktūrā
Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā								
zināšanas par biznesa vadīšanu					X	X	X	X
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām					X	X		X
zināšanas par preču zīmju attīstīšanu un atpazīstamības veidošanu						X		X
Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā								
atbalstot ražošanas un uzņēmumu vadības programmatūru ieviešanu pārstrādē					X		X	
atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē					X	X		X
Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā								
radīt īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci		X				X	X	X
Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē								
Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā								
atbalstot projektus, kuru realizācijā sadarbojas dažādu ķēdes posmu dalībnieki							X	X
atbalstot vertikālās kooperācijas attīstību						X	X	X
līdzfinansēt pētījumus, kuru iniciators ir pārstrādes posms un kuru rezultātā rodas inovatīvas idejas, ko var izmantot resursu ražošanas posms pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām un otrādi		X		X		X	X	X
atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū		X				X	X	X
Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā								
atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē	X				X		X	
atbalstot pārstrādes iesaistīšanos resursu ražošanā	X				X		X	

8.2.2. Pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšana liellopu gaļas sektorā

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Zemas cenas masu produktu dominance pārstrādē	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā						
Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā						

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Zemas cenas masu produktu dominance pārstrādē	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē
atbalstot tirgus orientēto saimniecību attīstību un saimniecību kooperāciju	X		X			
Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā						
zināšanas par biznesa vadīšanu	X	X	X			
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām	X	X	X			
saimniecību vadītāju sadarbības spējas un nodarbināto spējas strādāt padotībā	X					X
prasmes lietot modernās sakaru un informācijas plūsmas tehnoloģijas	X					X
Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā						
atbalstot investīciju piesaisti ražošanas modernizācijai	X	X	X			
finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi	X	X	X			
Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā						
atbalstot bioloģisko metožu pielietošanas attīstību lauksaimniecībā					X	
radot īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci					X	
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā						
Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā						
atbalstot uzņēmumu sadarbību un līdzfinansējot projektus, kuru realizācijā piedalās vairāki uzņēmumi				X	X	X
kompensējot no aprites izņemtās pārstrādes jaudas				X		
Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā						
zināšanas par biznesa vadīšanu				X	X	X
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām				X	X	
Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā						
atbalstot ražošanas un uzņēmumu vadības programmatūru ieviešanu pārstrādē				X		X
atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē				X	X	
Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā						
atbalstot tādu lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes attīstību, kas ražoti, pielietojot bioloģiskās lauksaimniecības metodes					X	X
radīt īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci					X	X
Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē						
Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā						
atbalstot projektus, kuru realizācijā sadarbojas dažādu ķēdes posmu dalībnieki						X
atbalstot vertikālās kooperācijas attīstību					X	X

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Zemas cenas masu produktu dominance pārstrādē	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē
līdzfinansēt pētījumus, kuru iniciators ir pārstrādes posms un kuru rezultātā rodas inovatīvas idejas, ko var izmantot resursu ražošanas posms pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām un otrādi			X		X	X
atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū					X	X
<u>Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā</u>						
atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē	X			X		X
atbalstot pārstrādes iesaistīšanos resursu ražošanā	X			X		X

8.2.3. Pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšana cūkgaļas sektorā

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cenas ES līmenī	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Zemas cenas masu produktu dominance pārstrādē	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā							
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>							
atbalstot tirgus orientēto saimniecību attīstību un saimniecību kooperāciju	X		X	X			
<u>Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā</u>							
zināšanas par biznesa vadīšanu	X		X	X			
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām	X		X	X			
saimniecību vadītāju sadarbības spējas un nodarbināto spējas strādāt padotībā	X						X
<u>Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā</u>							
atbalstot investīciju piesaisti ražošanas modernizācijai	X		X	X			
finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi	X		X	X			
<u>Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā</u>							
radot īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci		X				X	
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā							
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>							
atbalstot uzņēmumu sadarbību un līdzfinansējot projektus, kuru realizācijā piedalās vairāki uzņēmumi					X	X	X
kompensējot no aprītes izņemtās pārstrādes jaudas					X		
<u>Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā</u>							
zināšanas par biznesa vadīšanu					X	X	X
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām					X	X	
zināšanas par preču zīmju attīstīšanu un atpazīstamības veidošanu		X				X	
<u>Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā</u>							
atbalstot ražošanas un uzņēmumu vadības programmatūru ieviešanu pārstrādē					X		X
atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē					X	X	
<u>Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā</u>							
radīt īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci		X				X	X
Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē							
<u>Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā</u>							
atbalstot projektus, kuru realizācijā sadarbojas dažādu ķēdes posmu dalībnieki (t.sk. vertikālā kooperācija)	X				X		X

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cenas ES līmenī	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Lopbarības un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Zemas cenas masu produktu dominance pārstrādē	Vāji attīstīta vertikālā integrācija ķēdē
līdzfinansēt pētījumus, kuru iniciators ir pārstrādes posms un kuru rezultātā rodas inovatīvas idejas, ko var izmantot resursu ražošanas posms pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām un otrādi				X		X	X
atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū						X	X
Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā							
atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē	X				X		X
atbalstot pārstrādes iesaistīšanos resursu ražošanā	X				X		X

8.2.4. Pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšana graudu sektorā

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cena ES līmenī	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Mēslojuma, AAL un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Masu produktu dominance pārstrādē un eksportā	Vāji attīstīta vertikālā koordinācija ķēdē	Izmaiņas patēriņā
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā								
Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā								
atbalstot tirgus orientēto saimniecību attīstību un saimniecību kooperāciju	X			X				
atbalstot jaunu darbavietu radīšanu ārpus sektoriem	X							
Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā								
zināšanas par biznesa vadīšanu	X		X	X				
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām	X		X	X				
saimniecību vadītāju sadarbības spējas un nodarbināto spējas strādāt padotībā	X						X	X
prasmes lietot modernās sakaru un informācijas plūsmas tehnoloģijas	X						X	X
Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā								
atbalstot investīciju piesaisti ražošanas modernizācijai	X		X	X				
finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi	X		X	X				
Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā								
radot īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus, kas ļautu uzņēmumiem no izmaksu konkurences pāriet uz kvalitātes konkurenci		X				X		X
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā								

	Sadrumstalota ražošanas struktūra	Cena ES līmeni	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Mēslojuma, AAL un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars izmaksās	Sadrumstalota pārstrāde un liels jaudu pārpalikums	Masu produktu dominance pārstrādē un eksportā	Vāji attīstīta vertikālā koordinācija ķēdē	Izmaiņas patēriņā
Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā								
atbalstot uzņēmumu sadarbību un līdzfinansējot projektus, kuru realizācijā piedalās vairāki uzņēmumi					X	X	X	X
Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā								
zināšanas par biznesa vadīšanu					X	X	X	X
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām					X	X		X
zināšanas par preču zīmju attīstīšanu un atpazīstamības veidošanu						X		X
Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā								
atbalstot ražošanas un uzņēmumu vadības programmatūru ieviešanu pārstrādē					X		X	
atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē					X	X		X
Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā								
radīt īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci		X				X	X	X
Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē								
Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā								
atbalstot projektus, kuru realizācijā sadarbojas dažādu ķēdes posmu dalībnieki							X	X
atbalstot vertikālās kooperācijas attīstību						X	X	X
līdzfinansēt pētījumus, kuru iniciators ir pārstrādes posms un kuru rezultātā rodas inovatīvas idejas, ko var izmantot resursu ražošanas posms pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām un otrādi		X		X		X	X	X
atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū		X				X	X	X
Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā								
atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē	X				X		X	
atbalstot pārstrādes iesaistīšanos resursu ražošanā	X				X		X	

8.2.5. Pievienotās vērtības un ražošanas efektivitātes paaugstināšana rapšu sektorā

	Cena ES līmeni	Zems ārējo izmaksu īpatsvars kopējās ražošanas izmaksās	Mēslojuma, AAL un elektroenerģijas izmaksu augsts īpatsvars kopējās izmaksās	Nākotnē iespējams jaudu pārpalikums (pret vietējiem resursiem)	Masu produktu dominance eksportā
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana resursu ražošanas posmā					
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu ražošanas struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>					
atbalstot tirgus orientēto saimniecību attīstību un saimniecību kooperāciju			X		
<u>Līdzdalība lauksaimniecībā nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā</u>					
zināšanas par biznesa vadīšanu		X	X		
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām		X	X		
<u>Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā</u>					
atbalstot investīciju piesaisti ražošanas modernizācijai		X	X		
finansējot tipveida saimniekošanas tehnoloģisko risinājumu izstrādi		X	X		
<u>Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā</u>					
radot īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus, kas ļautu uzņēmumiem no izmaksu konkurences pāriet uz kvalitātes konkurenci	X				X
Ražošanas efektivitātes paaugstināšanās veicināšana lauksaimniecības produktu pārstrādes posmā					
<u>Līdzdalība lauksaimniecības izcelsmes produktu pārstrādes struktūras sadrumstalotības mazināšanā</u>					
atbalstot uzņēmumu sadarbību un līdzfinansējot projektus, kuru realizācijā piedalās vairāki uzņēmumi				X	X
<u>Līdzdalība pārstrādē nodarbināto zināšanu un spēju attīstībā</u>					
zināšanas par biznesa vadīšanu				X	X
zināšanas par ražošanas tehnoloģijām				X	X
zināšanas par preču zīmju attīstīšanu un atpazīstamības veidošanu					X
<u>Līdzdalība modernu tehnoloģisko un citu risinājumu izmantošanai ražošanā</u>					
atbalstot zinātnisko pētījumu izstrādi un inovāciju un tehnoloģisko risinājumu ieviešanu pārstrādē				X	X
<u>Līdzdalība īpašas vērtības produktu ražošanas attīstībā</u>					
radīt īpašas vērtības produktu ražošanas konceptus no izmaksu konkurences pārejot uz kvalitātes konkurenci	X				X
Vertikālās koordinācijas attīstības veicināšana produktu vērtības veidošanās ķēdē					
<u>Līdzdalība vertikālās sadarbības attīstībā</u>					
līdzfinansēt pētījumus, kuru iniciators ir pārstrādes posms un kuru rezultātā rodas inovatīvas idejas, ko var izmantot resursu ražošanas posms pēc iespējas pielāgojot izejvielu pārstrādes vajadzībām un otrādi	X		X		X
atbalstot resursu ražošanas un pārstrādes posmu dalībnieku kopīgus pasākumus produkta virzībai tirgū	X				X
<u>Līdzdalība vertikālās integrācijas attīstībā</u>					
atbalstot resursu ražotāju iesaistīšanos pārstrādē				X	
atbalstot pārstrādes iesaistīšanos resursu ražošanā				X	

9. SUDAT standartizēto rezultātu salīdzinājums Latvijā un valstu grupā (EUR) 2004.gadā

1.1. tabula. Izmaksas kopā uz vienu ekonomiskā lieluma vienību (EUR) 2004.g. vidēji lauksaimniecībā un vidēji pa specializācijas virzieniem

Valstis	Kopā	Laukaugu specializācijā	Ganāmo lopu specializācijā	Cūku un putnkopības specializācija
Nīderlande	1959	2080	1396	3483
Čehija	2690	2250	3519	2545
Dānija	2204	2216	2015	2370
Francija	1584	1434	1795	2384
Luksemburga	2257	3924	2271	-
Zviedrija	2559	2694	2272	2745
Somija	2275	2429	2030	2349
Itālija	1444	1529	1663	2859
Austrija	1935	1952	1910	1972
Īrija	1544	1510	1531	-
Ungārija	3366	3047	3837	5577
Kipra	3369	2387	4241	9816
Portugāle	1475	1490	1556	2653
Latvija	2564	2323	3506	2593
Grieķija	1116	1282	1111	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>1700</i>	<i>1652</i>	<i>1724</i>	<i>2804</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.2. tabula. Kopējās izmaksas pret produkcijas izlaidi % 2004.g. vidēji lauksaimniecībā un vidēji pa specializācijas virzieniem

Valstis	Kopā	Laukaugu specializācijā	Ganāmo lopu specializācijā	Cūku un putnkopības specializācija
Nīderlande	91%	103%	85%	92%
Čehija	103%	98%	118%	99%
Dānija	108%	116%	107%	102%
Francija	98%	111%	104%	97%
Luksemburga	103%	132%	107%	-
Zviedrija	119%	125%	115%	110%
Somija	133%	180%	121%	119%
Itālija	66%	64%	73%	70%
Austrija	91%	98%	94%	88%
Īrija	95%	98%	95%	-
Ungārija	103%	102%	110%	104%
Kipra	102%	137%	92%	94%
Portugāle	88%	111%	87%	90%
Latvija	99%	95%	84%	94%
Grieķija	62%	83%	60%	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>87%</i>	<i>94%</i>	<i>92%</i>	<i>90%</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.3. tabula. Starppatēriņa izmaksu īpatsvars kopējās izmaksās % 2004.g. vidēji lauksaimniecībā un vidēji pa specializācijas virzieniem

Valsts	Kopā	Laukaugu specializācijā	Ganāmo lopu specializācijā	Cūku un putnkopības specializācija
Nīderlande	64%	58%	64%	80%
Čehija	70%	70%	69%	81%
Dānija	61%	55%	59%	67%
Francija	62%	62%	66%	80%
Luksemburga	59%	48%	59%	-
Zviedrija	66%	62%	68%	67%
Somija	67%	60%	69%	73%
Itālija	65%	61%	79%	84%
Austrija	64%	60%	62%	75%
Īrija	68%	64%	68%	-
Ungārija	67%	65%	75%	77%
Kipra	63%	50%	79%	81%
Portugāle	65%	67%	77%	88%
Latvija	77%	73%	82%	80%
Grieķija	60%	58%	80%	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>64%</i>	<i>61%</i>	<i>69%</i>	<i>79%</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.4. tabula. Izmaksu struktūra % 2004.g. vidēji lauksaimniecībā un pa specializācijas virzieniem

	Specifiskās izmaksas						Pieskaitāmās izmaksas					Ārējās izmaksas		
	Sēklas un stādi	Mēslojums	Augu aizsardzība	Citas spec. augkopības izmaksas	Lopbarība	Pārējās specif. lopkopības izmaksas	Tehnikas un ēku uzturēšana	Enerģijas izmaksas	Pakalpojumi, tehnikas noma	Pārējās pieskaitāmās izmaksas	Nolietojums	Algotais darbspēks	Nomas maksa	Procentu maksājumi
Nīderlande	9%	2%	2%	5%	16%	4%	6%	8%	5%	8%	14%	11%	4%	8%
Čehija	5%	5%	5%	1%	25%	3%	6%	8%	4%	9%	8%	19%	2%	1%
Dānija	3%	2%	2%	1%	27%	4%	7%	4%	5%	5%	12%	9%	4%	14%
Francija	4%	6%	6%	1%	13%	2%	7%	4%	7%	13%	19%	8%	8%	3%
Luksemburga	3%	5%	3%	2%	16%	5%	9%	5%	5%	7%	28%	3%	5%	4%
Zviedrija	3%	5%	2%	2%	24%	3%	7%	8%	7%	5%	19%	6%	5%	5%
Somija	3%	5%	2%	4%	17%	4%	10%	8%	4%	10%	23%	5%	3%	3%
Itālija	6%	4%	4%	6%	24%	2%	4%	6%	2%	6%	17%	14%	4%	1%
Austrija	3%	3%	2%	1%	17%	4%	10%	6%	6%	12%	27%	2%	4%	3%
Īrija	1%	10%	2%	1%	20%	9%	10%	4%	7%	3%	20%	4%	6%	3%
Ungārija	5%	5%	5%	1%	21%	2%	4%	11%	5%	9%	12%	13%	3%	4%
Kipra	4%	5%	3%	1%	29%	2%	8%	6%	2%	3%	20%	11%	3%	2%
Portugāle	4%	6%	4%	3%	24%	3%	6%	8%	3%	5%	21%	11%	2%	1%
Latvija	5%	8%	4%	1%	28%	4%	6%	15%	3%	4%	12%	8%	1%	2%
Grieķija	5%	9%	6%	2%	14%	1%	4%	9%	7%	3%	22%	10%	7%	0%
<i>VIDĒJI</i>	<i>5%</i>	<i>5%</i>	<i>4%</i>	<i>3%</i>	<i>18%</i>	<i>3%</i>	<i>6%</i>	<i>6%</i>	<i>5%</i>	<i>9%</i>	<i>17%</i>	<i>10%</i>	<i>5%</i>	<i>4%</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.5.tabula. Nozīmīgāko izmaksu posteņu īpatsvars kopējās izmaksās 2004.g. vidēji pa specializācijas virzieniem

	Laukaugu specializācija				Ganāmo mājlopu specializācija				Cūku un putnkopības specializācija			
	Mēslojums	Energija	Nolietojums	Ārējie faktori (algas, noma, %)	Barība ganāmiem mājlopiem	Energija	Nolietojums	Ārējie faktori (algas, noma, %)	Barība cūkām un putniem	Energija	Nolietojums	Ārējie faktori (algas, noma, %)
Nīderlande	4%	4%	16%	26%	19%	4%	16%	20%	58%	4%	10%	11%
Čehija	9%	9%	10%	20%	28%	9%	7%	23%	59%	4%	5%	14%
Dānija	5%	3%	15%	30%	22%	3%	13%	28%	45%	3%	11%	21%
Francija	11%	5%	20%	18%	18%	4%	22%	12%	53%	3%	11%	9%
Luksemburga	7%	4%	37%	15%	16%	5%	29%	12%	-	-	-	-
Zviedrija	9%	10%	20%	17%	31%	6%	18%	14%	41%	5%	21%	13%
Somija	9%	8%	28%	12%	22%	6%	23%	8%	43%	6%	19%	8%
Itālija	8%	9%	17%	22%	59%	5%	12%	8%	63%	7%	5%	10%
Austrija	7%	7%	25%	15%	16%	6%	32%	6%	41%	5%	19%	6%
Īrija	13%	5%	16%	20%	22%	4%	20%	11%	-	-	-	-
Ungārija	8%	14%	14%	21%	39%	8%	8%	17%	53%	7%	5%	18%
Kipra	10%	7%	24%	26%	59%	5%	10%	11%	69%	4%	8%	10%
Portugāle	11%	10%	17%	16%	44%	6%	15%	7%	72%	3%	5%	7%
Latvija	13%	17%	14%	12%	41%	14%	9%	9%	52%	7%	6%	14%
Grieķija	11%	10%	22%	20%	59%	5%	11%	9%	-	-	-	-
<i>VIDĒJI</i>	9%	7%	19%	20%	29%	5%	18%	13%	55%	5%	10%	12%

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.6.tabula. Saimniecību ieņēmumi un to struktūra vidēji lauksaimniecībā 2004.g.

Valsts	Pavisam ieņēmumi (EUR)	Ieņēmumu struktūra %		Produkcijas izlaide pret kopējām izmaksām %
		Produkcijas izlaide	Subsīdijas	
Nīderlande	312518	97%	3%	110%
Čehija	326620	88%	12%	97%
Dānija	225989	88%	12%	93%
Francija	148591	83%	17%	102%
Luksemburga	170866	78%	22%	97%
Zviedrija	149179	80%	20%	84%
Somija	103462	60%	40%	75%
Itālija	69528	90%	10%	152%
Austrija	76946	75%	25%	110%
Īrija	51984	70%	30%	105%
Ungārija	64730	86%	14%	97%
Kipra	43863	87%	13%	98%
Portugāle	22346	81%	19%	114%
Latvija	34387	76%	24%	101%
Grieķija	20808	81%	19%	160%
<i>VIDĒJI</i>	80778	85%	15%	114%

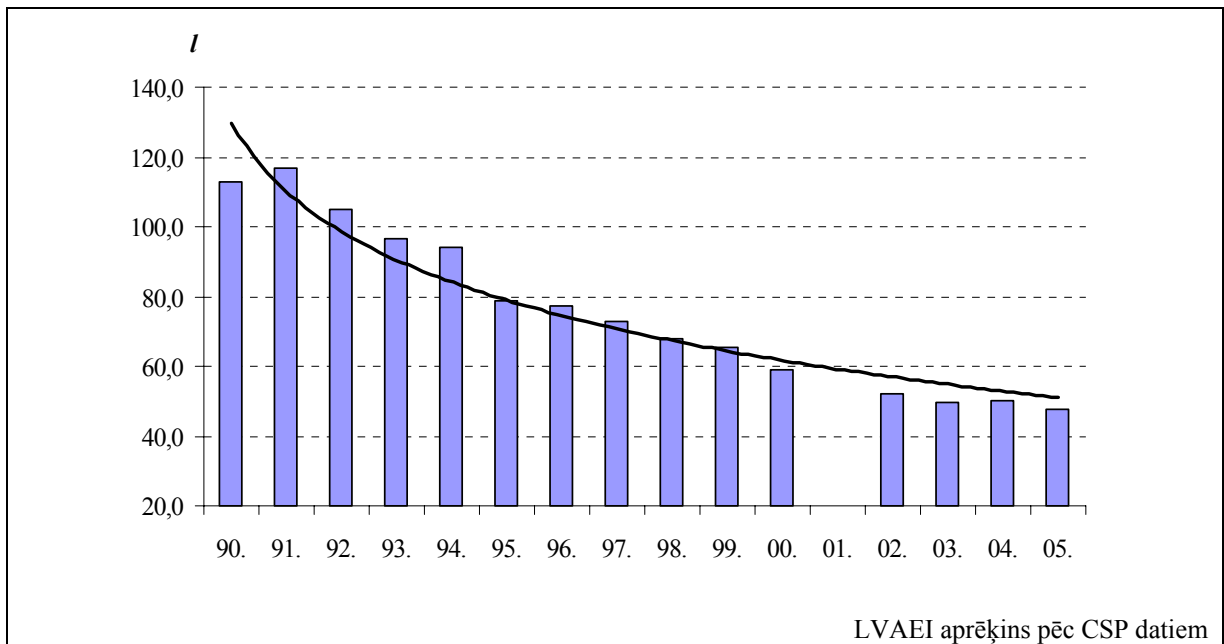
LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

1.7.tabula. Saimniecību ieņēmumi un to struktūra pa specializāciju virzieniem 2004.g.

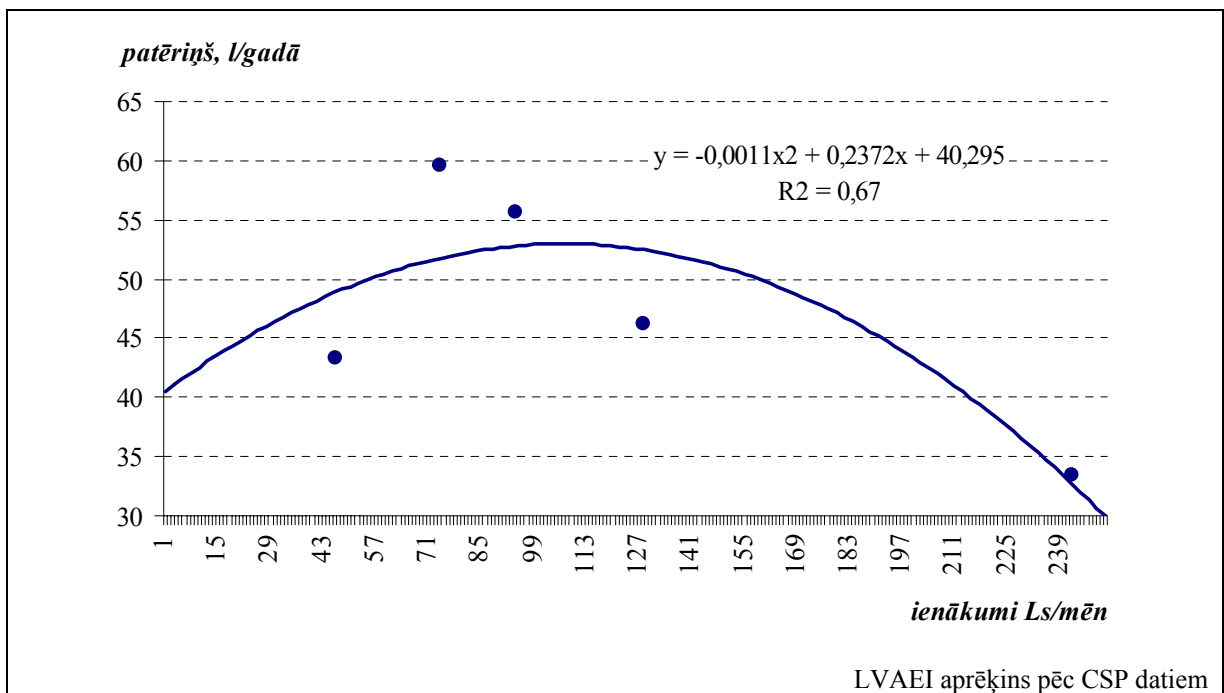
Valsts	Laukaugu specializācija			Ganāmo lopu specializācija			Cūku un putnkopības specializācija		
	Ieņēmumi kopā (EUR)	Ieņēmumu struktūra %		Ieņēmumi kopā (EUR)	Ieņēmumu struktūra %		Ieņēmumi kopā (EUR)	Ieņēmumu struktūra %	
		Produkcijas izlaide	Subsīdijas		Produkcijas izlaide	Subsīdijas		Produkcijas izlaide	Subsīdijas
Nīderlande	204637	92%	8%	189268	93%	7%	508033	99%	1%
Čehija	172672	87%	13%	178368	73%	27%	575655	98%	2%
Dānija	111370	80%	20%	275224	88%	12%	621490	95%	5%
Francija	141098	73%	27%	112452	77%	23%	298602	96%	4%
Luksemburga	88354	71%	29%	176569	75%	25%	-	-	-
Zviedrija	106984	77%	23%	175570	81%	19%	253063	94%	6%
Somija	61716	47%	53%	117284	61%	39%	240925	72%	28%
Itālija	69326	82%	18%	127576	92%	8%	659726	99%	1%
Austrija	85157	66%	34%	64857	72%	28%	114755	91%	9%
Īrija	107325	76%	24%	47585	69%	31%	-	-	-
Ungārija	62159	82%	18%	75737	86%	14%	242043	94%	6%
Kipra	45053	74%	26%	152455	86%	14%	753502	100%	0%
Portugāle	40847	64%	36%	37451	80%	20%	181902	98%	2%
Latvija	55750	75%	25%	37050	77%	23%	178438	98%	2%
Griekija	20939	77%	23%	33988	78%	22%	-	-	-
<i>VIDĒJI</i>	<i>74176</i>	<i>78%</i>	<i>22%</i>	<i>94736</i>	<i>81%</i>	<i>19%</i>	<i>369261</i>	<i>96%</i>	<i>4%</i>

LVAEI aprēķins pēc Eurostat un SUDAT datiem

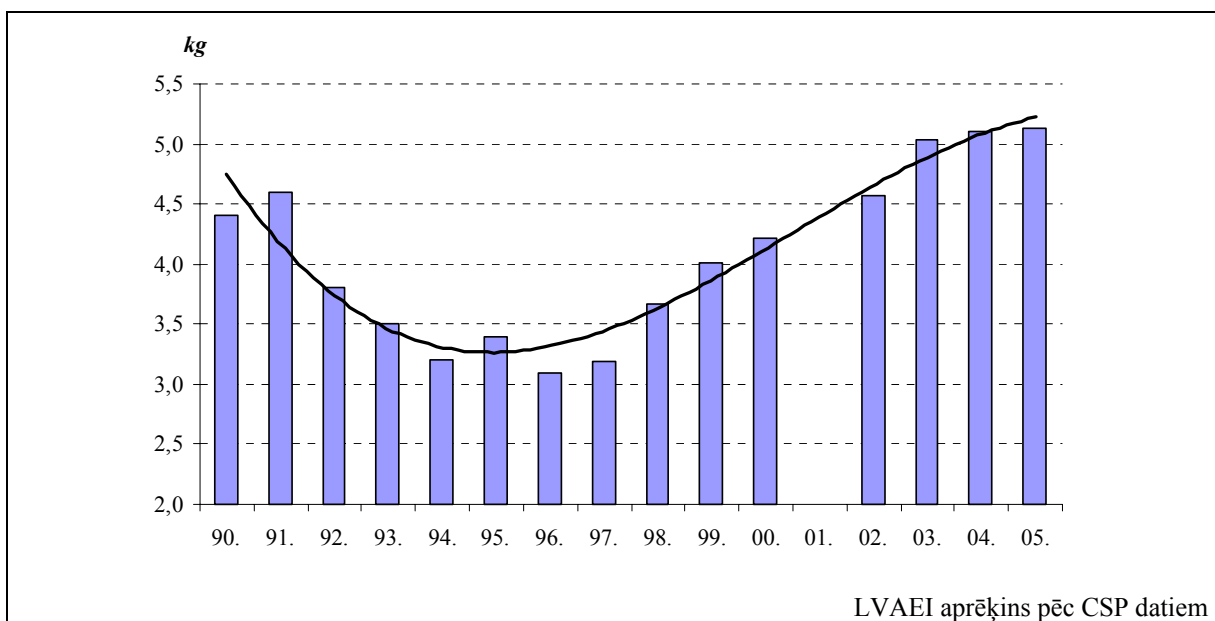
10. Pārtikas produktu patēriņa analīze (papildus informācija)

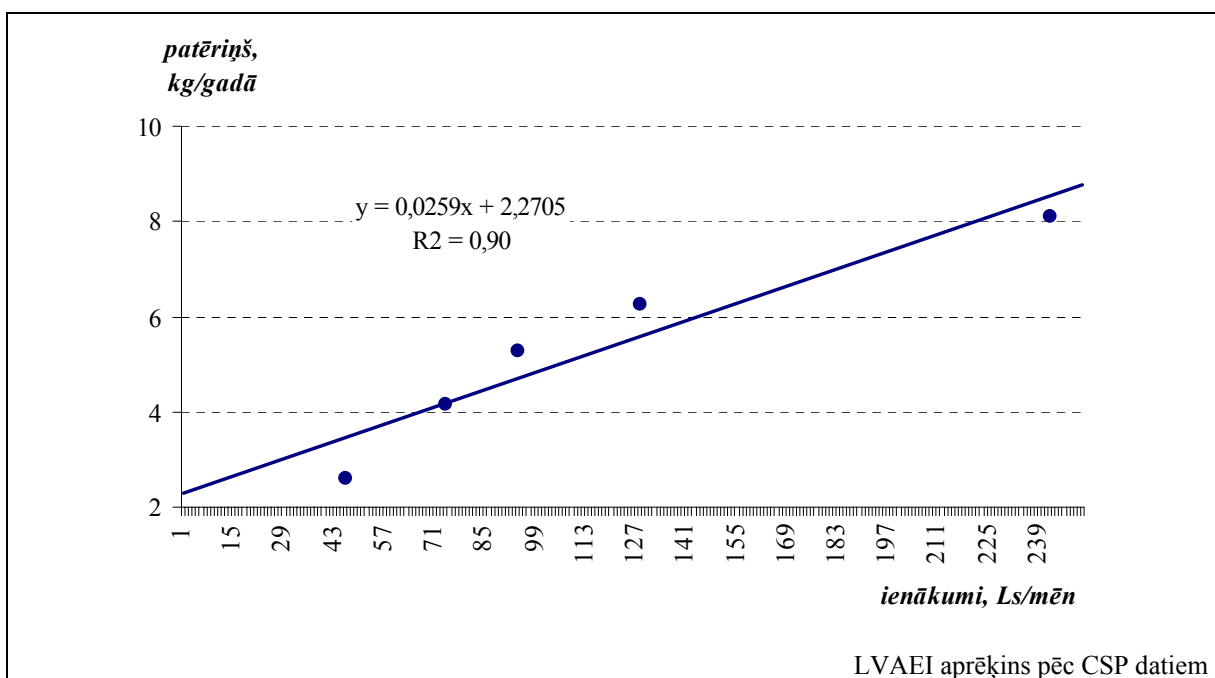
2.1.attēls. Pilnpiena patēriņš 1990.-2005.g., litros uz vienu mājsaimniecības locekli gadā

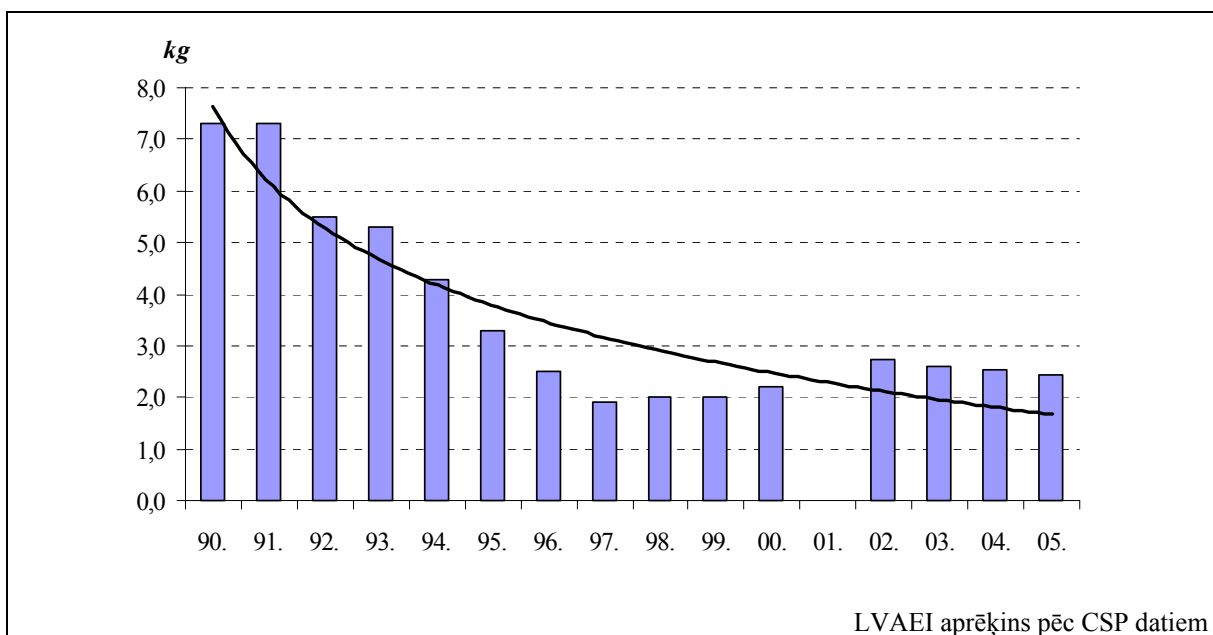
2.2.attēls. Enga līkne pilnpiena patēriņam, l/gadā, atkarībā no ienākumiem

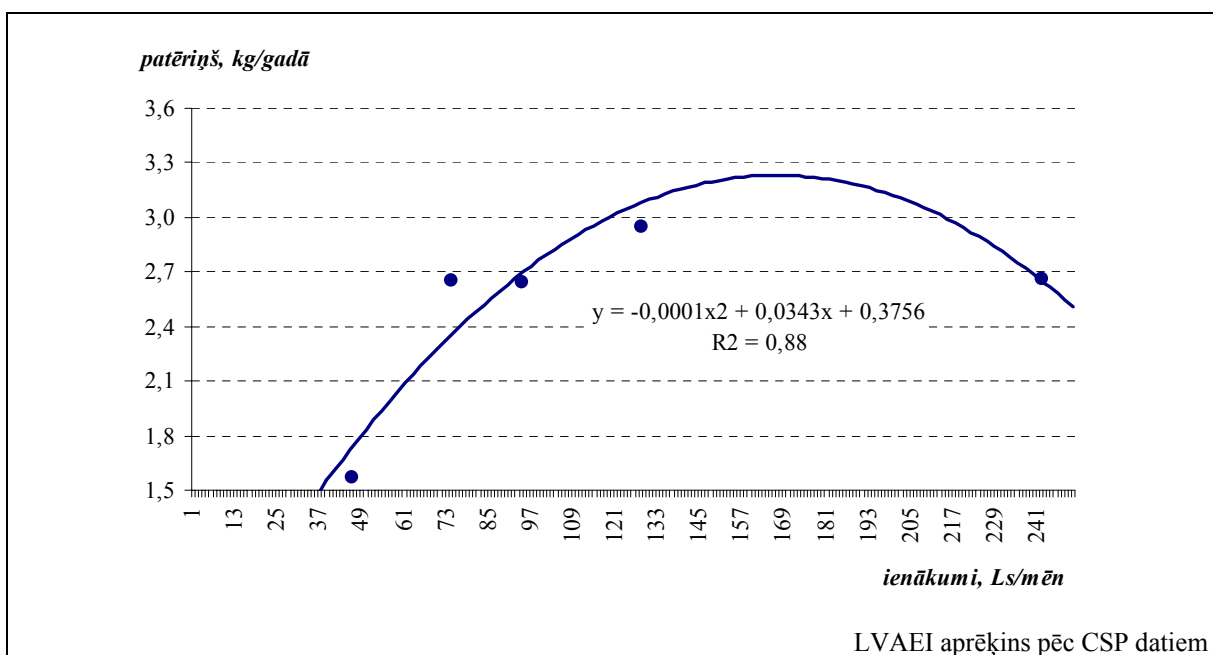
2.3.attēls. Siera patēriņš 1990.-2005.g., kg uz vienu mājsaimniecības locekli gadā

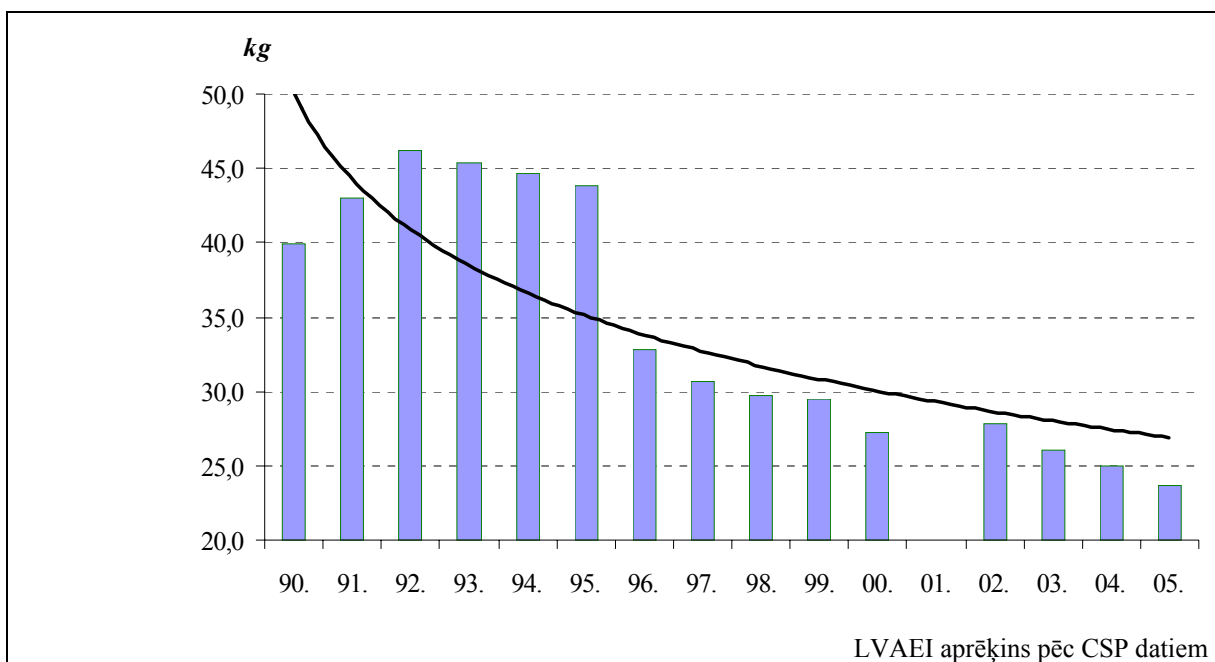
2.4.attēls. Engela līkne siera patēriņam, kg/gadā, atkarībā no ienākumiem

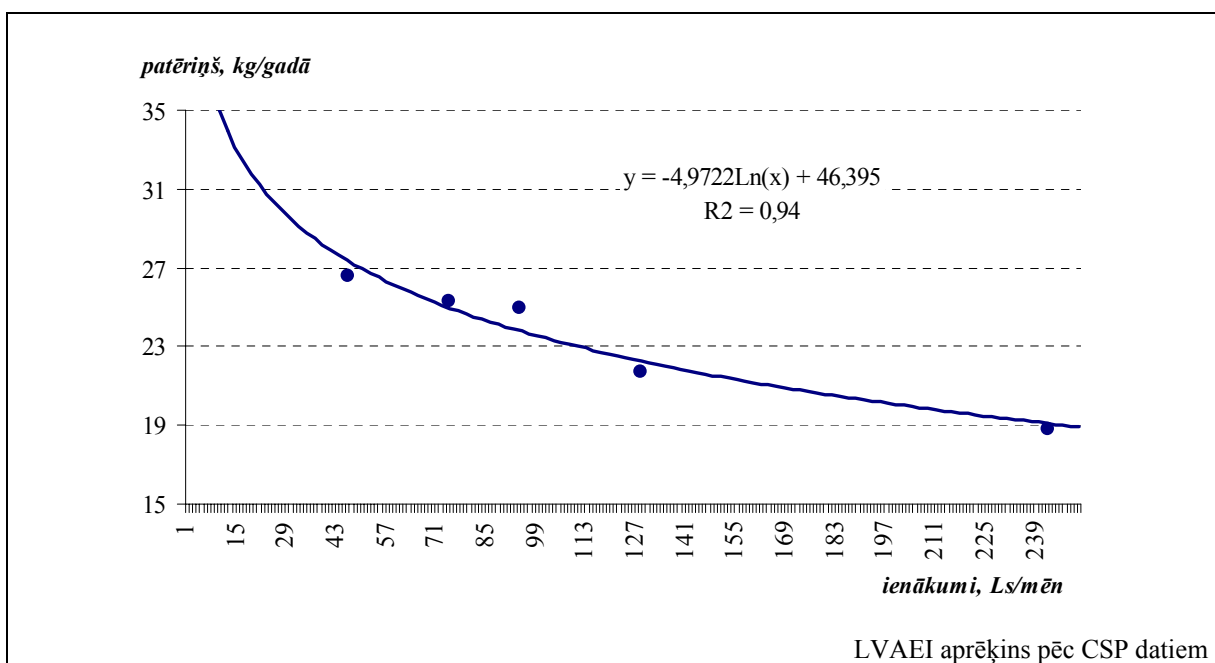
2.5.attēls. Sviesta patēriņš 1990.-2005.g., kg uz vienu mājsaimniecības locekli gadā

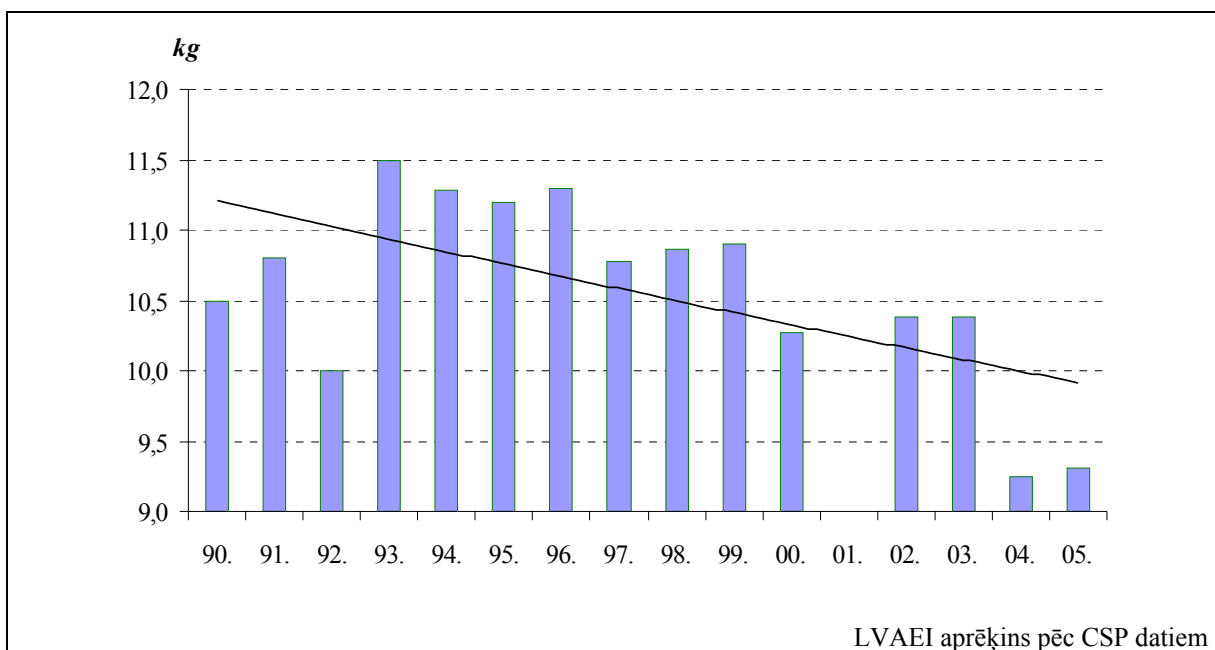
2.6.attēls. Engela līkne sviesta patēriņam, kg/gadā, atkarībā no ienākumiem

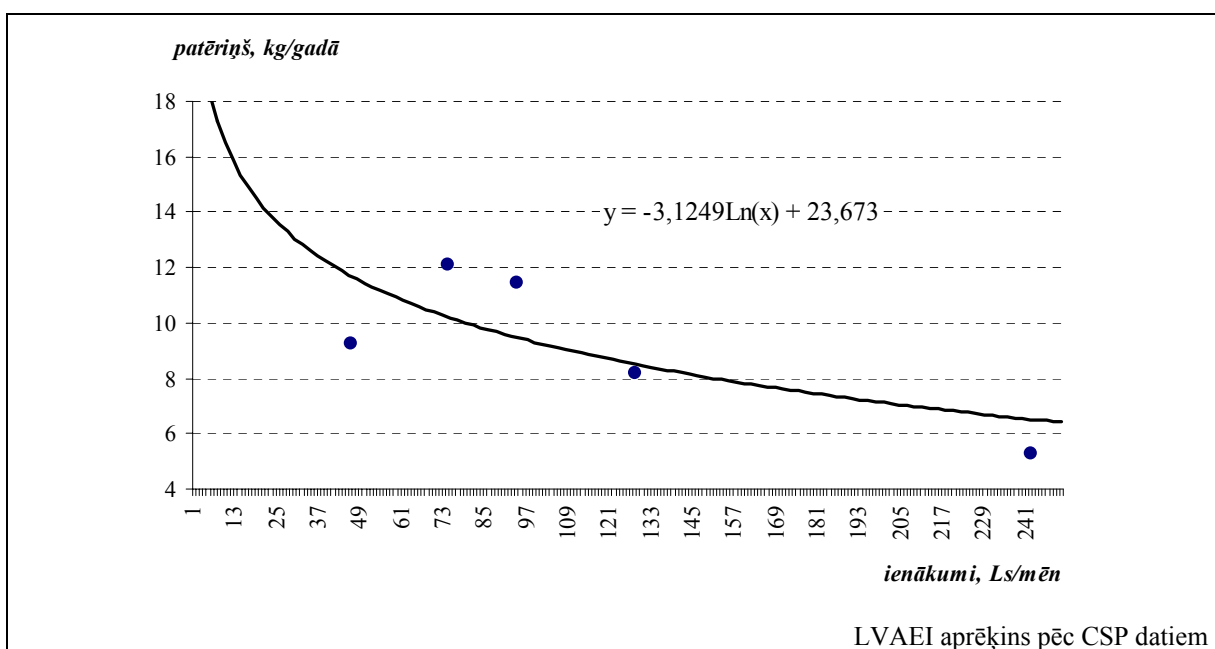
2.7.attēls. Kviešu maizes patēriņš 1990.-2005.g., kg uz vienu mājsaimniecības locekli gadā

2.8.attēls. Engela līkne kviešu maizes patēriņam, kg/gadā, atkarībā no ienākumiem

2.9.attēls. Kviešu miltu patēriņš 1990.-2005.g., kg uz vienu mājsaimniecības locekli gadā

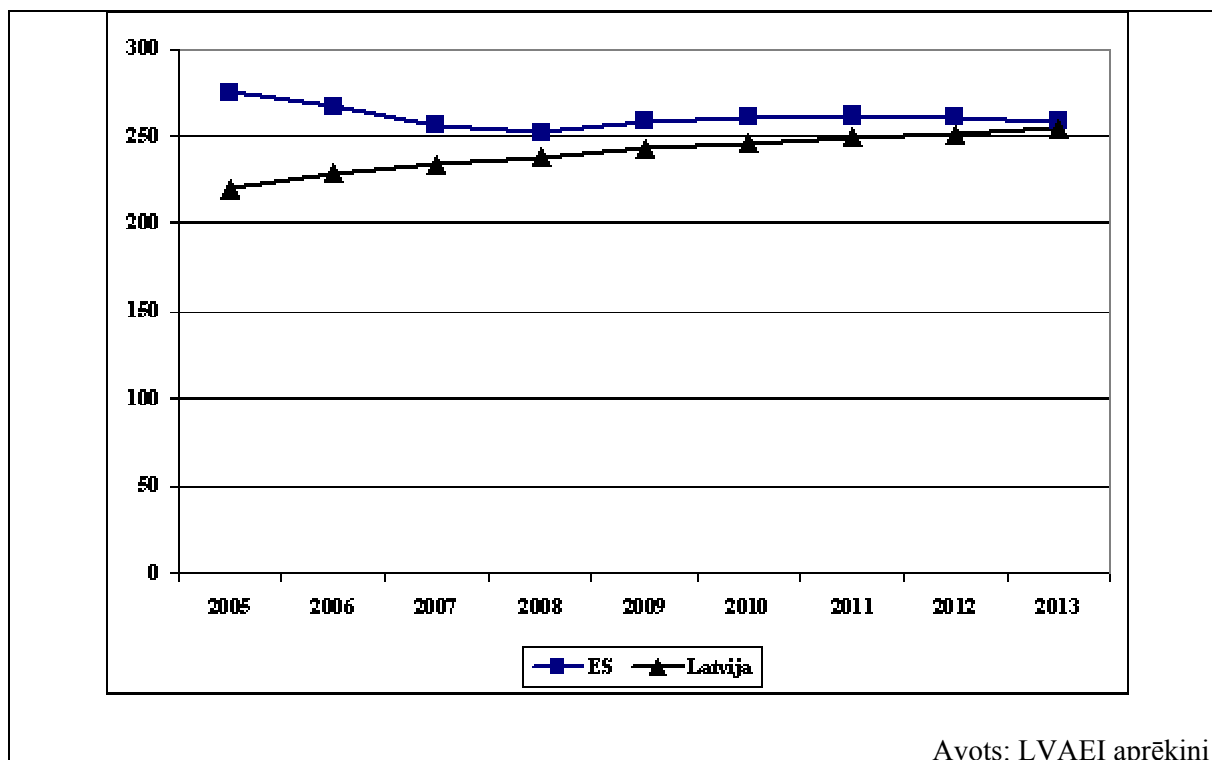
2.10.attēls. Engela līkne kviešu miltu patēriņam, kg/gadā, atkarībā no ienākumiem

11. Lauksaimniecības sektoru⁵ iespējamās attīstības tendences Latvijā

Sektoru attīstības prognozes (pievienotas atskaitei kā 3. pielikums) veidotas ņemot vērā FAPRI izstrādātās sektoru attīstības prognozes 2007. – 2015.gadam (produktu cenas un ražošanas apjomi) ES valstīm kopumā, pārtikas patēriņa attīstības tendences Latvijas iekšējā tirgū, kā arī AG-MEMOD modeļa ietvaros veidotās Latvijas lauksaimniecības atsevišķo sektoru attīstības prognozes.

* Piena sektora attīstības tendences laika periodā no 2007. – 2013.g.

Saskaņā ar LVAEI izstrādātajām prognozēm par saražotā piena un tā cenas dinamiku laika periodam līdz 2013.gadam, no 3.1. un 3.2.attēla redzams, ka ražošanas apjomi pieaugs nedaudz (kopumā par aptuveni 3%), cenai prognozēts straujāks pieaugums (par aptuveni 16%), kas galvenokārt izpaudīsies perioda pirmajā pusē, kad paredzēts praktiski sasniegt ES vidējo līmeni pie pašreizējās piena kvalitātes un piena ražošanas struktūras, tālākas svārstības vairs nebūs tik izteiktas, tās prognozētas saistībā ar pasaules cenu izmaiņām sviestam un sieram.

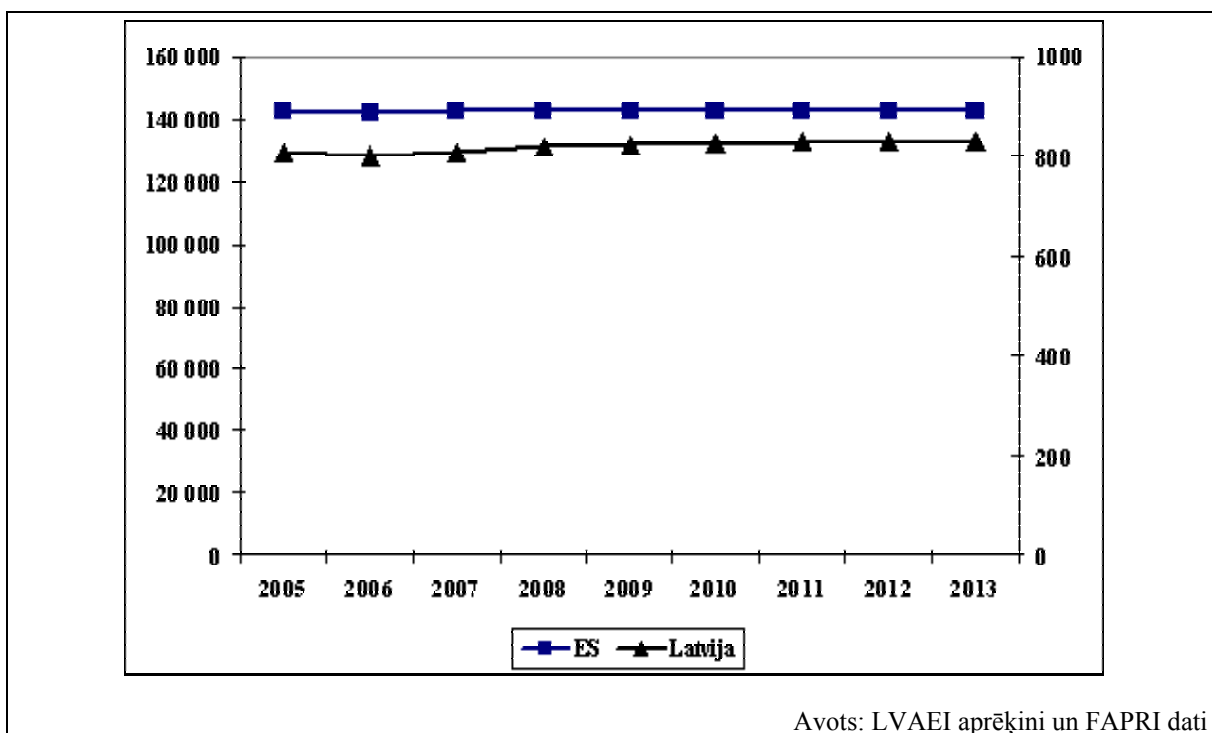

3.1.attēls. Piena ražotāju cenu prognoze 2006.-2013.gadam (Ls/t)

Piena ražošanas apjomu pieaugums prognozēts mazāks kā pašreizējā rezerve līdz pilnīgai pārdošanas kvotas izpildei, kas saistīts ar izmaiņām saimniecību struktūrā, palielinoties uz tirgu orientēto saimniecību ražošanas īpatsvaram, kurās ir lielāks īpatsvars produkcijas realizācijai tirgū.

⁵ Šī projekta analītiskās izpētes ietvaros paredzēts iekļaut sekojošus lauksaimniecības izcelsmes produktus ražojošos sektoros – piena sektors, cūkgaļas sektors, liellopu gaļas sektors, graudu sektors, rapša sektors.

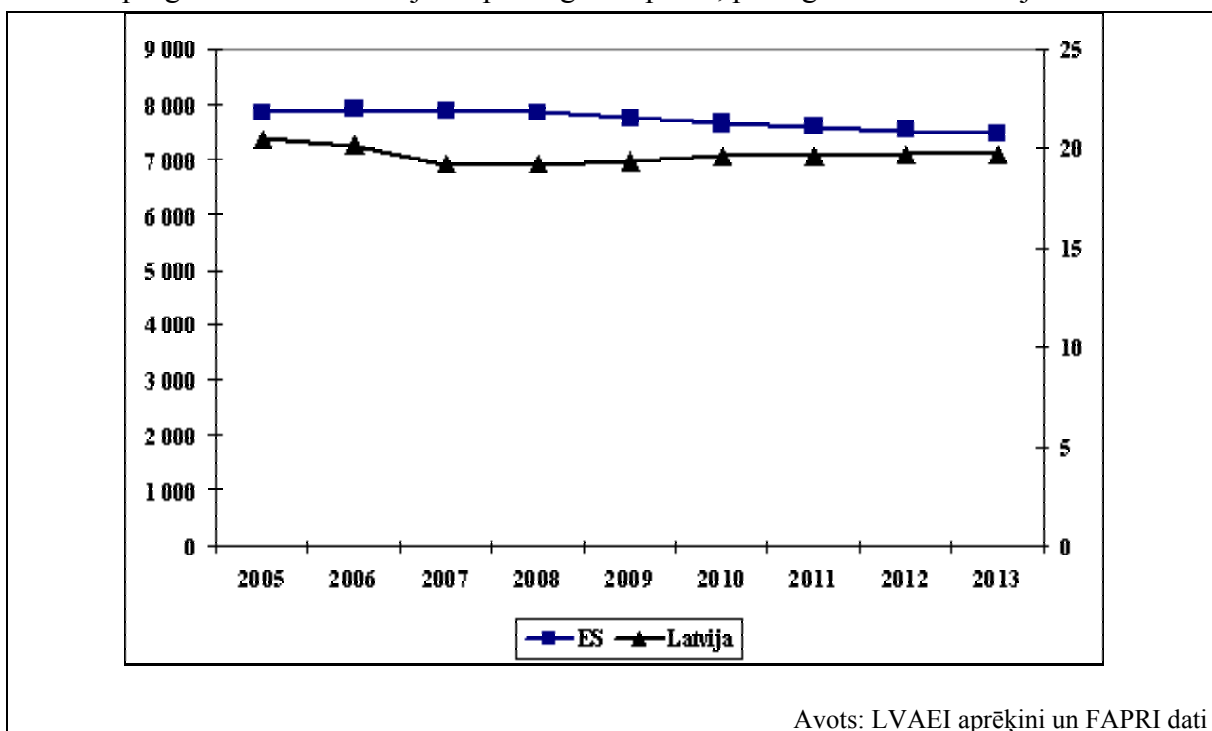

3.2.attēls. Piena ražošanas apjomu prognoze 2006.-2013.gadam Latvijā un ES (tūkst.tonnas)

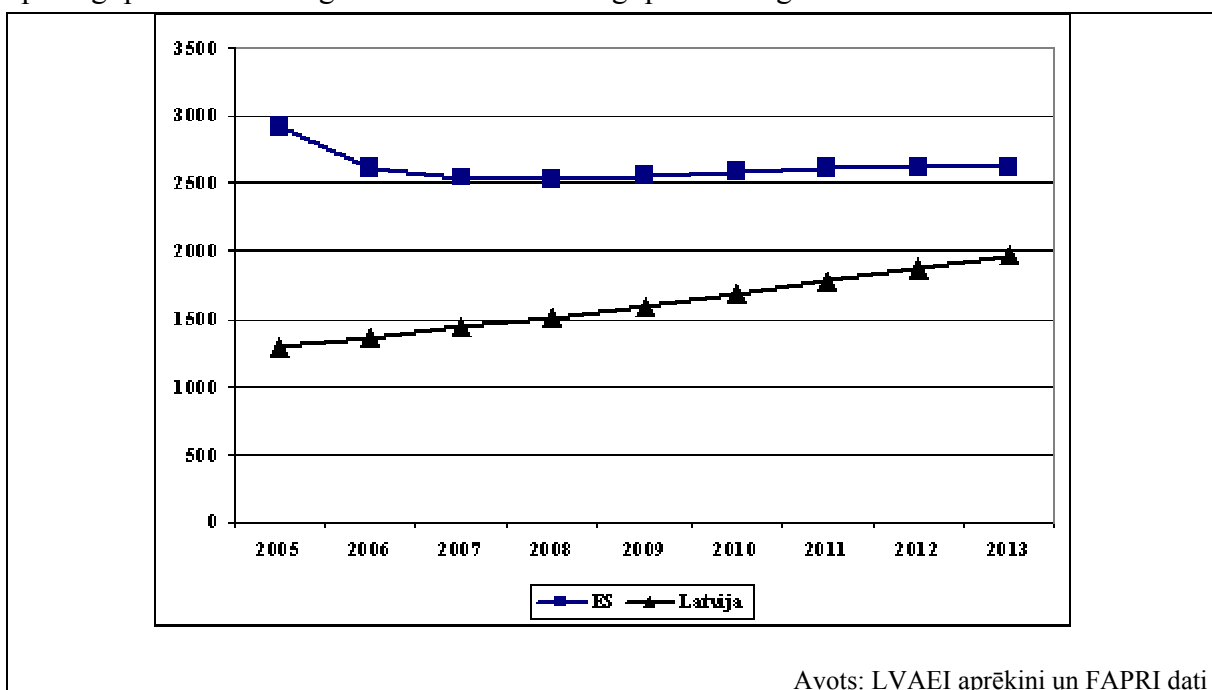
* **Liellopu gaļas sektora attīstības tendences laika periodā no 2007. – 2013.g.**

Saskaņā ar LVAEI izstrādātajām prognozēm par liellopu gaļas ražošanas apjomu un cenu dinamiku līdz 2013.gadam (skat.3.3., 3.4.attēlu), neskatoties uz prognozēto zīdītājgovju skaita pieaugumu, kopējais saražotais liellopu gaļas apjoms varētu samazināties par 4%. To noteiks prognozētais samazinājums piena ganāmpulkā, pieaugot ražības rādītājiem.

3.3.attēls. Liellopu gaļas ražošanas apjomu kautsvārā prognoze 2006.-2013.gadam Latvijā un ES (tūkst.tonnas)

Prognoze liellopu gaļas cenām izstrādāta, balstoties uz pieņēmumu, ka 2013.gadā tiks sasniegti 75% no ES vidējās cenas līmeņa, līdz ar to šajā periodā cenām kopumā vajadzētu pieaugt par 52%. Pieaugums sadalīts vienlīdzīgi pa visiem gadiem.

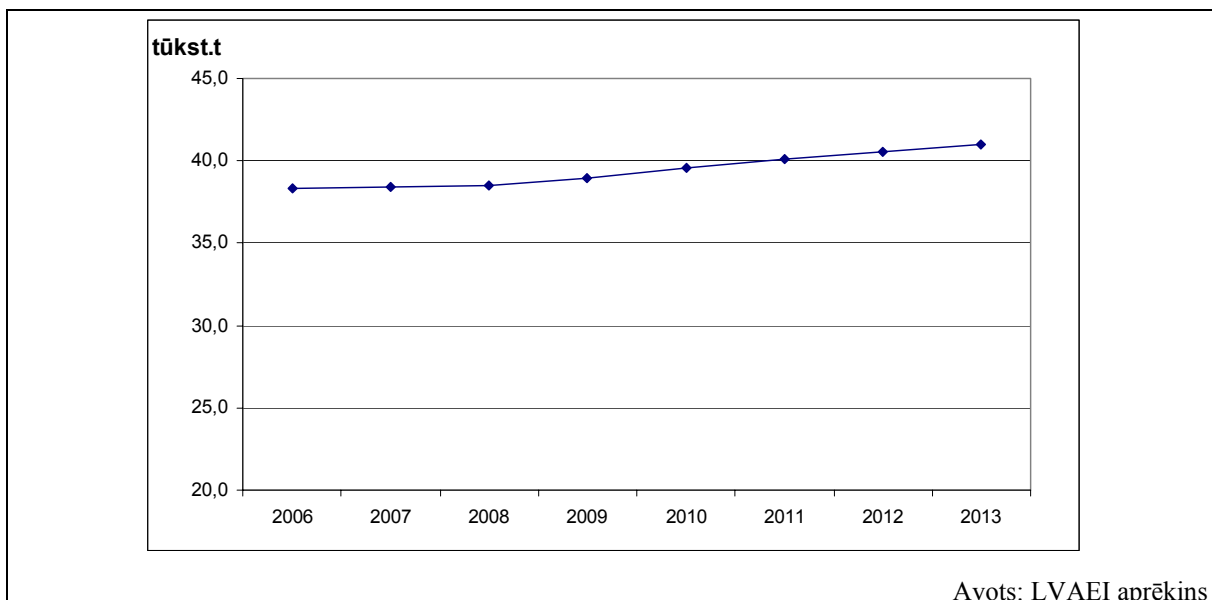
3.4.attēls. Liellopu gaļas ražotāju cenu prognoze 2006.-2013.gadam Latvijā un ES (EUR/tonna kautsvarā)

Saskaņā ar FAPRI prognozēm ES vidējā cena liellopu gaļai 2013.gadā prognozēta 262 EUR par 100kg, kas, izteikta latos par kautsvara tonnu, veido 1841 Ls/tonnu (75% līmenis Latvijai veido 1381 Ls/tonna), kas ir par 10% mazāk nekā 2005.gada vidējā cena ES. Pamatā šis samazinājums izpaudīsies 2006.gadā, pēc tam cenas saglabāsies aptuveni vienādā līmenī.

Pēc 4.attēla redzams, ka kopumā šajā periodā ES prognozēts liellopu gaļas ražošanas samazinājums par 4%, kas tiek skaidrots ar atbalsta atdalīšanu no ražošanas.

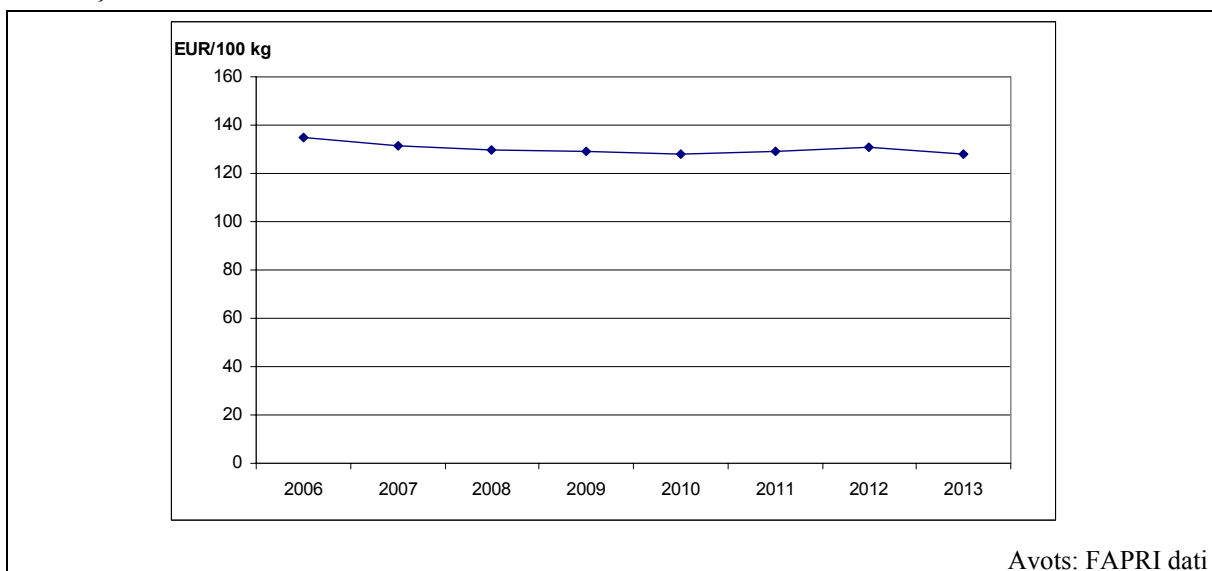
* Cūkgaļas sektora attīstības tendences laika periodā no 2007. – 2013.g.

Laika periodā no 2006. līdz 2013. gadam tiek prognozētas turpmāka cūkgaļas ražošanas apjomu palielināšanās Latvijā. Tomēr ņemot vērā, ka pašlaik cūkgaļas pašapgādes līmenis Latvijā ir 52%, tad arī turpmākajos gados cūkgaļas imports Latvijā saglabāsies augstā līmenī.

3.5. attēls. Cūkgaļas ražošanas apjomu kautsvarā prognoze 2006.-2013. gadam Latvijā

Attiecībā uz nākotnes iespējamām cūkgaļas cenu izmaiņām tiek prognozēts, ka vidējās cūkgaļas cenas ES mazliet samazināsies. Pašlaik Latvijas vidējās cūkgaļas cenas ir līdzvērtīgas ar vidējām cenām ES, tad var teikt, ka ar lielākām vai mazākām atšķirībām galvenā cūkgaļas cenu izmaiņu dinamika Latvijā būs cieši saistīta ar vidējām cenu izmaiņām ES.

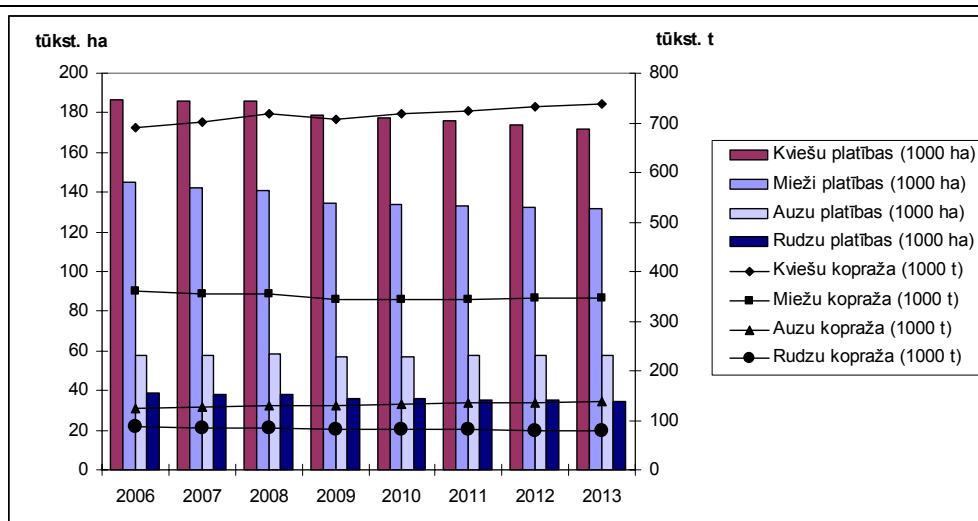

3.6. attēls. Cūkgaļas ražotāju cenu prognoze 2006.-2013.gadam ES (EUR/100 kg kautsvarā)

* Graudu sektora attīstības tendences laika periodā no 2007. – 2013.g.

Balstoties uz LVAEI un FAPRI prognozēm par periodu no 2006. līdz 2013. gadam ir redzams, ka galveno graudaugu kultūru sējplatībām būs tendence mazliet samazināties vai arī saglabāt esošo līmeni, tomēr, piemēram, kviešiem, neskatoties uz paredzamo sējplatību

samazināšanos, ir prognozējama kopražas palielināšanās, jo vidējie ražības rādītāji paaugstināsies. Arī auzām varētu palielināties kopražs, tomēr tiek prognozēts, ka sējplatības paliks tādā līdzšinējā apjomā, turpretī miežiem un rudziem varētu samazināties gan sējplatības, gan iegūtā kopražs.

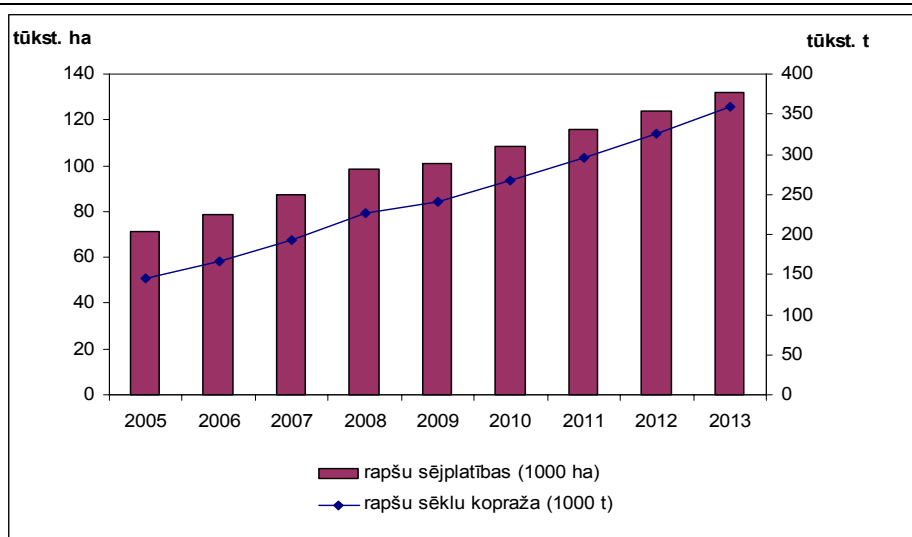
Avots: LVAEI aprēķins

3.7. attēls. Galveno graudaugu sējplatību un kopražas prognozes 2006.-2013. gadam Latvijā

Attiecībā uz prognozētajām graudu vidējām cenām, tās laika periodā no 2006. līdz 2013. gadam varētu palielināties par 10%.

* Rapšu sektora attīstības tendences laika periodā no 2007. – 2013.g.

Pamatojoties uz LVAEI izstrādātajām prognozēm par rapšu sējplatībām laika posmā no 2006. līdz 2013. gadam ir redzams, ka arī turpmāk tās visai ievērojami palielināsies – vidēji par 8% gadā. Līdz ar sējplatību palielināšanos, palielināsies arī rapšu sēklu kopražs, un tiek prognozēts, ka līdz 2013. gadam rapšu kopražs varētu palielināties līdz 360 tūkst. tonnām, bet vidējā rapšu ražība varētu pieaugt līdz 2,7 tonnām no ha.

Avots: LVAEI aprēķins

3.8. attēls. Rapšu sējplatību un kopražas prognozes 2006.-2013. gadam Latvijā

